

VILNIAUS PEDAGOGINIS UNIVERSITETAS
EDUKOLOGIJOS FAKULTETAS
PEDAGOGIKOS IR PSICHOLOGIJOS INSTITUTAS
VAIKYSTĖS STUDIJŲ KATEDRA

Dalia Olšauskaitė

**VAIKAS IR PEDAGOGAS KONFLIKTINĖJE
SITUACIJOJE:
KONFLIKTO SPRENDIMO KULTŪRA**

MAGISTRO DARBAS

Darbo vadovė: doc. dr. Vitolda Sofija Glebuviene

Vilnius, 2011

TURINYS

IVADAS	5
1. KONFLIKTŲ TEORINĖ SAMPRATA	8
1.1. Konfliktas kaip reiškinys moksliniuose šaltiniuose.....	8
1.2. Konfliktų kilimas, sprendimas, rūšys.....	15
1.3. Konfliktų sprendimas kultūriniu pagrindu.....	23
1.4. Vaikų teisių apsauga teisiniuose aktuose.....	28
2. TYRIMO METODOLOGIJA	30
3. IKIMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ KONFLIKTŲ SPRENDIMO KULTŪRĄ SĄLYGOJANTYS VEIKSNIAI	34
3.1. Vaikų konfliktų sprendimo kultūra ikimokyklinėje įstaigoje.....	34
3.1.1. Vaikų amžius ir konfliktų sprendimo kultūra.....	37
3.1.2. Vaikų lytis ir konfliktų sprendimo kultūra.....	45
3.1.3. Vaikų gyvenamoji vieta ir konfliktų sprendimo kultūra.....	47
3.1.4. Vaikų skaičius šeimoje ir konfliktų sprendimo kultūra.....	49
3.1.5. Vaikų tautybė ir konfliktų sprendimo kultūra.....	53
3.2. Vaikai apie konfliktų kylimo priežastis ir jų sprendimą.....	55
3.3. Vaikų konfliktų sprendimo trukmės analizė.....	58
4. PEDAGOGŲ ELGSENA IKIMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ KONFLIKTŲ SPRENDIMO SITUACIJOSE	60
4.1. Pedagogo įtaka vaikų konfliktų sprendimui.....	60
4.2. Pedagogų konfliktų sprendimo kultūra.....	63
4.3. Pedagogų požiūris į vaikų konfliktų sprendimo kultūrinį aspektą.....	71
TEORINĖ DISKUSIJA	74
IŠVADOS	76
REKOMENDACIJOS	78
LITERATŪRA	80
PRIEDAI	84

SANTRAUKA

Dalia Olšauskaitė. Vaikas ir pedagogas konfliktinėje situacijoje: konfliktų sprendimo kultūra: ikimokyklinio ugdymo pedagogikos magistro studijų baigiamasis darbas / mokslinis vadovas: doc. dr. V. S. Glebuviene; Vilniaus pedagoginis universitetas, Vaikystės studijų katedra - Vilnius, 2011. - 92 puslapiai.

Konfliktų tema šiandieniniame ikimokyklinio ugdymo kontekste yra itin aktuali, tačiau konfliktų sprendimo kultūros lygio tyrimų sritis menkai išplėtotą. Pedagoginiame kontekste aktualu atskleisti kokie veiksniai sąlygoja konfliktų sprendimo kultūros lygį, kaip konfliktai sprendžiami ikimokykliniame amžiuje, kokie sprendimo padariniai vyrauja. Kadangi vaiko sąveika su kitais ugdymo proceso dalyviais yra neišvengiama ir būtina, tai ir konfliktai yra kasdienis neišvengiamas vaiko gyvenimo elementas, nulemiamas vidinių ar išorinių priešingų jėgų susidūrimų. Atsižvelgiant į konfliktų neišvengiamumą, **mokslinė problema** laikoma: sąlygos įtakojančios nekonfliktinę vaikų ir pedagogų elgseną, konfliktų sprendimo kultūros lygį nurodantys veiksniai, tendencingi veikimo būdai, formos.

Tyrimo tikslas: Ištirti pedagogų ir vaikų konfliktų sprendimo kultūros lygį ikimokyklinėse ugdymo įstaigose.

Uždaviniai:

1. Išsiaiškinti, kokio lygio vaikų ir pedagogų konfliktų sprendimo kultūra vyrauja Lietuvos ikimokyklinėse įstaigose.
2. Ištirti, kokie veiksniai labiausiai įtakoja vaikų konfliktų sprendimo kultūrą.
3. Nustatyti vaikų suvokimo apie konfliktus ypatumus, jų kilimo priežastis bei sprendimo būdus.
4. Išanalizuoti pedagogo įtaką vaikų konfliktų sprendimo kultūros lygiui.

Tyrimo metodai: naujausios mokslinės literatūros apžvalga leidiniuose lietuvių, anglų kalbomis, konfliktinių situacijų stebėjimas, individualus pokalbis su vaikais, klausimynas pedagogui.

Tiriamieji: 4 ikimokyklinėse ugdymo įstaigose buvo tiriama 18 vaikų grupių, 30 ikimokyklinėse ir priešmokyklinėse grupėse dirbančių pedagogų, 270 ikimokyklinės įstaigas lankantys 3-7 metų amžiaus vaikų.

Atlikto tyrimo **rezultatai:** pastebėta, kad dažniausiai vyrauja vidutinio lygio žodinė vaikų ir pedagogų konfliktų sprendimo kultūra; remiantis tyrimo duomenimis, vaikų konfliktų sprendimo kultūros lygį labiausiai įtakoja vaikų amžius, gyvenamoji vieta bei vaikų skaičius

šeimoje; individualaus pokalbio su vaiku metu paaiškėjo, kad vaikai konfliktus suvokia kaip natūralų reiškinį, susidariusios situacijos sprendimą; išryškėjo tendencija, kad pedagogas dažniau dalyvauja tarp vaikų kylančiuose nesutarimuose kaip stebėtojas arba kaip nešališkas „teisėjas“, tarpininkas.

Esminiai žodžiai: ikimokyklinio amžiaus vaikai, tarpasmeninis konfliktas, sprendimo kultūra, pedagogas.

SUMMARY

Dalia Olšauskaitė. Child and Educator in Conflict Situation: Culture of Conflicts Resolution: Master paper (Pre-school Education) / scientific supervisor: Assoc. Prof. Dr. V. S. Glebuviene; Department of Childhood Studies, Vilnius Pedagogical University - Vilnius, 2011. - 78 pages.

The theme of conflicts is particularly topical in the context of contemporary education; however, the sphere of researches in conflict resolution culture has not been extensively developed. In pedagogical context it is topical to reveal the factors that determine the level of conflict resolution culture, how conflicts are solved at pre-school age and what consequences of resolution prevail. Since child's interaction with other participants in the process of education is inevitable and necessary, the conflict is a daily inevitable element in child's life, which is resulted in by confrontation of internal and external powers. Taking into consideration the inevitability of conflicts, conditions that influence non-conflict behaviour of children and educators, factors that indicate the level of conflict resolution culture, tendentious ways and forms of actions are seen as **the scientific problem** in this work.

The goal of the research: to identify the level of conflict resolution culture observed among educators and children in pre-school education institutions.

The objectives:

5. to identify the prevailing level of conflict resolutions observed among children and educators in Lithuanian pre-school institutions.
6. to identify factors that have the strongest effect on culture of resolution of children's conflicts.
7. to establish peculiarities of children's perception of conflicts, reasons for their occurrence and ways of solving them.
8. to analyse the influence of educator on the level of culture of children's conflict resolution.

The methods of research: overview of the latest scientific literature in Lithuanian and English languages, observation of conflict situations, individual interviews with children, questionnaire to educators.

The sample of the research: 18 children groups in 4 pre-school education institutions, 30 educators working in pre-school and pre-primary groups, 270 3-7 year old children attending pre-school institutions.

The **results** of the research: it was revealed that verbal conflict resolution culture of moderate level prevails among children and educators; according to the research data, the level of children conflict resolution culture is mainly influenced by children's age, living place and number of children in the family; individual interview with children showed that they perceive conflicts as a natural phenomenon and solution to the specific situation; the tendency that an educator most frequently participates in disagreements occurring among children as an observer or unbiased "judge" and mediator was identified.

Keywords: pre-school children, interpersonal conflicts, conflict resolution culture, educator.

IVADAS

Konfliktų tema šiandieniniame moksliniame kontekste tampa vis aktualesnė. Nagrinėjant įvairius mokslinius šaltinius galima pastebėti, kad konfliktai, kaip vienas iš susidariusios situacijos išraiškos būdų, yra sprendžiami, analizuojami jau ankstyvajame amžiuje. Tai gali būti traktuojama ne tik kaip socialinė visuomenės problema, bet ir kaip vidinių būsenų kova, kuri yra natūrali žmogaus vystimosi proceso dalis. Konfliktines situacijas vertinant kaip neišvengiamą šiandieninės visuomenės bendravimo proceso aspektą, akivaizdu, jog reikalinga kryptinga veikla jau nuo pat ankstyvojo amžiaus. Galima pastebėti, kad gauseni šios problemos tyrimai yra atlikti suaugusiųjų įvairių grupių, paauglių psichologijos srityje. Todėl, remiantis konfliktologijos srityje atliktų tyrimų duomenimis, lietuvių ir užsienio tyrėjų moksliniais šaltiniais, kuriuose yra analizuojamos konflikto susidarymo, veikimo priežastys, sąlygos, sprendimo būdai ir kiti reikšmingi aspektai, siekiama atskleisti konfliktų sprendimo kultūrinius aspektus, daugiausia dėmesio kreipiant į ikimokyklinio amžiaus vaikų grupėse kylančias problemines situacijas.

Kalbant apie konfliktą kaip tyrimo objektą, pirmiausia skiriamas dėmesys atliktiems tyrimams, analizėms, jų lyginimui, nuosekliai pereinant prie konflikto reikšmės vaiko gyvenime, jo vystimosi, ugdymo(si) procese, kokie išoriniai veiksniai įtakoja besiformuojančios asmenybės konfliktų sprendimo kultūrą.

Konfliktai šiandieninėje visuomenėje – tai socialios bendruomenės sąveikos padarinys. Bendravimo kultūra neįmanoma be nuomonių, tikslų, lūkesčių, požiūrio, vertybių, moralės normų susidūrimų. Sąveika tarp to, kas nauja ir sena, aktualu ir neaktualu, vertinga ir nuvertėję, tikra ir dirbtina, kiekvieną sąveikos narį įjungia į bendravimo, komunikavimo, veikimo šalia vienas kito tinklą. Siekiant iš jo ištrūkti arba besipriešinant vyraujančioms nuomonėms, nuostatoms, požiūriams, susiduriama su konfliktinės situacijos susikūrimu. Nuolatinė polemika tarp skirtingai mąstančių, jaučiančių ar veikiančių grupės narių sukuria „nepatogią“ veikimo formą – konfliktinę situaciją. Ji kyla tarsi savaime siekiant tam tikrų skirtingų tikslų, ir tai yra nuolat vykstantis procesas - nuo kūdikystės iki senatvės, tiek namų aplinkoje, tiek mokslo, darbo, poilsio sferose, net ir žaidimo aikštelėse.

Temos problematika.

Nors konfliktinių situacijų neišvengta visais laikais, tačiau gerokai didesnis susidomėjimas konfliktų sprendimo tema labiau išryškėjo praėjusiame šimtmetyje, kadangi imta labiau domėtis ir pačiu ugdymo procesu. Konfliktai šiandieninės spartos pasaulyje yra sulaukę

nemenko įvairių mokslo sričių specialistų dėmesio. Konfliktų analizei, tyrinėjimui nemažai dėmesio skiriama sociologijos, psichologijos, filosofijos, edukologijos, politologijos, karo mokslo, teisės ir kitose mokslinėse srityse. Gausiai nagrinėjama konfliktų kilimo, valdymo, sprendimo problema. Tačiau būtina pastebėti, kad dažniau moksliniuose leidiniuose analizuojami, akcentuojami ir tiriama organizacijų, darbo grupių, politiniai, religiniai, paauglių nuomonių, požiūrių ir kitų susidūrimų atvejai, todėl labai svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad stokojama ikimokyklinio ugdymo procese vyraujančių susidūrimų išsamesnės analizės, gilesnio požiūrio. Remiantis sociokultūrine teorija, vaiko raida nevyksta etapais ir nėra universali, jai įtakos turi vaiko prigimtis ir aplinka, ypač socialinė ir kultūrinė (Szarkowicz, D., 2006).

Kadangi pagrindinis atliekamo tyrimo objektas yra vaikas ugdymo procese, tad verta prisiminti gerai žinomas tiesas, jog vaikai, tai visuomenės ateitis, o vaikų ateitis prasideda šiuo momentu. Todėl siekiama pabrėžti tai, kad vaikų konfliktų sprendimas, sprendimo formos, kultūra, yra itin svarbūs veiksniai, sąlygojantys vaiko socialinius, komunikacinius, tarpasmeninius santykius ateityje. Apie konfliktus mokslinėje literatūroje informacijos galima rasti nemažai, tačiau apie ikimokyklinio amžiaus vaikų veikimą konfliktinėse situacijose informacijos nėra daug. Todėl siekiama atkreipti dėmesį ir pateikti išsamią analizę apie vaikų veikimą, formas, būdus sparčiai kintančiame visuomeniniame gyvenime, pritaikant turimas žinias, panaudojant komunikacinius gebėjimus konfliktinėse situacijose.

Temos iširtumas.

Iškiliausi filosofai, pedagogai (Aristotelis, A. Dystervėgas, J. A. Komenskis, J. Korsakas, J.H. Pestalocis, Froidas, Eriksonas, Piežė ir kiti) bandė įminti nekonfliktinio bendravimo paslaptį. Tačiau šią paslaptį galima vadinti iki galo neįminta, nes lietuvių moksliniame literatūros arsenale mažai kalbama apie ikimokyklinio amžiaus vaikų konfliktų sprendimą. Bendravimo kultūros puoselėtojai Lietuvoje galima laikyti: L. Jovaišą (1995), J. Lakį (1996), R. Jakutytę (2001), M. Barkauskaitę (2001) ir kitus šių dienų pedagogus. Aktualiai ir išsamiai naujausiuose darbuose konfliktą, kaip tyrimo objektą analizuoja tokie gerai žinomi savo srities atstovai: V. Targamadžė (2006), D. Račelytė (2008, 2009), J. Almonaitienė, N. Ausmanienė, R. Lekavičienė (2007) ir kiti ne ką mažiau svarbūs šios srities tyrėjai. Tačiau pasigendama ikimokyklinio amžiaus vaikų, vaikų ir pedagogų konfliktų mokslinio iširtumo, gilesnių, išsamesnių išvalgų, tyrimų lietuvių mokslinėje literatūroje. Yra nemažai tiriamas ir analizuojamas mokinių ir pedagogų veikimas konfliktinėse situacijose mokyklose (R. Lindinaitė, 2006), ikimokyklinių įstaigų kultūros aspektai (A. Juodaitytė, D. Martišauskienė, 2007), santykiai ikimokyklinių įstaigų bendruomenėse (L. T. Mirzojanc, D. Survutaitė, 2007), nemaža dalis šios srities Lietuvos tyrėjų gilinasi į paties

konflikto kaip objekto funkcionavimą, veikimo sritis, būdus, sąlygas, sprendimus (G. Čiuladienė, 2003, 2005, 2008; V. Targamadzė 2006 ir kiti). Tačiau būtina pabrėži užsienio mokslininkų susidomėjimą ikimokyklinio amžiaus vaikų komunikaciniais, sociokultūriniais, tarpasmeniniais santykiais tarp bendraamžių bei vaikų ir pedagogų (G. Trommsdorff, 1999; L. Stevahn, 2000; S.A. Miller, 2005; R. Thornberg, 2006; W. Lian, 2007; W. Heydenberk, 2007; K. Westlund, 2008; M. Lash, 2008; S. Doumen, 2008; S. Doumen ir kt. 2009; D. A. Garfinkel, 2010 ir kiti).

Tyrimo problema: Ikimokyklinėse ugdymo įstaigose mažai dėmesio skiriama ir nesukuriamos palankios sąlygos vaikų socialinei, komunikacinei kompetencijai plėtoti ir tobulinti, dėl to yra žema vaikų ir pedagogų konfliktų sprendimo kultūra.

Tyrimo hipotezė: Lietuvos ikimokyklinio ugdymo įstaigose žemas vaikų ir pedagogų konfliktų sprendimo kultūros lygis. Vaikų konfliktų sprendimo kultūros lygį įtakoja tokie veiksniai: vaiko amžius, lytis, gyvenamoji vieta, vaikų skaičius šeimoje, kuriose auga dažniausiai konfliktuose dalyvaujantys vaikai bei kultūrinė aplinka.

Tyrimo objektas: Vaikų ir pedagogų konfliktų sprendimo kultūra.

Tyrimo tikslas: Ištirti pedagogų ir vaikų konfliktų sprendimo kultūros lygį ikimokyklinėse ugdymo įstaigose.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išsiaiškinti, kokio lygio vaikų ir pedagogų konfliktų sprendimo kultūra vyrauja Lietuvos ikimokyklinėse įstaigose.
2. Ištirti, kokie veiksniai labiausiai įtakoja vaikų konfliktų sprendimo kultūrą.
3. Nustatyti vaikų suvokimo apie konfliktus ypatumus, jų kilimo priežastis bei sprendimo būdus.
4. Išanalizuoti pedagogo įtaką vaikų konfliktų sprendimo kultūros lygiui.

Duomenų rinkimo metodai:

- Lietuvos ir užsienio mokslinės literatūros analizė (psichologinės, pedagoginės, filosofinės, teisinės),
- Stebėjimas,
- Individualus pokalbis su vaiku,
- Anketa pedagogui.

1. KONFLIKTŲ TEORINĖ SAMPRATA

1.1. Konfliktas kaip reiškinys moksliniuose šaltiniuose

Konflikto kaip reiškinio sąvoka skirtingų autorių yra aiškinama nevienodai. Pavyzdžiui konfliktas ikimokyklinio amžiaus vaiko gyvenime gali būti traktuojamas kaip vienas iš vaiko komunikacijos būdų (L. Wang, 2008). O platesne prasme neišskiriant konkretaus individo amžiaus tarpsnio „Psichologijos žodyne“ (Vilnius – 1993, p.144) konfliktas aiškinamas kaip „priešingų, nesuderinamų tendencijų susidūrimas, sukeliantis stiprius, nemalonus išgyvenimus“. Ši konflikto sąvoka plačiau aiškinama ją analizuojant pagal tipus: individo vidinis konfliktas – tai yra vienodai stiprių, bet priešingų žmogaus motyvų, poreikių, interesų, potraukių ar pan. susidūrimas; konfliktas tarp individų – susidūrimas tokių žmonių, kurie siekia nesuderinamų tikslų, laikosi nesuderinamų požiūrių į vertybes ir normas ir mėgina jas realizuoti tarpusavio santykiuose, arba tokių žmonių, tarp kurių vyksta konkurencinė kova, nes jie siekia to paties tikslo, o tas tikslas gali būti pasiektas tik vieno iš konfliktuojančiųjų; ir trečiasis konfliktų tipas yra išskirtas grupių konfliktu – socialinių grupių, kurios siekia nesuderinamų tikslų ir praktiniais veiksmais trukdo viena kitai, susidūrimas. O siekiant aiškumo L. Jovaiša pateikia ir lotynišką sąvokos variantą: *conflictus* – susidūrimas. Išsamiau „Enciklopediniame edukologijos žodyne“ konflikto reikšmė pateikiama dvejomis reikšmėmis: 1) emocinė – pažintinė prieštaravimų būseną, kylanti dėl nesugebėjimo priimti sprendimą, skirtingų arba lygiaverčių galimybių, norų, alternatyvų situacijoje (vidinis konfliktas); 2) laikinai neišsprendžiami prieštaravimai tarp asmenų ar grupės žmonių (išorinis, socialinis konfliktas).

D. Račelytė (2009), remdamasi Žodynu apie konflikto sprendimus (Dictionary of Conflict Resolution, 1999, p. 113), pateikia dar vieną konflikto suvokimo lauką, tik šį kartą jis nurodomas plačiąja prasme: konfliktas yra neatsiejama socialinės sąveikos dalis, tai yra bendras socialinis reiškinys, apimantis individus, visuomenes, valstybes, jų grupes. Tokia konflikto pateiktis skatina plačiau pažvelgti, ne tik į analizuojamąjį reiškinį iš psichologinės, pedagoginės, filosofinės, bet ir sociologinės pusės.

Koncentruotas, išsamus konflikto sąvokos vertinimas pateikiamas Neil J. Salkind „Ugdymo psichologijos enciklopedijoje“ (Encyclopedia of educational psychology, 2008; p. 180). Autorius konflikto sąvoką apibūdina įvairiomis perspektyvomis, daugiausiai dėmesio skiriant psichologiniams ugdymo aspektams. Konfliktas suvokiamas bendrai, kaip „nesutarimas tarp tarpusavyje susijusių dviejų ar kelių sąveikaujančių pusių, dėl tam tikrų tikslų arba priemonių tiems

tikslams pasiekti“. Konfliktas laikomas socialiniu fenomenu, nes jungia grupių nesutarimus. O kalbant apie konfliktą kaip reiškinį ugdymo procese, svarbu paminėti tai, kad jau nuo pat ankstyvosios vaikystės individas mokosi taikiai bendrauti, bendradarbiauti su kitais asmenimis ieškant būdų konfliktus spręsti konstruktyviai. Gebėjimas konstruktyviai spręsti iškilusias konfliktines situacijas ugdymo psichologų laikomas vienu svarbiausių įgūdžių vaikystėje.

Įdomu tai, kad kiekvienas tyrėjas moksliniuose darbuose, publikacijose išskiria savitą konflikto reikšmės modelį. Remiantis V. Targamadzės požiūriu (Vilnius, 2006), bendriausia prasme konfliktas tai yra susidūrimas. Tyrėja atkreipia dėmesį į konflikto daugiareikšmiškumą, priklausomai nuo to, kaip konflikto dalyviai sugeba jį priimti ir pakreipti tam tikra linkme, priklausomai nuo žmogaus kompetencijos, konflikto sampratos, požiūrio ir kitų svarbių principų.

Dar vieną teorinę apibrėžtį, kas yra konfliktas, pateikia D. Garfinkel. Jis pabrėžia Shantz (1987) idėją, jog konfliktas yra pagrindinė varomoji pokyčių jėga kiekviename žmogaus vystimosi teorijoje. Garsūs teoretikai, tokie kaip Freud (žr. Hall, 1954), Erickson (1959) ir Piaget (1932) akcentuoja intrapsichinę arba tarpasmeninę konflikto reikšmę žmogaus vystimosi ir adaptacijos procese. Tarpasmeninis konfliktas yra vidinio konflikto priežastis, kuri įtraukia kognityvinę, psichosocialinę ir moralinę vystymąsi. Remdamasis kai kurių tyrėjų požiūriu (Laursen, Hartup, & Koplas, 1996), D. Garfinkelis konfliktą traktuoja kaip visur esančią bendraamžių vaikų tarpusavio sąveiką, kurios metu vaikas išmoka laviruoti, išradingai, sumaniai veikti, pasirinkti kitą perspektyvą, galimybę, valdyti emocijas (2010, p.1).

Dar vienas konflikto kaip socialinio reiškinio vertinimas yra paremtas R. Dahrendorfo konflikto teorija. Konfliktas yra pozityvi žmonių bendrabūvio forma, skatinanti pokyčius, atnaujinimą, galimybių raišką. Autorius į konfliktą žiūri kaip į pažangos galimybę. Taip pat svarbu paminėti R. Dahrendorfo teiginį, kad konfliktus sukelia skirtingi individų ir grupių interesai, su kuriuo negalima nesutikti. Mokslininkas konflikto teoriją grindžia idėja, kad visuomenė, kaip ir kiekvienas reiškinys, yra prieštaringa, t.y. ji yra vienybė priešybių, tarp kurių vyksta nuolatinė kova. Būtent konfliktas tarp besivaržančių socialinių grupių yra pagrindinis socialinių pokyčių šaltinis. Taigi, kaip pastebima, konfliktas, kaip kasdien vykstantis (dažniausiai) tarpasmeninis reiškinys, kelia nemažai skirtingų vertinimų, analizių, požiūrių.

Atsižvelgiant į aptartus konfliktų aiškinimo modelius, galima pastebėti kiekviename iš apibrėžčių vyraujančią tą pačią arba panašią savo turiniu konstrukcinę reikšmę, vienuose darbuose ji labiau akcentuojama, kituose – mažiau. Konfliktų tyrėja D. Račelytė, nuosekliai išanalizavusi konfliktą kaip reiškinį, prieina prie gana konkrečių išvadų apie konflikto esmę sudarančias reikšmines dalis, vyraujančias daugelyje apibrėžčių, požiūrių. Konfliktas tampa konstruktyviu arba

destruktyviu reiškiniu, kuris negalėtų vystytis be sąveikaujančių asmenų, tam tikros veiklos ir, neišvengiamai, kiekvienoje susidūrimo situacijoje esančių siekių, poreikių, tikslų nesuderinamumo. Su šiuo apibendrinimu negalima nesutikti kad ir kokių pagrindų būtų nagrinėjami konfliktai.

Konfliktai socialiniu aspektu. Nemažai mokslininkų yra tyrinėję vaikų socializacijos procesą, jį įtakojančius veiksnius. Lietuvių bei užsienio autorių darbai padarė svarbų įnašą į vaikų socializacijos, socialinių kompetencijų ugdymo(si), bendravimo bei konfliktų sprendimo kultūros, būdų, priemonių, galimybių analizę. Vaikų socializacijos procesu domisi ir didelę reikšmę jo tyrinėjimams suteikė V. Šlapkauskas, J. Lakis (1996), G. Trommsdorff, D. Friedlmeier (1999), R. Prakapas (2006), L., C. Findlay (2006), K., J. Hyatt, J., W. Filler (2007), R. Berns (2009), J., S. Pocienė (2010), H., S. Han (2010), ir kiti.

Bendrąją individo socializaciją tyrinėjantis V. Dumbliauskas (1999, p. 16) pažymi, kad žmogaus socializacija trunka visą gyvenimą įvairiomis formomis. Tuo remiantis V. Dumbliauskas išskiria du socializacijos tipus: pirminį, arba socializaciją vaikystėje, ir antrinį, arba suaugusiųjų socializaciją. Šiuo atveju, kalbant apie vaikų ir pedagogų konfliktų sprendimo kultūrą, labiau orientuojamasi į vaiko išgyvenimus, vidinius ir išorinius procesus, sprendžiant konfliktines situacijas. Pasak tyrėjo, pirminė socializacija yra žinių ir įgūdžių, reikalingų kasdieniniame gyvenime, įgijimas. Svarbu pabrėžti tai, kad V. Dumbliauskas išskiria du kraštutiniais laikomus socializacijos modelius: socializacija slopinant ir dalyvaujant. Savo veikimu šie modeliai glaudžiai susisieja su konfliktų sprendimo kultūros klausimu, todėl aktualu juos trumpai aptarti. Socializacijos modeliai skiriami pagal tai, kokius socializacijos bruožus kiekvienas iš jų atspindi:

Socializacija *slopinant* pasireiškia: vaiko paklusnumu, bausmės už blogą elgesį skyrimu, materialiniais apdovanojimais ir bausmėmis, bendravimu be žodžių, bendravimu komunikuojant. Šiam modeliui būdinga ir tai, kad akcentuojamas suaugusysis, o ne vaikas. Vaikas veikia atsižvelgdamas į tai, ko nori suaugusysis.

Socializacijos modeliui *dalyvaujant* būdinga: vaiko savarankiškumas, atsidėkojimas už gerą elgesį, simboliniai apdovanojimai ir bausmės, žodinis bendravimas, bendravimas kaip sąveika, pagrindinis vaidmuo tenka vaikui, suaugusysis žiūri, ko reikia vaikui (1999, p.16).

Vaiko socializacijos modeliai paraleliai artimi konfliktinių situacijų sprendimo modeliams. Dėl šios priežasties reikia atkreipti dėmesį į tai, kas sociologų požiūriu yra konfliktai, kaip jie traktuoja konfliktą kaip reiškinį, formuluoja ir grupuoja požiūrį į juos.

Konfliktų sprendimo paieškomis besidomintis, teorinius ir praktinius konfliktų kilimo, sprendimo klausimus tyrinėjantis Juozas Lakis kalba apie kylantį poreikį mokyti didelį ir mažą civilizuoto bendruomeninio gyvenimo taisyklių, konstruktyvumo ir tolerancijos. Tyrėjo nuomone,

„konfliktų sprendimo kultūra reiškiasi per bendradarbiavimą su kitais ir kitokiais, susitarimų siekimą, per pliuralizmo ir individualios iniciatyvos pripažinimą, per mokėjimą suvokti ir įvertinti savo ir kitų interesus bendruomeninio gyvenimo kontekste. Kol kas šioms problemoms stokojama intelektualų dėmesio“ (J. Lakis, 1996). Praėjus penkiolikai metų nuo mokslinėje spaudoje pasirodžiusio straipsnio, kuriame užsimenama apie konfliktų sprendimo kultūrą, akivaizdu, jog problema išlieka gana opi ir šiandien, tačiau reikia pastebėti, kad dar didesnio susidomėjimo turėtų sulaukti klausimas apie konfliktų sprendimo kultūrą ikimokyklinėje įstaigoje.

Sociologijoje konfliktų kilimas siejamas su gebėjimu bendrauti su socialinėje aplinkoje esančiais žmonėmis. O bendravimo kokybę sąlygoja savireguliacijos procesas. Savireguliacija – tai emocijų, minčių ir elgesio kontroliavimas („Vaiko socializacija“, 2009, p. 86). Vaiko dalyvavimas socializacijos procese tiek pat reikšmingas kaip ir suaugusiojo. Vaikas veikia individualiai ir kartu su kitais, šalia jo esančiais žmonėmis, priima sprendimus, yra atsakingas už savo ir šalia jo esančio žmogaus saugumą, gerovę, kiek tai nuo jo priklauso. Siekiant pagrįsti socializacijos reikšmingumą vaiko elgesio, minčių bei emocijų valdymo kontekste, aktualu paminėti sukurtas mokslines teorijas. Siekiant koncentruotai aptarti reikšmingiausias teorijas bus remiamasi R. M. Berns knygoje „Vaiko socializacija“ pateiktais duomenimis. Yra minimos penkios žymiausių užsienio mokslininkų teorijos: psichoanalizės teorija (Freud, 1938), elgesio išmokimo teorija (Skinner, 1948), socialinė kognityvinė teorija (vystimu, 1986), pažintinė raidos teorija (Piaget, 1952) ir Vygotskio teorija (1978), kuriose kalbama apie vaiko socializacijos ir savireguliacijos procesų veikimo bendrumą.

„Pagal psichoanalizės teoriją žmogaus ego (sprendėjas) tobulina savireguliacijos gebėjimus, stengdamasis suderinti id (biologinių poreikių ir instinktų) reikalavimus ir superego (sąžinės, arba visuomenės idealų) normas.

Elgesio išmokimo teorija savireguliaciją supranta kaip išmoktą gebėjimą atidėti atlygio gavimą. Savireguliacija – tai reakcija, kylanti iš pastiprinimo, gauto už laukimą, kol ateis tinkamas laikas ir bus tinkama vieta poreikiui, troškimui patenkinti ar emocijai išreikšti.

Pagal socialinę, kognityvinę teoriją savireguliacija – stebimų elgesio pavyzdžių, už kuriuos buvo gautas pastiprinimas, internalizacijos rezultatas ir savęs pastiprinimas šiuos veiksmus mėgdžiojant.

Pažintinės raidos teorija savireguliaciją laiko prisitaikymu. Vaikams bręstant ir sąveikaujant su aplinka, jie įsisavina elgesio normas ir prie jų prisitaiko.

Vygotskis manė, kad kalba vaikui leidžia išmokti socialinių taisyklių ir kultūrinių vaidmenų. Kitų žmonių kalba („socialinė kalba“) tampa sava („asmenine kalba“). Ja remdamasis vaikas gali mąstyti ir atitinkamai reguliuoti savo elgesį“ (R. M. Berns, p. 87).

Kalbant apie vaiko socializacijos procesą, kaip gebėjimą konstruktyviai bendrauti, taip pat spręsti konfliktines situacijas, reikia paminėti išskiriamus bendraamžių grupės socializacijos būdus, kurie naudojami vienas kito elgesiui paveikti. Yra išskiriami keli suklasifikuoti būdai, kuriais bandoma paveikti sąveikoje dalyvaujantį asmenį: „pastiprinimas (pripažinimas, pritarimas), modeliavimas (mėgdžiojimas), bausmė (atstūmimas ir išvaymas iš grupės) ir mokymasis stebint“ (R. M. Berns, p. 303). Pastebima, kad šie sąveikos, įtakos vienas kitam būdai gali būti priskirti ne tik bendraamžių veikimo zonai, bet ir sąveikoje vaikas – suaugusysis. Pavyzdžiui kaip vienas svarbesnių poveikio darymo būdų išskiriamas pastiprinimas, arba dėmesys. Taip išreiškiamas pritarimas dėl vienokio ar kitokio elgesio (šypsena, juoku, paplekšnojimu, apkabinimu, pagyrimu). Pastiprinimas, esant atitinkamai situacijai, neretai naudojamas ir vaiko bei pedagogo sąveikoje.

Remiantis mokslininkų požiūriu, kad vaikai susiformuoja nuostatas remdamiesi savo socialine patirtimi ir jas vėliau patikrina (R. M. Berns, 2009, p. 439), galima teigti, jog socialinė patirtis įgyta vaikystėje, be kitų svarbių psichologinių, pedagoginių ir kitų procesų, sukuria tam tikrą konfliktų sprendimo kultūros pagrindą. Taigi, jeigu vaikas mato destruktiviai formuojamą bendravimo modelį šeimoje, gatvėje, tarp vaikų, tarp vaikų ir pedagogų, jie, remdamiesi įgyta patirtimi, toliau formuoja tarpasmeninius bendravimo kultūros pagrindus. Vygotskis svarbiausiu sociokultūrinės sanglaudos principu laikė tai, kad vaikas mokosi tai, kas jam kultūriškai svarbu dalyvaudamas kultūriniame gyvenime – renginiuose, šventėse, susibūrimuose (H. S. Han, 2010, p. 81). Vaikai interpretuoja, susistemina ir naudoja iš aplinkos gautą informaciją, šiame procese įgyja ir konstruoja vis daugiau įgūdžių, žinių ir proto (M. Lash, 2008, p. 34).

Kalbant apie vaiko sociokultūrinės kompetencijos ugdymą ikimokyklinėje įstaigoje, kai kurie mokslininkai (Kemple, 2004) akcentuoja, kad be tokių sąveikos dalyvių kaip šeima, bendruomenė, bendraamžiai, kurie stipriai įtakoja vaiko socialinės kompetencijos ugdymą (si), darželio auklėtojai yra pagrindiniai ir svarbiausi asmenys, darantys įtaką vaiko vystymuisi socialinės kompetencijos srityje, taip yra iš dalies dėl to, kad jie prižiūri vaikus jų artimiausioje, asmeninėje bendraamžių grupės erdvėje. Tačiau atlikti tyrimai (Asher & Renshaw, 1981; Hazen et al., 1984; Howes, 2000; Wilson, Pianta, & Stuhlman, 2007) rodo, kad auklėtojai deda per mažai pastangų siekiant aktyviai gerinti ir sustiprinti vaikų socialinius tarpusavio santykius ir sąveikas su bendraamžiais, todėl vaikai dažniausiai patys sprendžia tarpusavio santykius, išskyrus tuos atvejus, kai kyla rimtų konfliktų grupėje, ar gresia pavojus vaikų saugumui (H. S. Han, 2010, p. 83). Taigi galima teigti, kad ikimokyklinėje įstaigoje vaikų konfliktų sprendimo kultūros lygis yra sąlygojamas pedagogo veiksenos. Čia pedagogas turi veikti ne tik tiesiogiai, padėdamas spręsti

iškilusius konfliktus, bet ir netiesiogiai – būdamas konstruktyvaus veikimo sudėtingose situacijose pavyzdžiu.

Konfliktai filosofiniu aspektu.

Karlas Šmitas veikale „Filosofija: žmogus“ (2007, p. 68) teigia, jog žmogus linkęs bendrauti su panašiais į jį, nes tada jis jaučiasi labiau žmogumi, t.y. jaučia vystantis savo natūralius pradus. Tačiau žmogui taip pat būdingas didžiulis poreikis atsiskirti vienumon (izoliuotis); juk drauge jis savyje aptinka nedraugišką savybę visa daryti tik savo nuožiūra, todėl iš visur laukia pasipriešinimo; mat apie save žino, jog jis savo ruožtu linkęs priešintis kitiems. Ši idėja veda link to, kad konfliktas yra paradoksalus bendravimo ir priešinimosi vienas kitam reiškinys. Tai gali būti grindžiama kasdieniu pavyzdžiu, jog žmogus negali gyventi vienumoje, be kitų jį supančių žmonių, tačiau ir nekonfliktiškai bendrauti jis nesugeba, nes nuolat atsiranda poreikių, vertybių, požiūrių ir kt. susidūrimai.

Atsižvelgiant į filosofinę šio reiškinio pusę, konfliktai egzistuoja visose gyvenimo srityse, kiekviename amžiaus tarpsnyje, konfliktiškumas būdingas jau ankstyvojoje vaikystėje nerealizavus tam tikrų poreikių, vėliau formuojantis vaiko bendravimo įgūdžiams, atsirandant santykiams su šalia esančiais žmonėmis, neišvengiamai formuojasi ir tarpasmeniniai interesų konfliktai. Tačiau, kaip M. F. Daniel ir kt., mokslinėje publikacijoje cituodami Harris (2002), pastebi, konfliktų negalima traktuoti kaip vien tik negatyvų visuomenės reiškinį. Priešingai, negu būtų galima pagalvoti, konfliktai nėra vien neigiamas, destruktivus reiškinys. Viena vertus, konfliktai yra siejami su būdinga asmenine ir socialine kaita, tam tikrais pokyčiais, tokiaime kontekste jie yra reikalingi ir naudingi. Kita vertus, konfliktai per dažnai yra sprendžiami jėga ir prievarta, dėl to šis veikimo būdas turi būti kontroliuojamas ir sprendžiamas jau ankstyvajame ugdymo procese. M. F. Daniel ir kiti, moksliniame straipsnyje apie vaikų prievartos naudojimą (Children`s representations of violence: impacts of cognitive stimulation of a philosophical nature). Remiantis tyrėjo pažiūriu, vienas iš svarbiausių filosofinių, psichologinių ir kartu pedagoginių ugdymo tikslų yra šviesti jaunąją kartą, padėti jiems gyventi taikoje ir glaudžioje vienybėje su savimi pačiais, su aplinkiniais žmonėmis, ir padėti spręsti konfliktus nenaudojant nei fizinio, nei psichologinio smurto.

Konfliktai psichologiniu aspektu.

Konfliktai yra siejami su individo elgesio, veikimo modeliais. Iš esmės, konfliktą galima laikyti atitinkamu veikimo modeliu, tačiau reikia pabrėžti šio reiškinio dvikryptį veikimą. Ypatingai ikimokyklinio amžiaus vaikai, kurių savireguliacijos procesas nėra galutinai

susiformavęs, konfliktas tarp bendraamžių grupės, vaiko ir suaugusio, dažniau nei tarp suaugusių žmonių, gali būti tiek konstruktyvus, tiek destruktivus reiškinys. Apie vaiko elgesio modeliavimą kalba šveicarų psichologas J. Piaget (1965). Jis yra aptaręs žmogaus moralės, arba etikos tipus, kas yra neatsiejama sąlyga konstruktyviems santykiams, nekonfliktiniam bendravimui kurti. Pirmasis tipas – *heteronominės* moralės, arba apribojimų etika, kurią atspindi elgesys, pagrįstas pagarba vyresniajam. Apribojimų etika verčia manyti, kad paklusti vyresniojo valiai yra teisinga, o atsižvelgti į savo norus – ne. Tokia moralės norma ugdoma šeimoje ir mokykloje. Antrasis tipas – *autonominė* moralė, arba bendradarbiavimo etika, kurią atspindi elgesys, pagrįstas lygiateisių individų tarpusavio supratimu, pripažįsta taisykles, nes jos yra būtinos, kad grupės galėtų gyvuoti. Tai abipuse pagarba pagrįsta moralė. Taigi priklausymas bendraamžių – lygių asmenų – grupei moko bendradarbiavimo etikos (2009, p. 308).

Ikimokyklinio amžiaus vaikai ne visada gali aiškiai suvokti ir įvardinti kilusio konflikto priežastis. Tačiau kilusį konfliktą gali išprovokuoti ir vidiniai impulsai, anksčiau patirti išgyvenimai, skaudūs prisiminimai, nepilnavertis gyvenimas ar kitos vaiko pilnaverčiam vystimuisi nepalankios sąlygos. Į sąmonės sritį išstumti neapdoroti trauminiai išgyvenimai vis primena save ir ieško progų reikštis per jausmus ir elgseną, pirmiausia - tarpusavio santykius. Šia prasme tai – nesąmoningas neišspręstų praeities konfliktų atgaminimas juos inscenizuojant (Strauss L., V., Auchter T., 2003; p. 81). Taigi, siekiant suvokti, kodėl vaikas pasielgė vienaip ar kitaip konfliktinėje situacijoje ir imtis atitinkamų veikimo metodų, priemonių, reikia pažinti bendrą vaiką supančią aplinką, gyvenimo būdą, emocinį, psichologinį klimatą vaiko šeimoje, su bendraamžiais.

Psichologiniu požiūriu normaliu laikytinas toks elgesys, kuris užtikrina gerą žmogaus psichinę bei fizinę savijautą, nepriklausomai nuo to, kaip dažnai šis elgesys pasireiškia, ir kiek jis artimas elgesio etalonams. Konfliktinis elgesys – tai tokios elgesio formos, kurios neigiamai veikia vidinę žmogaus harmoniją, verčia ją kentėti, gali sukelti fizinės bei psichinės sveikatos sutrikimų (Leliūgienė, 2002, p. 66).

Psichoanalitinės krypties atstovai turi savitą požiūrį apie konfliktų kilimo priežastis. Vienas pirmųjų, sukūręs žmogaus konfliktiškumo koncepciją yra Freud (1954), kuris pabrėžia, jog vaikas yra nuolatiniame konflikte su suaugusiais ir kitais vaikais, būdamas nuolatinėje priešpriešoje tarp savo norų („noriu“) ir visuomenės primestų reikalavimų ir taisyklių („privalau“). Eriksonas toliau plėtoja Freudą idėją, pabrėždamas, kad kiekvienas vaikas yra konflikte su visuomenės nustatyta taisyklių besilaikančiais ir jas deklaruojančiais žmonėmis (tėvais, mokytojais, vyresniais vaikais), su psichosocialinio vystimosi krize, abejonėmis (pasitikėti ar ne), su savininkiškumo jausmu

(laikyti – paleisti, turėti – atiduoti). O Piaget (1928 – 1932) pastebi, kad vaikai susiduria su nuolatinio konflikto, nes jų esamas sensomotorinis ir protinis mąstymas nesutampa su objektų ir įvykių reikalavimais. Vaikai stengiasi išspręsti konfliktus, bandydami supanašėti ir prisitaikyti prie diktuojamų taisyklių ir reikalavimų, taip sumažindami egocentriškumą. Kiekvienas psichologijos teorijų kūrėjas turi savitą požiūrį į psichologinius reiškinius, taip pat ir į konfliktus. Vienas iš jų E. Fromm, kuris teigė, kad: žmogaus egzistencija yra tuo paradoksali, kad jis tuo pačiu metu siekia ir artumo, ir nepriklausomumo, nori ir vienybės su kitais, ir išsaugoti savo individualumą (R. Žukauskienė, 2007, p. 14). Ši individo egzistencijos paradoksą ir įrodo kylantys tarpasmeniniai konfliktai, kada stengiamasi būti grupės nariu, laikytis nustatytų taisyklių, ir tuo pačiu interesai susikerta siekiant asmeninės naudos, laimėjimo, susikerta vertybinės nuostatos, moralės principai, požiūris, lūkesčiai ir kita. Pastarąją E. Fromm'o idėją apie žmogaus egzistenciją patvirtina ir C. Theriault išreikštas požiūris į sąsajų būseną tarp asmenybės socializacijos ir konfliktiškumo. Žmogui, kaip socialiai būtybei, reikia palaikyti santykius su kitais. Šie santykiai jam padeda pažinti save. Taigi, jei ne kiti, žmogus nežinotų, kas esąs. Kita vertus, iš šių santykių neišvengiamai kyla konfliktų, kuriuos jis išgyvena.

1.2. Konfliktų kilimas, sprendimas, rūšys

Konfliktus sukelia dažnai ne viena, o kelios ar daugiau priežastys, šaltiniai. Konfliktinių situacijų susidarymas dažnai būna inicijuotas kelių sąlygų, priežasčių, tokių kaip įtampos lygis konflikto metu, dalyvaujantys asmenys ir jų nusiteikimas, tikslai, požiūris, samprata, vertinimas susidariusios situacijos ir kiti kriterijai.

Konfliktų teorinės apžvalgos darbo skyriuje siekiama išsiaiškinti konfliktinių situacijų kilimo ir susidarymo šaltinius, priežastis. Čia aktualu remtis žymaus konfliktų tarpininkavimo specialisto Ch. Motore'o (2003) konfliktų priežasčių grupavimu (D. Račelytė, p. 38). Remiantis minėto autoriaus konfliktų priežasčių grupavimu, galima aiškiau ir nuosekliau pereiti prie sprendimo būdų analizės bei praktinio konfliktų valdymo kultūros nagrinėjimo. Taigi, anot Ch. Motore'o, išskiriamos penkios konfliktų priežasčių grupės su joms priklausančiais konfliktų susidarymo šaltiniais: informacijos, santykių, struktūros, interesų, vertybių. Informacijos konfliktinei grupei priskiriami: informacijos stokos; neteisingos informacijos; skirtingo informacijos supratimo ir interpretavimo bei skirtingų įvertinimo būdų šaltiniai. Santykių konfliktai kyla dėl: reiškiamų stiprių emocijų; klaidingo suvokimo arba interpretavimo; netinkamo bendravimo arba bendravimo trūkumų; pasikartojančio neigiamos elgesio. Struktūrinius konfliktus

dažniausiai įtakoja šie reiškiniai: destruktivus elgesys; nelygi kontrolė, netolygus nuosavybės arba išteklių pasidalijimas; nelygi galia ir valdžia; fiziniai arba aplinkos veiksniai, trukdantys bendradarbiauti; laiko suvaržymai.

Išskiriamus interesų konfliktus sukelia suvokiamas arba esamas varžymasis dėl skirtingų turinio, procedūrinių arba psichologinių interesų. Vertybinių konfliktų šaltiniu dažniausiai tampa: skirtingi elgesio ir idėjų vertinimo kriterijai; skirtingas gyvenimo būdas; ideologija; religija ar labai svarbūs tikslai (Ch. Motore`o, 2003, p. 38 – 39).

Nepageidautinas, konfliktiškas elgesys gali atsirasti dėl socializacijos proceso trūkumų, kuriuos nulemia įvairiausi faktoriai:

- 1) auklėjimo klaidos šeimoje (pavyzdžiui, netiksliai išaiškinamos elgesio normos, šiltų emocinių santykių stoka, kontrolės trūkumas, paskatinimų ir bausmių disproporcija, prieštaringi reikalavimai ir pan.);
- 2) atstūmimas ir izoliacija bendraamžių grupėje;
- 3) nesėkmės ir neigiamų vertinimų dominavimas mokykloje;
- 4) visuomenės informavimo priemonėse demonstruojamas smurtas ir prievarta;
- 5) vaiko kognityvinės brandos sutrikimai (Valickas, 1997, p. 14).

Dėl šių faktorių poveikio gali atsirasti kaltės, nerimo jausmų stoka, impulsyvumas, nedraugiškumas, konfliktiškas elgesys, paviršutiniai emociniai ryšiai su kitais žmonėmis, silpnas atsakomybės jausmas, nesugebėjimas atidėlioti malonios veiklos ir panašiai. Tai savo ruožtu reiškia, kad ikimokyklinio amžiaus vaikų konfliktų kylimas yra įtakojamas daugybės veiksnių, sąveikos su aplink esančiais asmenimis būdas, siekiant realizuoti individualius poreikius.

Tokiu atveju, kai į konfliktus žiūrima kaip į testinę, nuolat susikuriančią veikseną, kyla natūralus poreikis ieškoti pozityvių, konstruktyvių sprendimo būdų, padedančių vaikams bei pedagogams bendrauti ir bendradarbiauti nekonfliktinėmis formomis.

Remiantis daugelio mokslininkų požiūriu, konfliktas nėra blogis pats savaime. Todėl neracionalu drausti, slopinti ar neigti konfliktą. Jį reikia spręsti. Anot A. Suslavičiaus, socialinė pažanga neįmanoma be konflikto. Konstruktyvioji konflikto sprendimo strategija prasideda problemos pripažinimu (2006, p. 219). Konfliktinių situacijų sprendimo būdai, metodai, formos priklauso nuo kelių esminių kriterijų. Sprendžiant konfliktus svarbios konfliktinių situacijų dalyvių nuostatos, nusiteikimas. Konfliktų sprendimo būdai priklauso ir nuo sąveikaujančių asmenų asmeninių savybių. Šaltinyje „Psichologija studentui“ (2002, p. 253) išskiriamos kelios svarbiausios sąlygos, lemiančios konflikto sprendimą:

- Konflikto esmės atskleidimas, tai yra pagrindinį konfliktą sukėlusios priežasties išsiaiškinimas;
- Atviras abiejų konfliktuojančių pusių bendravimas, tai yra savo klaidų pripažinimas, emocijų kontrolė, konflikto lokalizavimas.

Konfliktų sprendimo kultūra atsiskleidžia per tai, kokiais būdais konfliktai yra sprendžiami. Šis aktualus klausimas objektyviai ir pagrįstai aiškinamas A. Suslavičiaus moksliniame darbe „Socialinė psichologija“, remiantis konfliktų tyrėjų R. Blake ir J. Morton konfliktų sprendimo konstruktyviaja ir nekonstruktyviaja strategijomis. Nekonstruktyvioji strategija lemiamą tokių veikimo modelių: 1) išorinis konflikto nuslopinimas. Šiuo būdu konfliktas yra nuslopinamas, tačiau jo priežastys ir pasekmės neišsiaiškinamos ir neišnaikinamos. 2) Konflikto „užglostymas“. Tokia strategija dažnai pastebima ir praktikoje. Ji realizuojama tais atvejais, kai konflikto nesiimama spęsti. 3) Konflikto vengimas. Konflikto metu kilusi problema lieka neišspręsta, oponentui sukeliama laimėjimo jausmas. Taip sukuriama nesąmoningas oponento patiprinimas. 4) Kompromiso strategija. Tai tik dalinis konflikto išsprendimas, kai laikomasi vidurio principo.

Beje, svarbu pabrėžti D. Račelytės, remiantis Sandy ir kt. (2006), pateikiamus papildomus psichologinės gynybos būdus: išstūmimas, projekcija, perkėlimas, priešinga (atvirkštinė) reakcija, racionalizacija, tapatinimasis su agresoriumi.

Išstūmimas pasireiškia tokiu atveju, kai nerimą keliantys vaizdiniai ar mintys išstumiamos į nesąmoningą sritį. Vyksta nesąmoningas kylančio konflikto vengimas.

Projekcijos modelis taikomas pirmiausia tada, kai savybės, mintys, jausmai nuostatos, kurių žmogus nepripažįsta turįs pats, atskiriamos ir priskiriamos kitam asmeniui ar daiktui.

Vienas iš nesąmoningai naudojamų modelių yra *perkėlimo*. Jis reiškia, kad žmogus keliančius pavojų impulsus nukreipia į priimtinesnius objektus. Vaikams šis modelis priimtinas sprendžiant konfliktinę situaciją su jėgų persvarą turinčiu asmeniu, kitu vaiku, tėvais ar kita. Tada vaikai savo agresiją nukreipia į silpnesnį agresorių ir ant jo išlieja neigiamas emocijas.

Racionalizacija - tai konflikto sprendimo arba vengimo būdas, kai tikriesiems veiksams sukuriama fiktyvi priedanga, pateisinanti netinkamus, neleistinus veiksmus.

Taip pat D. Račelytė mini vaikams gana būdingą konfliktų sprendimo būdą, tai yra susitapatinimą su agresoriumi. Šio mechanizmo veikimas pasireiškia tokiomis sąlygomis, kai individas, susidūręs su išorės grėsme ar smurtu, tapatinasi su užpuoliku (D. Račelytė, 2008, p.9).

Konstruktyvi konflikto sprendimo strategija pradedama problemos pripažinimu. Taip sudaromos sąlygos konfliktą ne ignoruoti ar vengti jo sprendimo, bet jį anksčiau ar vėliau išspręsti. Remiantis A. Suslavičiaus teorija, konstruktyvūs konflikto sprendimo keliai gali būti dar skiriami į

du tipus: „laimėjimo – pralaimėjimo“. Tačiau šis būdas lemia tik trumpalaikį problemos įveikimą. Arba strategija „laimėti - laimėti“. Kai abi konfliktuojančios pusės nori būti laimėjusiomis, ir abi to siekia.

Užsienio mokslininkų atlikti tyrimai parodė, jog siekiant išugdyti individus, gebančius savarankiškai spręsti iškilusius konfliktus, daug dėmesio šiam reiškiniui turi skirti ikimokyklinio ugdymo pedagogai. Wang Lian (2008) teigimu, auklėtojai turėtų tobulinti vaikų komunikacinius gebėjimus, taisyklių suvokimą ir jų laikymąsi, taip pat savikontrolės ir savireguliacijos procesus. Šio tyrimo metu buvo įrodyta, kad didelę įtaką vaikų konfliktų sprendimui daro suaugusiojo veikimo modeliai.

Svarbu pažymėti, kad priklausomai nuo to, kokiais būdais pedagogas veikia vaiką iki konflikto, kaip vaikas geba atspindėti savo išgyvenamus jausmus verbaliniu būdu, paraleliai konfliktinė situacija bus išspręsta arba destruktvyiu, arba konstruktyviu būdu. D. Garfinkel (2010, p. 5) savo moksliniame darbe išskiria vaikų veikimo konfliktinėse situacijose tipus, tai yra: nesudėtingasis (atmetimas, neigimas, prieštaravimas) arba sudėtingasis (įvardinti priežastis, paaiškinimus, pasiteisinimus). Konfliktų tyrėjo teigimu kiekvienas veiksmas smarkiai įtakoja po jo būsiantį veiksma, pavyzdžiui: nesudėtingos reakcijos iššaukia nesudėtingus veiksmus, o sudėtingos reakcijos iššaukia sudėtingus veiksmus. Šį aiškinimą galima pagrįsti nuosekliu veikslių sąlygojimo („jei – tai“) principu. Šiame elgesio modelyje, būdingas elgesys „jeigu“ dažniausiai iššaukia būdingą atsaką „tai“. Tyrimo metu paaiškėjo, kad konflikte dalyvaujantys oponentai nenaudoja konflikto sprendimo strategijų atsitiktinai, kaip papuola, dažniausiai tai būna atsakas į oponento puolimą.

Konfliktų valdymą įtakoja daugybė reikšminių faktorių, ar faktorių grupių, kurios skirtingose situacijose realizuojamos ne vienodai. Tačiau kalbant bendrai apie konfliktų valdymo kultūrą socialinėje visuomenėje, galima rasti ne vieną tendencingą pasikartojimą. Kad ir kokios skirtingos sąlygos įtakotų konflikto vyksmą, sprendimą (socialinės, religinės, vertybinės, laiko, vietos, ar ir pačių konfliktuojančių pusių asmeninės savybės ir kitos), vis dėlto esama konkrečių, dažniausiai naudojamų konfliktų valdymo formų, kurios kaip elgesio modeliai nekinta, ar yra pritaikomos vienai ar kitai susidariusiai situacijai, gali būti transformuojamos, tačiau sprendimų pagrindas nekinta. Šiuo atveju, kai yra kalbama apie vaikų ir pedagogų konfliktinių situacijų sprendimą, verta paminėti elgesio išmokymo modelį, kadangi ikimokyklinio amžiaus vaikai, įtakojami aplinkos, išmoksta konfliktų valdymo kultūros ir ją perduoda šalia esantiems sąveikos dalyviams.

R. M. Berns (2009, p. 303) akcentuoja atlikto tyrimo rezultatus, kuriuose akivaizdžiai pastebima tendencija, kad nemaža dalis ikimokyklinio amžiaus vaikų į fizinę agresiją (peštynes) reagavo pasyviai, gynybine poza, verksmu, pasakydami auklėtoji, gelbėdami savo turtą arba agresyviai keršydami. Kai kurios reakcijos (pasyvumas, saugojimasis, ašaros) buvo suvokiamos kaip pastiprinimas, todėl taip elgėsis vaikas vėl sulaukdavo agresyvių išpuolių. Jei vaikas sureaguodavo proaktyviu poelgiu (pasakydamas mokytoji, gelbėdamas savo turtą ar atsakomąja agresija), vėliau su juo būdavo elgiamasi kitaip. Taip pasyvumas provokuoja agresiją, o aktyvumas slopina. Tačiau kalbant apie pedagogų elgsenoje pastebimą teigiamą pastiprinimą įvairiose situacijose, jį dažniau lydi panašūs emocionalūs poelgiai, o bausmė penkis kartus dažniau išprovokuoja neigiamą elgesį. Tai savo ruožtu reiškia, kad vaikų ramus, nuosaikus reagavimas į kilusį nesutarimą, sąveikos dalyvį skatina elgtis taip pat, o pedagogo pozityvus, palaikantis elgesys, atvirkščiai, leidžia vaikui suprasti, kad tik teigiamas elgesio modelis sulaukia palaikymo.

Ieškant išeičių iš nevaldomai kylančios konfliktinio elgesio bangos, Lietuvoje daugiau nei prieš dešimtmetį buvo įsteigtas konfliktų prevencijos centras ir asociacija. Tuo susidomėta ir turbūt neveltui imta leisti metodinius leidinius, rengti seminarai, paskaitos ne tik apie konfliktą kaip apie reiškinį, bet konkrečiai apie konfliktų sprendimą ikimokykliniame ugdymo procese. Viename iš šia iniciatyva išleistų leidinių (Konflikto valdymas: geresnio tarpusavio supratimo skatinimas, 1996) kalbama apie įgūdžius, kuriuos įgijus ir jais remiantis įmanomas perėjimas iš neigiamo konflikto į teigiamą. Minėtame šaltinyje išskiriamos trys pagrindinės nuostatos ir įgūdžiai, lemiantys gebėjimą konfliktus spręsti konstruktyviais būdais. Skirtumų pripažinimas ir įsigilinimas į tam tikrus nuolat egzistuojančius prieštaravimus, gali kurti geresnį tarpusavio pažiūrų supratimą, jeigu yra gerbiamos elgesio taisyklės. Tokiu būdu galima pereiti prie konstruktyvaus konfliktų sprendimo modelio. „Nemaža dalis konfliktų užsimezga tuomet, jei siūlomi bekompromisiai sprendimai“ (Konflikto valdymas: geresnio tarpusavio supratimo skatinimas, p. 11). Ir iš tiesų, pažvelgus į vaikų konfliktų sprendimo kultūrą, akivaizdu, jog niekur nevedantis sprendimas, tai apskritai ne sprendimas, o kuriamas pagrindas naujam konfliktui. Savęs ir kitų stiprinimas reguliuojant konfliktus pasireiškia per mokymąsi iš klaidų, arba analizuojant konfliktinės situacijos vyksmą, virsmą. Konfliktą stebintis tarpininkas turėtų laikytis per atstumą nuo konfliktinės situacijos, kad ją giliau pažintų ir suteiktų galimybę konflikto dalyviams nuosekliai gerinti situaciją. Tokios pozicijos laikosi konstruktyvaus konflikto sprendimo šalininkai, pripažįstantys esant itin svarbiam veikimui kartu ir šalia vienas kito.

Tai, kaip vaikai geba kontroliuoti savo jausmus, emocijas ir veiksmus, labiausiai yra įtakojama vaikų supančios socialinės aplinkos, šeimos bei kultūrinių principų. Vaiko suvokimas,

kas yra gerai ir kas – blogai, formuojasi augant. Šios pozicijos laikosi ir R. M. Berns, cituodama Turriel (1998, 2002), jog bręsdami vaikai išsiaiškina moralės sąvokas. Bendradarbiaudami ir sprenddami konfliktus jie įgyja vis daugiau patirties. Konstruktiviai sprenddami neišvengiamai kylančius konfliktus, vaikai ugdomi empatijos jausmą, formuoja gebėjimą bendrauti, išsakyti tai, ką jaučia. Analizuojant skirtingą mokslininkų požiūrį į konstruktyvius konflikto sprendimo būdus vaikų tarpusavio santykiuose, reikia paminėti C. Theriault (2010, p. 147) pateiktą penkių pagalbos žingsnių modelį. Laikantis nuomonės, kad ikimokyklinio mažiaus vaikams yra itin svarbi ugdytojo pagalba, veikimas šalia, pabrėžtina, kad penki konstruktyvaus veikimo žingsniai yra orientuoti į suaugusiojo pozityvią pagalbą vaikui. Theriault siūlo tokių veiksmų planą sprendžiant vaikų tarpusavio konfliktus:

1. išsiaiškinti vaiko patiriamas emocijas;
2. atpažinti emocijas, kurias mums sukelia vaiko elgesys;
3. išsiaiškinti vaiko ketinimus ir poreikius;
4. kita linkme kreipti vaiko veiksmus;
5. palaikyti vaiką.

Kaip konflikto sprendimo būdas neretai tampa bausmės. Bausmės neretai naudoja pedagogai vaikams pasielgus neleistinai, ne pagal nustatytas grupės taisykles. Tokia tendencija akivaizdžiai pastebima ir atliktame tyrime. Bausmės metodas taikomas ir tarp bendraamžių, siekiant nubausti už moralės normų neatitinkančius poelgius, taisyklių nesilaikymą, netinkamus veiksmus, žodžius, nesutampančias idėjas, nuomones, požiūrį ir kita. R. M. Berns, kalbėdama apie vaikų elgesį pažymi, kad vaikų skiriama „ekstremaliausia bausmė yra tapti auka. Aukomis paprastai tampa užsisklendę, pasyvūs, drovūs, nesaugiai besijaučiantys, sunkiai prie grupės pritampantys vaikai. Peštukai mėgsta dominuoti, būna agresyvūs, impulsyvūs, pikti ir prastai frustraciją toleruojantys vaikai.“ (2009, p. 303). Apie bausmių skyrimą, kaip konflikto sprendimą kalba ne vienas šios srities tyrėjas. R. Žukauskienė moksliniame darbe (2007, p. 203) kalba apie esminius kriterijus, kuriais remiantis bausmė tampa tikslinga ir prasminga konflikto sprendimo forma. Priimtinais baudymo būdais laikomas privilegijų atėmimas, pašalinimas arba sugadintų objektų sutaisymas. „Kad bausmės turėtų prasmę, vaikui pačios taisyklės turėtų būti aiškios, nekintančios ir teisingos. Bausmių paskirtis yra padėti vaikui sužinoti, ką jis gali daryti ir ko negali. Kai vaikas žino taisykles, į jų nesilaikymą turi būti reaguojama tuoj pat, nuosekliai ir neišvengiant. Bausmės efektyvumą lemia trys pagrindiniai veiksniai:

- laikas tarp elgesio ir bausmės;
- taisyklių laikymosi nuoseklumas;

- teisingas, neįžeidžiantis bausmės pateikimo būdas.“ (R. Žukauskienė, 2007)

Konfliktų sprendimą autoriai dažnai traktuoja nevienodai, priklausomai nuo to, kokios srities specialistas domisi konfliktų sprendimu, kokius kriterijus laiko svarbiausiais sprendžiant konfliktus ir kita. Užsienio mokslininkai W. J. Kreidler ir S. Tsubokawa išskiria keturis vaikų konfliktų valdymo stilius:

Vadovavimo arba nurodinėjimo – kai sakoma “padaryk tai”. Svarbu tai, kad vadovavimas nebūtų žiaurus, autoritarinis. Vaikui gali būti pasakoma, nurodoma tai, kas turi būti padaryta gražiai ir aiškiai.

Tarpininkavimo – kai personalo darbuotojas ar paruoštas, apmokytas žmogus sėdi su vaikais ir padeda išspręsti konfliktus sukuriant aplinką, kurioje konfliktas galėtų būti sprendžiamas. Tai turi būti daroma griežtai laikantis taisyklių: būti atviram, neįsiterpti kitam kalbant, neminėti vardų ir nekaltinti. Tarpininkai priešininkams padeda suvokti konflikto problemą, sugalvoti sprendimo būdus ir pasirinkti tinkamiausią.

Arbitražas („trečiųjų teismas“) – taip pat reikalingas trečias asmuo, kuris išklauso abi konfliktuojančias puses, pasiūlo sprendimą.

Teisėjas - Kartais daugiau dėmesio reikia skirti ne konflikto sprendimui, o išsiaiškinimui kas kaltas, o kas teisus.

Kalbant apie tokį konfliktų sprendimo būdą kai imamasi minėtojo „teisėjo“ vaidmens, ne visų autorių nuomonė sutampa. Vienas iš prieštaringa nuomone besiremiančių mokslinės srities atstovų yra C. Theriault, kuris teigia, kad atslūgus konflikto įkarščiui svarbu spręsti konfliktą, nekaltinant kito. „Neieškoti kaltininko reiškia ne tai, kad esame teisūs ar kad klystame, o kad norime rasti būdą, kaip išvengti panašios situacijos pasikartojimo“ (2009, p. 153).

Remiantis užsienio autorių atliktais tyrimais, auklėtojai, sprenddami tarpasmeninius konfliktus, dažniausiai remiasi derybų ir tarpininkavimo modeliais, o bendravimo ir “autoritetingo arbitražo, arba trečiojo asmens – rečiau. Darželių auklėtojos, sprendamos vaikų tarpasmeninius konfliktus dažniausiai atkreipia dėmesį į tokius faktorius kaip: vaiko asmeninės savybės ir konflikto situacija.

Dar vienas konfliktų sprendimo modelis struktūriškai pateiktas „Ugdymo psichologijos enciklopedijoje“ Salkind J., N. (Encyclopedia of educational psychology, 2008, p. 180). Čia siūloma penkių konflikto sprendimo būdų sistema, kurią realizuojant nereikalingas trečiojo asmens veikimas. Išskiriami tokie sprendimo būdai: konkurencijos, bendradarbiavimo, kompromiso, prisitaikymo ir vengimo.

Konkurencijos, kaip konflikto sprendimo būdas, remiasi principu laimėti – pralaimėti, pasitelkiant šį būdą, keliamas tikslas gauti kuo daugiau naudos sau. Konflikto sprendimas konkurenciniu principu neturi būti paremtas prievarta ar agresija. Konfliktai taip pat sėkmingai gali būti sprendžiami atitinkamose situacijose bendradarbiaujant, šis būdas remiasi laimėjimo – laimėjimo principu. Šis būdas realizuojamas abiem konfliktuojančioms pusėms siekiant išspręsti konfliktą, rasti sprendimo būdą, kuris patenkintų visų poreikius.

Bendradarbiavimo būdas labiausiai tinka konfliktinei situacijai spręsti tuo atveju, kai yra kūrybiškas požiūris į maksimalios naudos siekimą ir kai abi šalys privalo būti įsipareigojusios įvykdyti sprendimus.

Konfliktų sprendimas ieškant kompromiso, tai yra davimo – gavimo būdas. Šis veikimo būdas tinkamas kai yra ribotos galimybės.

Prisitaikymo būdas sprendžiant konfliktus naudojamas kai norima, kad viena iš konflikte dalyvaujančių pusių įgytų perspektyvą, arba gautų tai, ko siekta susidūrimo pradžioje. Ši strategija efektyvi, jei svarbiausia pasiekti tarpusavio santykių harmonijos. Tačiau gali kilti grėsmė, kad vienas iš konflikto dalyvių nuolat tikės, kad oponentas veiks pagal prisitaikymo strategiją.

Vengimo strategija yra fizinis ar/ ir psichologinis pasitraukimas iš konflikto.

Konflikto sprendimas taip pat gali priklausyti ir nuo trečiojo asmens, tarpininko, veikimo kaip: tarpininkavimas, arbitražas, teisėjavimas sprendžiant konfliktus. Konfliktų sprendimo mokymo programos padeda išmokyti jaunas žmones konstruktyviais būdais spręsti konfliktines situacijas. Gausus konfliktų sprendimo būdų skirstymas, grupavimas suteikia galimybę pedagogams rasti tinkamiausius būdus. Laikantis principo, kad kiekvienas vaikas yra asmenybė, tai ir kylančių konfliktų sprendimo dažnai reikalauja individualaus.

Kalbant apie skirtybes konfliktologijos srityje, būtina pabrėžti ir paties konflikto, kaip reiškinių, daugiareikšmiškumą. Atliekant konflikto daugiareikšmiškumo analizę remiamasi suvokimu, kad klasifikacija dažniausiai yra nulemiama kylančių konfliktinių situacijų tikslų.

Analizuojant mokslinę literatūrą pastebima, kad dažniausiai konfliktai skiriami į tipus pagal veikimo pobūdį: konstruktyvieji ir destruktiveji konfliktų tipai. Minėti tipai skiriami atsižvelgiant į tai, kiek konflikto dalyvius tenkina sprendimo eiga bei rezultatas. Konfliktas vadinamas konstruktyviu, jei jo dalyviai yra patenkinti konflikto rezultatais, sprendžiant konfliktą buvo siekiama abiem pusėms priimtinių pasekmių, abi konflikto pusės yra pripažįstamos. Konfliktas priskiriamas destruktivių konfliktų grupei tokiu atveju, kai konfliktuojantys asmenys nepatenkinti rezultatais ir jaučia nuoskaudą dėl patirtos žalos (D. Račelytė, Konfliktų studijų pagrindai. 2009,

p.8). Konflikto destrukcijos lygį nusako tokie požymiai: griežtų priemonių taikymas, žmonių, patyrusių žalą, skaičius, konflikto eiga, tęstinumas.

Sociologas bei konfliktų tyrinėtojas L. Coseris konfliktus skiria į tikroviškus (realistinius) ir netikroviškus (nerealistinius). Tikroviškų konfliktų kilmė aiškinama kaip iš frustracijos kylantis procesas dėl tam tikrų kliūčių įgyvendinti savo siekius, tikslus. O netikroviški konfliktai aiškinami kaip kylantys dėl poreikio sumažinti įtampą (D. Račelytė, 2008, p. 9). Analizuojant konfliktus, jų tipus, galima rasti ne vieną savitą skirstymo būdą, kurį pateikia Lietuvos bei užsienio konfliktų tyrėjai (Lakis, 2008; Deutsch, 2006; Walensteen, 2007; Dictionary of Conflict Resolution, 1999). Mokslininkai savo darbuose konfliktus skirsto į: tikruosius, atsitiktinius, pakeistus, neatributinius, latentinius, netikruosius. Svarbu akcentuoti konfliktų skirstymą remiantis sprendimo būdu pagal galios panaudojimą, tai yra: prievartiniai ir neprievartiniai konfliktai. Ir, kaip jau buvo minėta anksčiau, svarbus konfliktų tipų nustatymas pagal dalyvių skaičių, ar tai vienas asmuo, keli asmenys, ar asmenų grupė. Pagal kiekybinį kriterijų konfliktai skiriami į: vidinius, tarpasmeninius ir tarpgrupinius.

Glaustai apibendrinant tai, kas buvo pasakyta apie konfliktų kylimą, sprendimą bei jų rūšis, reikia pabrėžti autorių, nagrinėjančių konfliktines situacijas, skirtingus požiūrius, tyrinėjimo sritis. Akivaizdu, kad konfliktologijos sritis yra nuolat kintanti, dinamiška, todėl reikalaujanti naujų tyrimų, analizių, inovatyvaus požiūrio.

1.3. Konfliktų sprendimas kultūriniu pagrindu

Konfliktų sprendimo mokslas tvirtina, kad paties konflikto supratimas, jo kilmė, raida, pasekmės, yra esminiai dalykai studijuojant konfliktų sprendimą. Kalbant apie konfliktų valdymo kultūrą kaip atskirą procesą, siekiant tikslumo, derėtų išsiaiškinti, kaip apibrėžiama žodžio „kultūra“ reikšmė. Knygoje „Vaiko socializacija“ pateikiamas vienas iš galimų „kultūros“ apibrėžimų. *Kultūra* (lot. *cultura*) – tai išmoktas elgesys, kurį sudaro žinios, įsitikinimai, menas, elgesio normos, įstatymai, papročiai ir tradicijos, būdingi socialinei aplinkai, kurioje individas užauga.

Konfliktai yra neišvengiama socialios visuomenės dalis. Kiekvienas žmogus nuo vaikystės priklauso tam tikrai grupei, organizacijai, bendruomenei. Kiekvienoje grupėje formuojasi tam tikros nuostatos, taisyklės, požiūris, principai, kas sąlygoja ir savitos kultūros susikūrimą, formavimą. Žvelgiant plačiau, kultūra nėra vien tai, kas konkrečioje terpėje apčiuopiama ir suvokiama. Kultūrą suvokiant kaip daugialypį veikimo mechanizmą, būtina

nubrėžti aiškias ribas to, kas yra kultūra ir kas šiame darbe bus traktuojama kaip konfliktų sprendimo kultūra.

Kultūros apibrėžimas L. Jovaišos „Enciklopediniame edukologijos žodyne“ pateikiamas nevienareikšmiškai – plačiąja arba bendrąja ir siaurąja, konkrečiąja prasme. Kultūra (lot. *cultura* = *cultus* – apdirbimas, auginimas, ugdymas) – visa, ką sukūrė žmonija praeityje ir dabar. Remiantis žodyne pateiktu skirstymu, kultūra skirstoma į materialiąją ir dvasinę. Kultūra siauresne prasme – tai visuomenės dvasinė būklė, lemiamą būties, ideologijos, mokslo, meno, technikos ir gamybos laimėjimų. L. Jovaišos pateiktu apibrėžimu, kultūra ir ugdymas yra vienas kitą papildančios sritys. Kultūra veikia ugdymą, o ugdymas – kultūrą (L. Jovaiša, p.126). Šis apibrėžimas sąlygoja glaudžią kultūros ir ugdymo proceso sąveiką. Todėl ir vaikų konfliktų sprendimą būtina analizuoti kultūros kontekste.

Kaip jau anksčiau pastebėta, kultūra apima ne vieną mokslo tyrinėjimo sritį, aprėpia ne tik išorinį, materialųjį, bet ir vidinį, arba dvasinį žmogaus pasaulį. Ši sąlyga betarpiškai susijusi su konfliktų sprendimu, nes kaip vaikas išspręs konfliktą priklauso ne tik nuo išorinių aplinkybių, tam tikrų dirgiklių, bet ir nuo vidinių paskatų, verčiančių veikti tam tikra kryptimi. Taigi, remiantis sociologiniu požiūriu, kultūra yra žmogaus veiklos būdų, priemonių, normų, vertybių ir idealų visuma, kuria bendrai naudojasi grupė žmonių (V. Pruskus, 2004, p. 52). Vienas iš šiandienės kultūros sampratos aiškinimų yra siejamas su dvasine žmogaus raida. Tačiau nepakanka apsiriboti tik viena nekintančia samprata. Kultūra yra dinamiškas, įvairiapusis, nevienareikšmiškai traktuojamas reiškinys, kurį savitai mato ir apibūdina sociologai, antropologai, kitų sričių specialistai. Kultūra yra suvokiama kaip bendra visuomeniškai įgyta gyvensena, būdinga grupei žmonių, kurie panašiai mąsto, jaučia ir elgiasi. Skirtingai nuo prieš tai pateiktos kultūros kaip reiškinio apibrėžties, V. Pruskaus veikale (2004, p.53) pateikiama E. Gellnerio kultūros reikšmė, kuri apibrėžiama kaip idėjų, ženklų, asociacijų, elgesio ir bendravimo būdų sistema.

Dar vieną, ne ką mažiau svarbų ir argumentuotą kultūros apibrėžimą pateikia sociologas A. Andrijauskas veikale „Kultūros istorija ir teorija“. Čia siekiama pagrįsti idėją, kad kultūra – tai daugiafunkcinė sistema, tai yra įvairias socialines funkcijas atliekantis sociokultūrinis reiškinys, konkrečių kultūros tendencijų raiškos būdas (2003, p. 336). Svarbu šiame darbe išsiaiškinti ne tai, kuo pasižymi kultūra, o kokios kultūros, kaip tam tikros sistemos, funkcijos susijusios su konfliktų sprendimo kultūra. Kultūros funkcijos yra visuma tų veiksmų, kuriuos kultūra atlieka ją kuriančių bei vartojančių žmonių bendrijoje (A. Andrijauskas, 2003). Vienos svarbiausių kultūros funkcijų yra: socializacija, integracija, vertybinė ir nemažai kitų. Tačiau šiuo atveju aktualu

kalbėti tik apie socializacijos funkciją, kuri tiesiogiai susijusi su vaikų konfliktų sprendimo kultūra.

Ieškant sąsajų tarp kultūros ir žmogaus, žmonijos, minėtina V. Leonavičiaus kultūros sąvoka. Visuomenės ir kultūros sąvokas jis gretina kaip labai artimas. Šiandien socialinių mokslų susidomėjimo ir tyrinėjimo objektas yra visuomenės ir kultūros santykis, bandoma rasti atsakymą, kaip kultūra dalyvauja visuomenės veikloje. Analizuojami klausimai aktualūs stebint žmogaus nuo pat vaikystės veikimo socialinėje erdvėje, principus, būdus, priežastis ir pasekmes. Sąlytis tarp žmogaus ir kultūros Leonavičiaus darbe pateikiamas remiantis V. Kavoliaus apibrėžtimi:

1. „Kultūra suprantama kaip visuomenėje egzistuojančių grupių, jų interesų ir veiklos išraiška. Teigiama, kad kultūra atspindi socialinius visuomenės ypatumus. Pvz.: lyčių, darbininkų, paauglių, mažumų ir kt. kultūra. Galėtume sakyti, kad kultūroje atsispindi tai, kas yra visuomenėje: socialiniai sluoksniai, organizacijos ypatumai ir t.t.
2. Kitas požiūris į kultūros ir visuomenės santykį – siekimas atmesti jų skirtingumą ir priešpriešą. Siekiama išsiaiškinti, kaip kultūra dalyvauja visuomenės veikloje. Socialinė struktūra apibrėžiama kaip padėtis visuomenėje, grupinė priklausomybė, socialinė klasė, profesija, gyvenamoji vieta, konkrečios situacijos, o kultūra apibrėžiama kaip simbolinės klasifikacijos, kategorijų schemas, reikšmių rinkiniai, kurie egzistuoja žmonių galvose ir gali būti suprantamai perduoti kitiems“ (2004).

Pagrindinė ir universaliausia kultūros funkcija yra socializacija (pranc. *socialisation* – suvisuomeninimas) – individo tapsmas visuomeniniu žmogumi ir kolektyvinės visuomeninės patirties, socialinių normų, kultūros vertybių ir simbolių tos visuomenės, kurioje jis gyvena, perėmimas. Remiantis A. Andrijausko kultūros funkcijų tyrinėjimais, svariausią įnašą į socializacijos mechanizmų suvokimą padarė prancūzas E. Durkheimas ir žymus šveicarų psichologas J. Piaget. Kalbant apie socializaciją ir šios savotiškos sistemos veikimo principus, vienu iš svarbiausių laikomas mėgdžiojimo principas, dėl kurio atsirado grupinio, visuomeninio elgesio normos bei vertybių sistemos. Kiekvienas individas mėgdžiodamas perima tradicines ir naujas konkrečioje visuomenėje gyvuojančias normas bei vertybes. Taigi mėgdžiojimas, kaip vienas pagrindinių socializacijos principų, atskleidžia ir pačią ikimokyklinio amžiaus vaiko veikimo naujoje pažinimo, integravimosi, bendravimo sferose specifiką. Remiantis E. Durkheimo požiūriu į socializaciją, akcentuojamos dvi pagrindinės sąvokos: socializacija ir auklėjimas. O J. Piaget socializacijos procesą vertinęs psichologiniu šio reiškinių aspektu, pateikė savitą vertinimą, kaip pagrindinį asmenybės intelektualinio ugdymo veiksnį.

Svarbiausiu asmenybės socializacijos veiksmu J. Piaget laikė egocentriškų biologinių vaikystėje išryškėjusių nuostatų konfliktą su visuomenės gyvenimo normomis ir sudėtingus interiorizacijos procesus, o psichoanalitikai iškelė biologinių motyvų ir sudėtingų sąmonės procesų svarbumą.

Kultūra, kaip minėta, suvokiama kaip socialinio žmonių gyvenimo turinys. Socialinio gyvenimo turinio didelę dalį sudaro nuomonių, požiūrių, idėjų susidūrimai, kurie konfliktų tyrėjų įvardijami kaip tarpasmeniniai konfliktai. Siekiant įrodyti esant sąryšiui tarp konfliktų ir kultūros, vis dėlto reikia kalbėti apie jungiamąją šių struktūrų grandį, tai yra vaiko, kaip savarankiško individo socializaciją. Jeigu kultūra suvokiama kaip socialinio gyvenimo turinys, tai būtina suvokti, kas minėtąjį turinį sudaro. O suvokus socialinio gyvenimo turinio esmę, nesunku išvelgti ir sąlygų, padedančių atsirasti, arba atvirkščiai – išvengti konfliktinių situacijų. Kalbant apie socialinio gyvenimo turinį, sociologų tikslingai išskiriami tokie esminiai jo aspektai: aprūpintas gyvenimas, socializacija, komunikacija, apibrėžti veiksmai ir tarpusavio sąveikos (V. Pruskus, 2004). Išvardinti veiksniai sąlygoja socialinio gyvenimo turinį, kitaip tariant, socializacijos procese esančio žmogaus, šiuo atveju ikimokyklinio amžiaus vaiko konfliktinių situacijų sukūrimo, valdymo, sprendimo kultūrą.

Galima schematiškai pavaizduoti sąsajas tarp konflikto, kultūros ir socializacijos. Šie tarpusavyje susiję sandai sudaro tam tikrą asmenybės ugdymo(si) sistemą. Taigi besiformuojančios asmenybės socializaciją galima būtų paaiškinti kaip kultūros perėmimo procesą. Vaikui, siekiančiam tapti socialiu individu, būtina perimti tam tikras kultūrinės normas, kurių perėmimas ir vadovavimasis jomis lemia konfliktų sprendimo kultūros lygį. Jeigu nuo pat vaikystės socializacijos procese perimama žemo lygio kultūra arba antikultūra, tai ir konfliktų sprendimuose bus atspindima destrukcija.

Kalbant apie asmenybės socializaciją yra išskiriamos tokios svarbios žmogaus socializacijos funkcijos, kaip adaptavimasis esant tam tikroms socialinėms sąlygoms, kurias sudaro nuolat atsinaujinanti žmonių gyvenimo sritis – kultūra (2002, p.53). Pažymima, kad kultūra padeda žmogui suprasti jį supančios socialinės aplinkos sąlygas, elgesio, veiklos būdus ir pavyzdžius, orientuoja jį į grupės, kolektyvo, organizacijos, teritorinės bendrijos, kuriai individas priklauso, žinias, normas ir vertybes. Tuo pačiu kultūra suteikia galimybę suprasti ir perimti žmonių tarpusavio sąveikos, bendravimo ypatybes. Ikimokyklinio amžiaus vaiko kultūriniam mentalitetui didelės įtakos turi tie dirgikliai, kuriuos jis mato, girdi, jaučia ir suvokia savo artimiausioje aplinkoje. Taigi svarbu tai, ką vaikas gauna iš išorės, nes jis kuria savo kultūrinį

pagrindą kartodamas ir kopijuodamas aplinkinį pasaulį. Kultūros pagrindu vyksta žmogaus patirties, o kartu gebėjimų, poreikių, žinių tobulinimas, leidžiantis tobulėti ir pačiai aplinkai.

Vaikų gyvenimas laikui bėgant yra modeliuojamas ir konstruojamas taip, kaip jie sąveikauja tarpusavyje kurdami savo bendraamžių kultūrą. Užsienio tyrėjas Corsaro (1985) bendraamžių kultūrą vadina tokį reiškinių, kai vaikai kuria ir dalinasi visomis kasdieninėmis veiklomis, užsiėmimais, turi bendrus pomėgius, darbo rezultatus, vertybes, rūpesčius, požiūrius. (M. Lash, 2008, p.32)

Kultūros lygiai:

Vaikai ir pedagogai konfliktų sprendimo kultūrą atspindi tam tikrais elgesio modeliais, būdais. Siekiant ištirti ikimokyklinio amžiaus vaikų ir pedagogų konfliktų sprendimo kultūros lygį, būtina nusibrėžti konkrečius rėmus, kurių laikantis, konfliktų sprendimą bus galima įvertinti. Kai kurių tyrėjų yra išskiriamos dvi kultūros grupės, lygiai, tai yra aukšta ir žema kultūra. Tačiau vaikų ir pedagogų konfliktų sprendimo kultūriniais tyrimams toks išskyrimas yra per siauras ir ne itin informatyvus. Kaip ir pasaulyje, gyvenime, aplinkoje vyrauja ne tik juoda arba balta spalva, ne tik teigiamas ir neigiamas mąstymas, blogas ar geras žmogus, jo požiūris, elgesys, bet yra daugybė atspalvių, tai taikytina ir kalbant apie nematerialius dalykus: veiksmą, poelgį, žodinių ir nežodinių bendravimą, veikimą tam tikra kryptimi.

Atsižvelgiant į konflikto sprendimo būdus, jų poveikį sąveikaujantiems asmenims, galima argumentuotai ir pagrįstai išskirti aukštą, žemą ir vidutinio lygio konfliktų sprendimo kultūrą. Ta kultūra gali būti sąlygojama daugybės aplinkos ir išorės siunčiamų dirgiklių: aplinkinių žmonių veikimo šalia, šeimos sudėties, įgytų ir įgimtų gebėjimų, pačios kultūrinės patirties.

Aukšta konfliktų sprendimo kultūra galima būtų vadinti konstruktyvų konfliktų sprendimą. Kai vaikai ar pedagogai išsprendžia konfliktines situacijas taip, kad abi konfliktuojančios pusės, visi sąveikos dalyviai jaučiasi įvertinti, tiek fiziškai, tiek psichologiškai nesužaloti, patenkinti konflikto sprendimu, tokiais atvejais konfliktų sprendimo kultūrą galima laikyti aukšto lygmens.

Vidutinio lygio konfliktų sprendimo kultūra bus laikomi tokie veikimo konfliktinėse situacijose būdai, kai vienas iš dviejų ar kelių konfliktuojančių asmenų, yra patenkintas konflikto sprendimu, pasiekia tam tikros naudos, jaučiasi nugalėjęs, esąs teisus, sulaukia paramos iš tarpininkaujančio asmens. Taip pat, vidutinio lygio konfliktų sprendimo kultūrai galima priskirti tuos atvejus, kai konfliktinėse situacijose sąveikaujantys dalyviai, šiuo atveju vaikai arba

pedagogai, nenaudoja fizinio ar psichologinio smurto prieš oponentą, tačiau jo (jų) veikimo būdų negalima priskirti aukštos kultūros veiksenų grupei.

Vaiko vidutinio lygio konfliktų sprendimo kultūra atsispindi per tokias specifines veiksenas: žodinė – šaukimas, ginčai, skundimas, sakymas, kad nebemyli arba nebedraugauja, prieštaravimas arba žaidimo taisyklių nesilaikymas; nežodinė – nueina, verkia, ignoruoja.

Pedagogo vidutinio kultūros lygio veikimas konfliktinėse situacijose dažniausiai užfiksuojamas taip pat žodiniais ir nežodiniais atvejais. Vidutinio lygio kultūra pedagogo veikime sprendžiant arba padedant spręsti tarpasmeninius konfliktus, atsiskleidžia per tokias veiksenas: žodinė – ironizuoja, moralizuoja, pertraukia, įsako, liepia ir kiti, nežodinės konfliktų sprendimo kultūros išraiškos – paima už rankos, pasodina ant kėdutės, ignoruoja.

Vaiko kultūra plačiąja prasme yra apskritai ypatingas ir savarankiškas, unikalus reiškinys, kuriame dažnai vadovaujama principu „akis už akį“.

1.4. Vaikų teisių apsauga teisiniuose aktuose

Vaikai yra savo gyvenimo kūrėjai, bet kurti saugų tiek fiziškai, tiek psichologiškai gyvenimą, aplinką privalo visi, esantys šalia vaiko. Suaugę sugeba patys savimi pasirūpinti, tačiau vis tiek yra globojami ir saugomi įstatymų, teisių. Vaiko teisės taip pat jau gana seniai įtvirtintos ir galiojančios, tačiau kad būtų vykdomos, tuo privalo pasirūpinti vaiko šeima, tėvai, ugdytojai, artimiausi žmonės, sąlygojantys vaiko saugumą, visapusiškai sveiką gyvenimo būdą.

Kad vaikai elgtųsi pagal nustatytas ir priimtinas tarpusavio, grupės, ikimokyklinės įstaigos, tam tikros šalies, kurioje vaikas gyvena, taisykles, individas pirmiausiai, remiantis A. Maslow poreikių piramidės principu, turi patenkinti pirminius arba esminius poreikius. Vaikas, nejaučiantis šalčio, alkio, nuovargio ar kitų fizinio diskomforto požymių, turi gerai jaustis ir psichologiniu atžvilgiu, tai yra jaustis ramus, saugus, priimamas ir vertinamas visavertis grupės narys. Ikimokyklinio amžiaus vaikas turi ne tik jaustis saugus, laisvas, laisvai reikšti mintis, idėjas, laisvai kūrybiškai veikti, realizuoti idėjas, sumanymus, bet ir užtikrinti kitų, šalia esančių žmonių saugumą ir kitokią fizinę bei psichinę gerovę, kiek tai gali nuo jo priklausyti. Kad būtų konkrečiau ir aiškiau įvardintos ikimokyklinio ugdymo dalyvių teisės ir pareigos, būtina remtis nustatytais, parengtais teisiniais dokumentais, kurie saugo žmogaus teises ir bent teoriškai įpareigoja šalia vaiko esančius asmenis pasirūpinti visapusiška vaiko gerove.

Jau daugiau nei prieš dešimtmetį buvo pripažįstama, kad vaikai vis daugiau laiko praleidžia darželiuose, jų gyvenimas kaip niekada anksčiau visiškai atsiduria pedagogų rankose. Vaikų darželiai savo darbe turi remtis JTO vaikų teisių konvencija, kurioje sakoma, kad vaikai turi teisę išsakyti savo nuomonę. Tam būtina, kad pedagogai suprastų, mokėtų įvertinti kiekvieną vaiką ir tinkamai su juo elgtųsi (E. Starfeld, 1999, p. 32).

Vienas svarbiausių teisinių dokumentų, apibrėžiančių pagrindinius vaiko poreikius ir vaiko teises, yra 1989 m. priimta Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija.

Vaiko teisės – tai pačių būtinausių vaiko poreikių apibrėžimas, nurodantis, ko reikia, kad vaikai augtų sveiki ir laimingi, kad tinkamai vystytųsi jų asmenybė, būtų atsižvelgiama į vaiko tolerantišką priėmimą, paisoma vaikų interesų ir nuomonės. Tai tarptautinis susitarimas, numatantis pagrindinius standartus, kurie užtikrina vaiko gerovę ir suteikia teisę kiekvienam vaikui sėkmingai augti ir vystytis.

Siekiant užtikrinti visapusišką vaiko vystymąsi, ugdymąsi, būtina atsižvelgti ir į vaiko teises, kurios realizuojamos suteikiant vaikui tinkamas sąlygas saugiai jaustis ir veikti ne tik namų, bet ir ugdymo įstaigos aplinkoje, kurioje vaikas praleidžia nemažą laiko dalį. Kalbant apie konfliktų sprendimo kultūrą, reikia pastebėti, kad vaiko teisės yra ginamos JTO Vaikų teisių konvencijos ir kitų teisinių aktų, kuriuos vertėtų aptarti. Minėtame dokumente yra reglamentuojama vaiko teisė į savo nuomonę ir jos reiškimą, garbę ir orumą, valstybės dalyvės, siekia apginti vaiką nuo įvairiausio pobūdžio fizinio ar psichologinio smurto, įžeidimų ar piktnaudžiavimo, priežiūros nebuvimo ar nerūpestingo elgesio, grubaus elgesio ar išnaudojimo (Vaikų teisės konvencija, 1995, 19 straipsnis), rūpinamasi, kad drausmė ugdymo įstaigose būtų palaikoma tik tokiomis priemonėmis, kurios nepažeistų vaiko orumo. Valstybės dalyvės sutaria, kad vaiko lavinimo tikslas turi atlikti tokius svarbiausius aspektus: prioritetai teikiami visapusiškam vaiko ugdymui, talentų plėtojimui, psichiniams bei fiziniams gebėjimams tobulinti, puoselėti, ugdyti pagarbą kitų žmonių teisėms ir laisvėms, tėvams, tėvynei, kalbai, kultūriniam identitetui. Nustatytais teisiniais aktais siekiama ugdyti bei puoselėti vaikų toleranciją, pakantumą, vyrų ir moterų lygiateisiškumą, draugystės principu pagrįstus santykius.

Tinkamų sąlygų vaikui augti, vystytis, lavėti, ugdytis sudarymas sąlygoja konfliktinių situacijų prevenciją, kultūrinio lygio augimą, saugumo, laivės, saviraiškos ir socialinių įgūdžių realizavimą. Remiantis Barselonos siekių pagrindu parengtomis Europos Komisijos Ministrų Komiteto rekomendacijomis (2002), pedagogai yra atsakingi už vaikams suteikiamą tokį ugdymo lygį, kad gebėtų užtikrinti visapusišką vaikų poreikių patenkinimą, būtų dirbama mažose vaikų

grupėse siekiant, kad kiekvienam vaikui, esant poreikiui, būtų skiriamas dėmesys, rūpestis. Be individualaus dėmesio, kiekvienam vaikui kaip augančiai ir besiformuojančiai asmenybei, numatoma sukurti ir įgyvendinti tokią ugdymo programą, kurioje būtų nuolat ugdoma tolerancija skirtingos rasės, religijos, lyties, tautybės, nevienodų fizinių ir psichinių gebėjimų žmonėms.

Daugelyje teisinėmis normomis reglamentuotų dokumentų (Barselonos siekių pagrindu parengtos Europos Komisijos Ministrų Komiteto rekomendacijos, 2002; Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija; Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas; Why Do Children Have Rights) dėl vaikų teisių apsaugos, didelis dėmesys skiriamas vaiko saugumo, stabilumo ir pasitikėjimo ugdymui, skatinimui vaiko artimiausioje aplinkoje, tarpasmeniniuose santykiuose, atsižvelgiant tiek į vaikų, tiek į suaugusiųjų elgesio modelius. Žinoma, minėti pozityvūs vaiko išgyvenimai, jausmai realizuojami per besąlyginę meilę, atsidavimą ir priėmimą (Barselonos siekių pagrindu parengtos Europos Komisijos Ministrų Komiteto rekomendacijos, 2002). Siekiant realizuoti pilnavertį vaiko ugdymą ikimokyklinėje įstaigoje, būtina vaiką suvokti kaip pilnavertį socialinių procesų dalyvį. Vaiko kaip pilnavertės asmenybės suvokimas, besiformuojančio individo asmeninių ir tarpasmeninių konfliktų pastebėjimas, priėmimas ir sprendimas. Tai gali būti įgyvendinta tik tuo atveju, kai yra išsiklausoma į vaiką jaudinančias, svarbias problemas ir užtikrinamas atsakingas požiūris į jas priimant tam tikrus sprendimus. Viena svarbiausių sąlygų vaiko nekonfliktiniam bendravimui ugdyti, yra socialinė integracija. Pripažįstama, kad ikimokyklinio mažiaus vaikui svarbiausia realizuoti pagrindinius poreikius, tai yra: poreikį būti sočiam, turėti pastogę, rūpestį, būti saugiam. Tačiau kalbant apie konfliktų sprendimą, ir šio proceso kultūrinį pagrindą, svarbus tampa socialinis kontekstas, vaiko emocinis ir fizinis saugumas, stabilumas, pasitikėjimas.

2. TYRIMO METODOLOGIJA

Vaikų ir pedagogų konfliktų sprendimo kultūros tyrimą atlikti paskatino šiandienos ikimokyklinėse ugdymo įstaigose susidariusi susirūpinimą ir diskusijas kelianti situacija. Remiantis požiūriu, jog konfliktai yra kasdienis ir neišvengiamas reiškinys įvairaus amžiaus žmonių grupėse, dėmesys krypta į tai, kaip konfliktai yra sprendžiami, kokio lygio sprendimo kultūra vyrauja ikimokyklinėse įstaigose tarp vaikų ir kaip šį reiškinį geba spręsti ikimokyklinio ugdymo pedagogai. Atidžiau pažvelgus į ugdymo procesą, į nuolatinį, nenutrūkstamą vyksmą, pastebėtina, jog esama nemažai spragų siekiant ugdyti nekonfliktines asmenybes. Atsižvelgiant į pedagogą, kuris nuolat arba daugelyje kilusių konfliktinių situacijų dalyvauja, akivaizdu, kad

pedagogams, dirbantiems su ikimokyklinio amžiaus vaikais trūksta žinių bei įgūdžių padedančių konstruktyviai veikti konfliktinėse situacijose kaip tarpininkui ar aktyviam dalyviui. Remiantis šiandieniniame ugdymo procese keliamais tikslais, uždaviniais, demokratiškumo, laisvės, humanizmo principais, pastebima, kad jie tampa dažniau deklaratyvūs nei įgyvendinti. Šias išvalgas sąlygoja didelis vaikų skaičius grupėse, spartus veiklos tempas, kurio metu mažiau laiko skiriama išklaudyti, išsiklaudyti, išgirsti, diskutuoti, aptarti kilusią situaciją, padėti vaikui konstruktyviai spręsti konfliktus. Išanalizavus mokslinę literatūrą bei nuodugniai ištyrus esamą konfliktų sprendimo kultūros situaciją sudaryta išsami, informatyvi tyrimo metodika – vaikų ir pedagogų dalyvavimo konfliktinėse situacijose stebėjimas, klausimai individualiam pokalbiui su konflikte dalyvavusiu vaiku bei anketa pedagogui.

Tyrimo tikslas. Ištirti pedagogų ir vaikų konfliktų sprendimo kultūros lygį ikimokyklinėse ugdymo įstaigose.

Tyrimo uždaviniai:

- Išanalizuoti vaikų ir pedagogų konfliktų sprendimo lygį;
- Ištirti kokie veiksniai labiausiai sąlygoja konfliktų sprendimo kultūros lygį;
- Išsiaiškinti vaikų nuomonę apie kylančius konfliktus;
- Išsiaiškinti pedagogų požiūrį į tarp vaikų kylančius konfliktus, jų priežastis, sprendimo būdus.

Tyrimo objektas. Ikimokyklinio amžiaus vaikų ir pedagogų konfliktų sprendimo kultūros lygis.

Hipotezė. Lietuvos ikimokyklinio ugdymo įstaigose žemas vaikų ir pedagogų konfliktų sprendimo kultūros lygis. Vaikų konfliktų sprendimo kultūros lygį ženkliai įtakoja tokie veiksniai: vaiko amžius, lytis, gyvenamoji vieta, vaikų skaičius šeimose, kuriose auga dažniausiai konfliktuose dalyvaujantys vaikai bei kultūrinė aplinka.

Tyrimo metodai:

- Lietuvių ir užsienio mokslinės literatūros analizė,
- Konfliktinių situacijų stebėjimas,
- Anketinė pedagogų apklausa,
- Individualus pokalbis su vaiku,
- Išsamus gautų duomenų sisteminimas, analizavimas.

Tyrimo etapai:

- Išanalizuojama pedagoginė, psichologinė, filosofinė, teisinė literatūra,
- Parengiamos anketos pedagogams,
- Parengiami klausimai individualiam pokalbiui su vaiku,
- Atliekama kokybinė duomenų analizė.
- Parengiamos išvados ir rekomendacijos, atitinkančios gautus rezultatus.

Tyrimo subjektai. Atsitiktiniu būdu pasirenkamos keturios Lietuvos ikimokyklinės įstaigos (3 didmiesčio ir 1 rajoninės reikšmės miesto), kuriose tiriami 300 respondentų. Stebėti 270 ikimokyklinio amžiaus vaikai, iš kurių 98 dalyvavo individualiame pokalbyje. Stebėta ir anketiniu būdu apklausta 30 ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo pedagogų.

Duomenų apdorojimo metodai. Duomenų apdorojimui naudotos Word, Excel programos.

Tyrimo imtis. Tyrime dalyvavo 270 3 – 7 metų vaikai iš keturių ikimokyklinių įstaigų (3 Vilniaus ir 1 Ukmergės miesto ikimokyklinė įstaiga).

Individualiame pokalbyje dalyvavo 97 vaikai. Iš jų :

- 15 rusakalbių;
- 82 lietuvių kalba kalbantys vaikai;
- 34 mergaitės;
- 63 berniukai;
- 3-4 m. – 13;
- 4-5 m. – 31;
- 5-6 m. – 21;
- 6-7 m. – 32.

Anketinėje apklausoje dalyvavo 30 ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo pedagogų:

- 9 rajoninės reikšmės mieste dirbantys pedagogai,
- 21 didmiestyje dirbantis pedagogas.

Darbo struktūra. Magistro darbą sudaro santrauka lietuvių ir anglų kalbomis, įvadas, keturi darbo skyriai, teorinė diskusija, išvados, rekomendacijos, naudotos literatūros sąrašas (58 šaltiniai), priedai. Tyrimo duomenis iliustruoja 5 lentelės, 26 diagramos.

Prieduose pateiktas anketos pedagogui pavyzdys, pokalbiui su vaiku parengti klausimai, trys darbo metodiką sudarančios lentelės.

Konfliktinių situacijų stebėjimas buvo vykdomas remiantis sukurta darbo metodika. Metodiką sudaro trys lentelės: pirmoje lentelėje fiksuojamos konfliktinės situacijos. Pirmoje lentelės dalyje (iš kairės į dešinę) fiksuojamas atvejo numeris, antroje – situacijos trukmė, trečioje – konfliktą inicijavusio vaiko lytis (berniukas / mergaitė), ketvirtoje lentelės dalyje rašoma situacijos pradžia, eiga ir pabaiga, penktoje lentelės dalyje – pastabos. Lapo viršuje dešinėje pusėje fiksuojamas protokolo numeris, tiksliai stebėjimo data ir laikas, tyrėjo vardo pirma raidė, pavardė. Lentelės apačioje fiksuojama stebėjimo vieta (miestas, rajoninės reikšmės miestas, rajono centras, didmiestis), vaikų amžius pagal amžiaus koncentrus, vaikų skaičius grupėje stebėjimo metu ir grupės ugdomoji kalba (rusų / lietuvių). Pateikiamas pavyzdys:

1 lentelė

Protokolo Nr. __ Data Laikas _ Tyrėjas D. Olšauskaitė

VAIKŲ IR PEDAGOGŲ KONFLIKTŲ SPRENDIMO KULTŪRA

Atvejo Nr.	Konflikto trukmė	Konflikto iniciatorius	Konfliktinė situacija (pradžia, eiga, pabaiga)	Pastabos

Miestas
Rajoninės reikšmės miestas
Rajono centras
Didmiestis

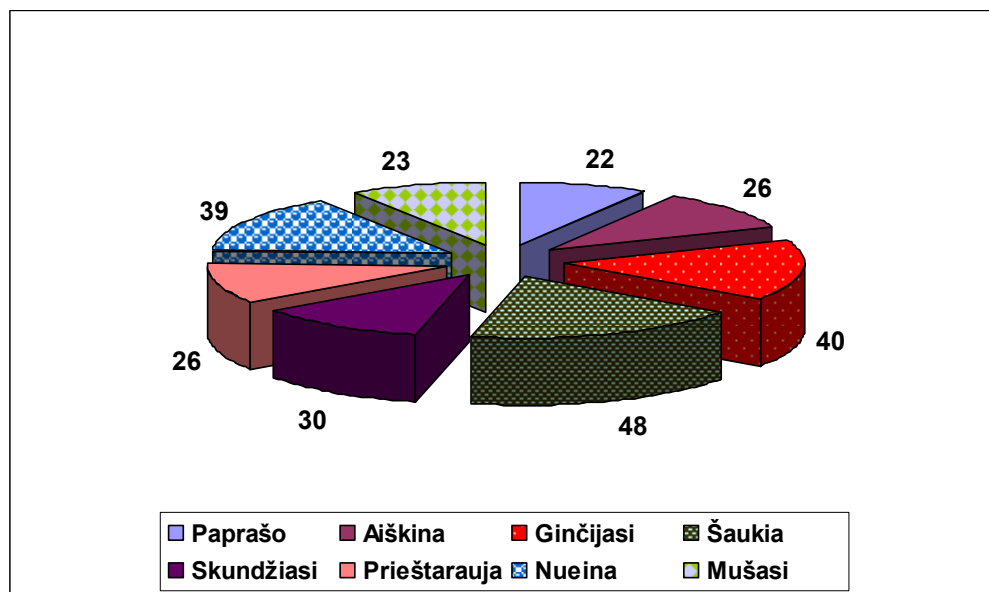
Vaikų amžius __
Vaikų skaičius ____
Ugdomoji kalba

Antra ir trečia metodikos dalys yra pateiktos skyriuje „Priedai“ (žr. p. 90, 91). Šiose metodikos dalyse (Konfliktinių situacijų stebėjimo protokolo suvestinė) išskirti aukštą, vidutinio lygio ir žemą konfliktų sprendimo kultūrą nurodantys stebėjimo kriterijai. Išskirti esminiai kriterijai dar skiriami į žodinius ir nežodinius, priklausomai nuo to, ar tai verbalinis, ar fizinis sprendimo būdas. Šį požymį taip pat galima priskirti prie konfliktų sprendimo kultūros lygį nurodančių rodiklių. Neveltui daugelis konfliktų tyrėjų pripažįsta komunikacinių kompetencijų svarbą sprendžiant konfliktus.

3. IKIMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ KONFLIKTŲ SPRENDIMO KULTŪRĄ SĄLYGOJANTYS VEIKSNIAI

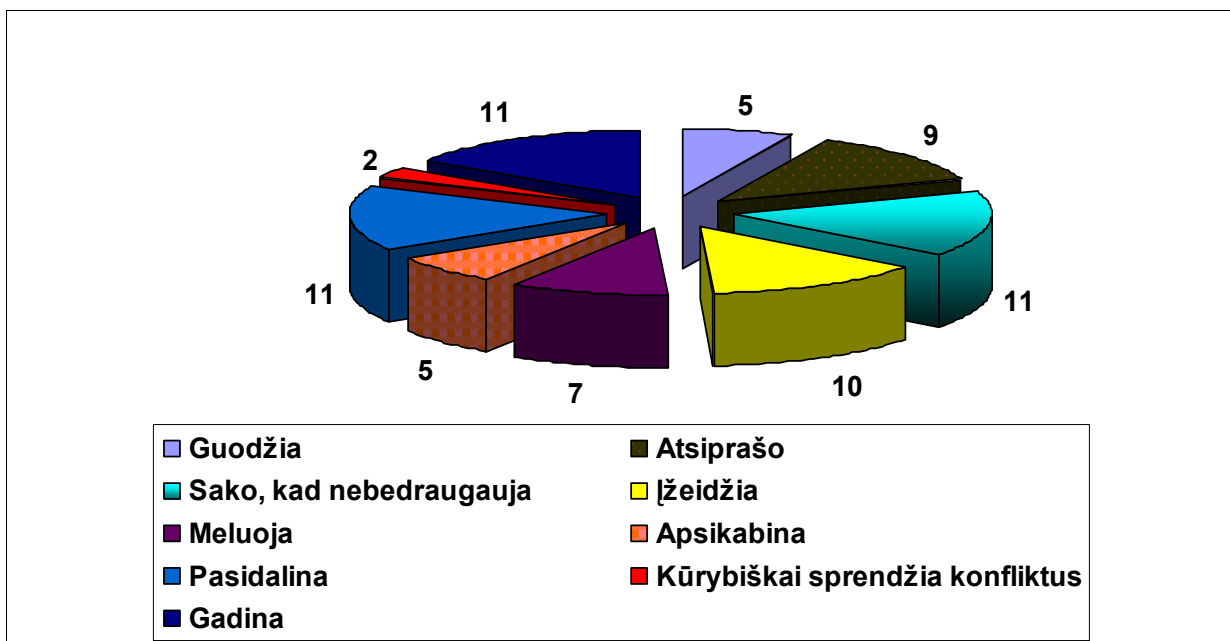
3.1. Vaikų konfliktų sprendimo kultūra ikimokyklinėje įstaigoje

Siekiant išsiaiškinti, kokiais būdais dažniausiai ikimokyklinio amžiaus vaikai sprendžia tarpusavio konfliktus, buvo atliekami stebėjimai atsitiktinai pasirinktose Vilniaus ir Ukmergės ikimokyklinėse įstaigose. Ikimokyklinio amžiaus vaikų konfliktų sprendimo kultūros lygį objektyviai galima vertinti išskyrus tam tikrus konfliktų sprendimo kultūrą atskleidžiančius kriterijus. Šiuo atveju išskirti žodiniai ir nežodiniai, aukštos, vidutinio lygio ir žemos kultūros konfliktų sprendimo būdai. Bendrai aptariant vaikų konfliktų sprendimo kultūros dėsningumus, išryškėja tam tikrų konfliktų sprendimo būdų naudojimo dažnumo tendencija. Remiantis žemiau pateikta diagrama (1 pav.), didžioji dalis dažniausiai naudojamų konfliktų sprendimo būdų yra žodiniai (paprąšo (22%), aiškina (26%), prieštarauja (26%), skundžiasi (30%), ginčijasi (40%), šaukia (48%). Kaip galima pastebėti, beveik pusėje užfiksuotų situacijų vyrauja verbalinis konflikto sprendimo būdas, pakelto balso tono naudojimas – šaukimas. Diagramoje pateikti duomenys rodo, kad dažniau vaikai naudoja vidutinio lygio konfliktų sprendimo kultūrą atskleidžiančius būdus, tai yra kiek daugiau nei pusė visų dažniausiai užfiksuotų būdų (skundžiasi, prieštarauja, ginčijasi, šaukia ir nueina), vienas dažniausiai naudojamų destruktivių konfliktų sprendimo būdų yra „mušasi“ (23%) ir du aukštą kultūrinį lygį nurodantys konfliktų sprendimo būdai užfiksuoti vaikų veiksenoje konfliktų metu – „paprąšo“ (22%) ir „aiškina“ (26%).

1 pav. Dažniausiai užfiksuoti vaikų konfliktų sprendimo būdai (proc.)

Kadangi dažniausiai stebėjimo metu buvo užfiksuota vidutinio lygio konfliktų sprendimo atvejų, dėl šios priežasties žymiai rečiau pastebėtos žemą ir aukštą kultūros lygį išreiškiančios elgesio formos (2 pav.). Akivaizdu, jog stebėjimo rezultatai nėra džiuginantys, kadangi penki iš devynių rečiausiai naudojamų konfliktų sprendimo būdų yra aukšto kultūrinio lygmens: guodžia (5%), pasidalina (11%), atsiprašo (9%), apsikabina (5%) ir kūrybiškai sprendžia konfliktus (2%). Rečiau ikimokyklinio amžiaus vaikų veiksenoje užfiksuoti tokie destruktivaus elgesio modeliai kaip melavimas (7%), įžeidinėjimas (10%), daiktų, žaislų, darbelių ir kt. gadinimas (11%). Tokiu pačiu dažniu kaip ir „daiktų ir kt. gadinimas“ vaikai bandė išspręsti tarpusavio nesutarimus „sakydami, kad nebedraugauja, nebemyli ar nebežais kartu su draugu“ (11%). Nors reikia atkreipti dėmesį, jog ikimokyklinio ugdymo pedagogai gana dažnai bando padėti vaikams išspręsti konfliktus kaip tik tokiais būdais kaip: skatina atsiprašyti, apsikabinti, susitaikyti, tačiau vaikų veiksenoje tokių konfliktų sprendimo būdų užfiksuota nedaug, iš viso 14%.

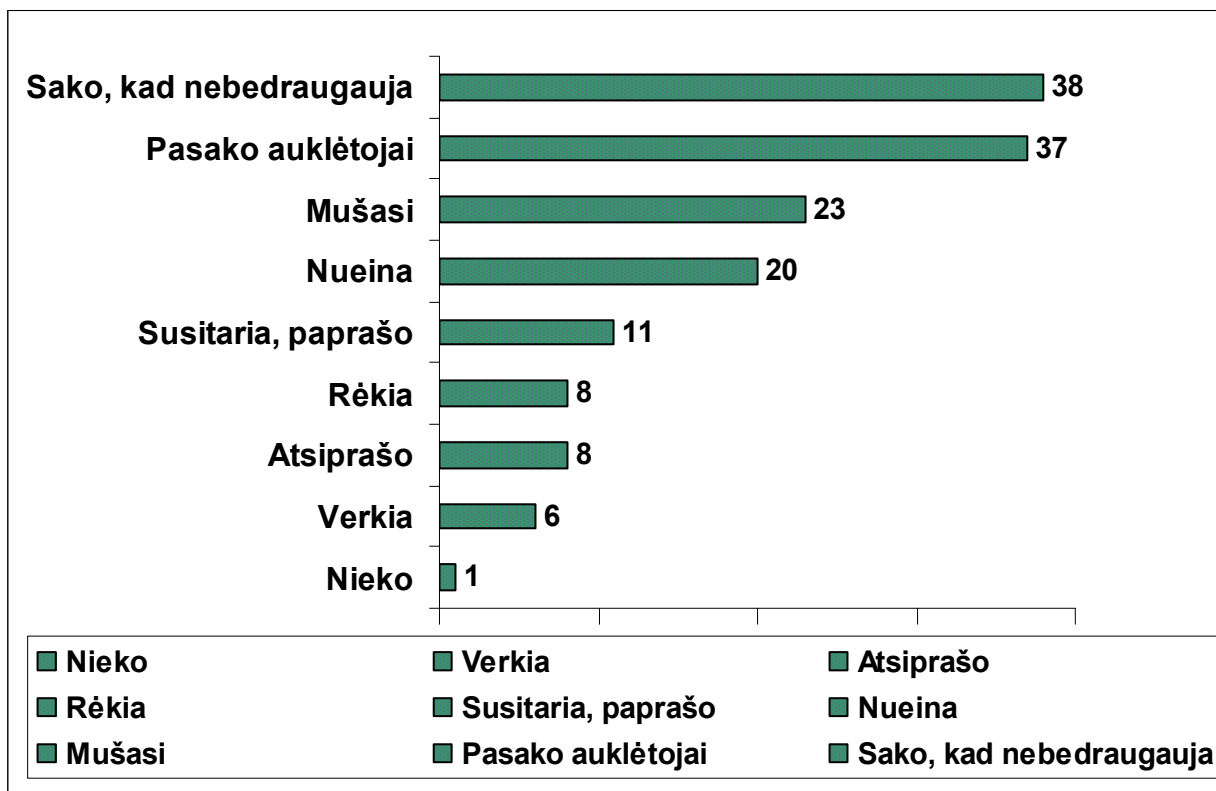

2 pav. Rečiausiai užfiksuoti vaikų konfliktų sprendimo būdai (proc.)

Taigi galima teigti, kad dažniausiai vaikų konfliktų sprendimo kultūra yra vidutinio arba žemo lygio. Tai atsiskleidžia pateiktose 1 ir 2 diagramose. Šie duomenys įrodo, kad vaikai ikimokyklinėse įstaigose yra silpnai išvystę gebėjimą bendrauti ir bendradarbiauti konstruktyviais būdais, taip, kad visos sąveikaujančios pusės būtų patenkintos konflikto sprendimu.

Siekiant visapusiškai išsiaiškinti vaikų konfliktų sprendimo kultūrą, kaip vaikas pats tą kultūrą suvokia ir išreiškia, individualiame pokalbyje su vaiku išsiaiškinta, kad vaikai išskiria ir naudoja ne vieną konfliktų sprendimo būdą.

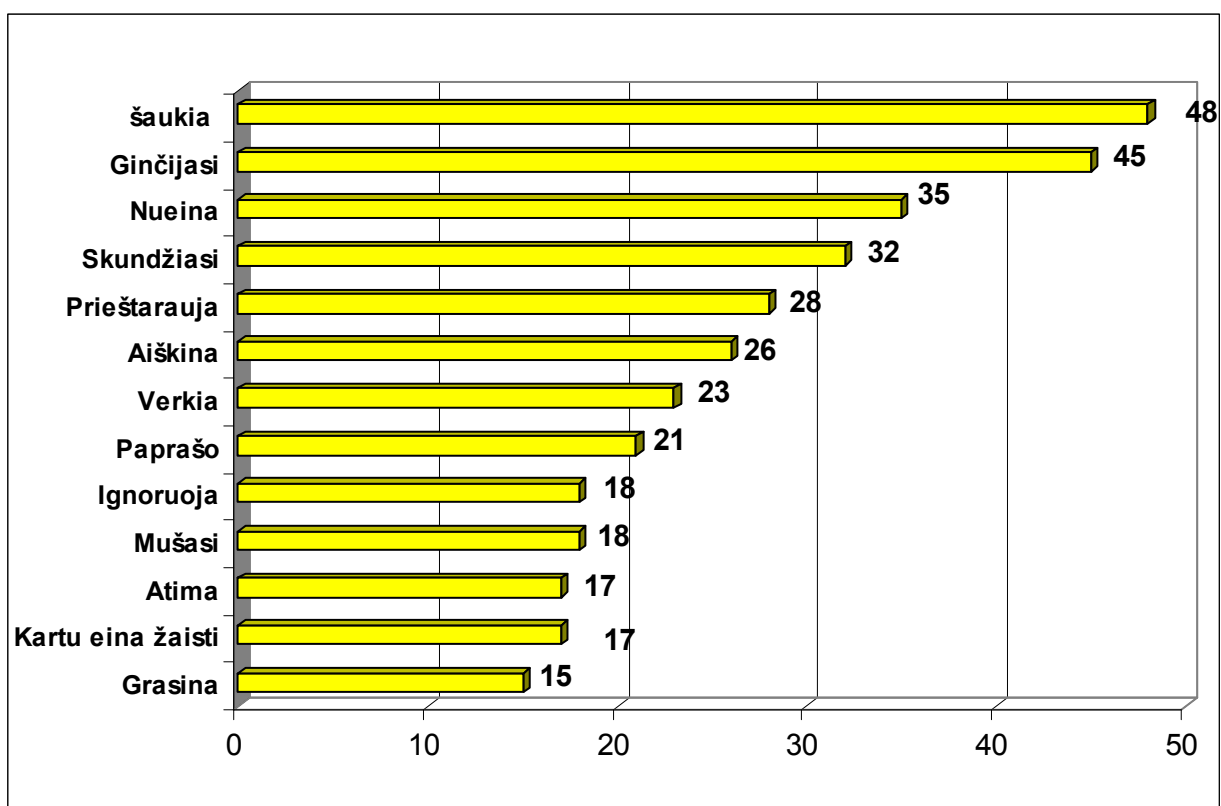
Remiantis diagrama (3 pav.), pastebima, kad vaikai dažniau išskiria naudojamus žodinius konfliktų sprendimo būdus: „sako, kad nebedraugauja, nebemyli, nebežais kartu“ (38%), „pasako auklėtojai“ (37%), gana dažnai įvardijo tokius sprendimo būdus kaip „susitarimo, paprašymo“ (11%) siekiant gauti norimą objektą dėl kurio kilo nesutarimas, konfliktas, „rėkia“ (8%) ir „atsiprašo“ (8%). Reikia pasidžiaugti, jog ikimokyklinio amžiaus vaikai geba įvardinti konstruktyvius verbalinius konfliktų sprendimo būdus, kuriais remiasi sprendami tarpasmeninius konfliktus. Kiek rečiau individualaus pokalbio metu vaikai atsako, kad sprendžia konfliktus (nesutarimus) mušdami vienas kitą (23%), neretai įvardija priežastį dėl ko mušė draugą, „nueina, atsitraukia“ (20%) tokiu būdu apskritai vengdami tiesioginės akistatos su konflikte sąveikavusiu dalyviu. Taip pat keli respondentai (6%) paminėjo, kad „verkia“ sprendžiant konfliktą. Tačiau verkimas veikia naudojamas kaip nežinojimo kaip išspręsti konfliktą pasekmė, ir tik retais atvejais šis būdas naudojamas kaip bandymas sukelti sąveikos dalyviui gailestį, ar išvengti bausmės, atsako už netinkamą elgesį.

3 pav. Vaikų dažniausiai įvardinti konfliktų sprendimo būdai (proc.)

3.1.1. Vaikų amžius ir konfliktų sprendimo kultūra

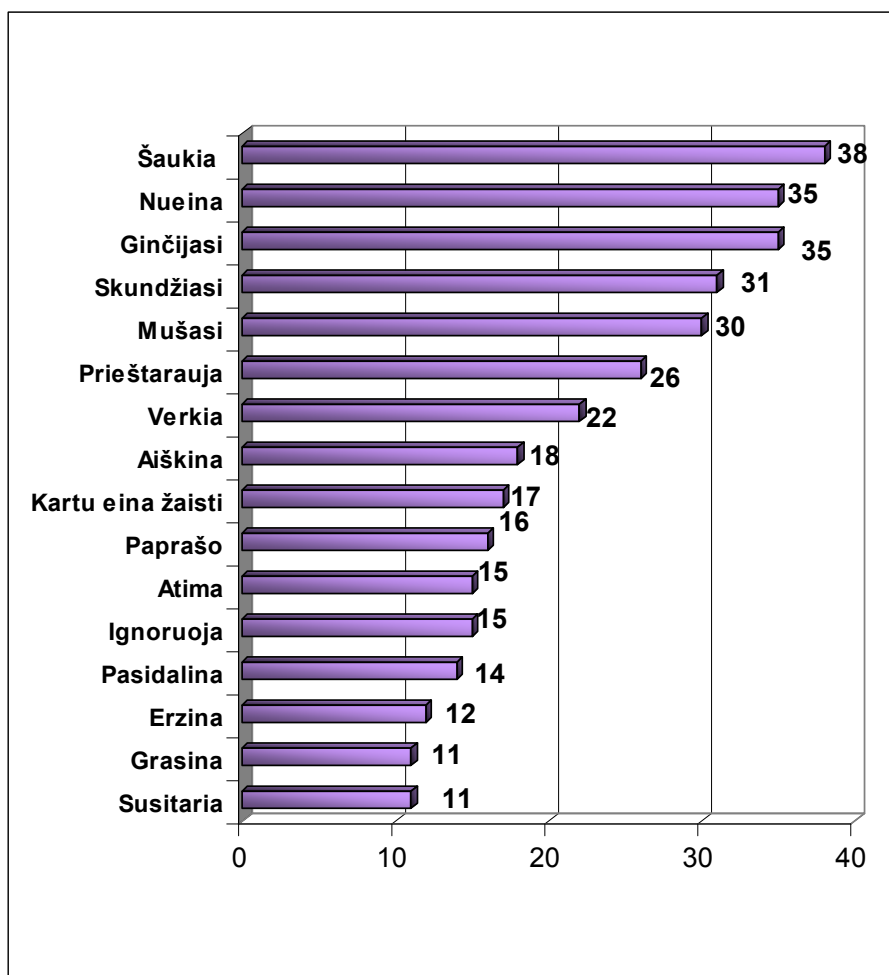
Stebint vaiko vystymąsi, fizinę ir psichinę raidą visapusiškame ugdymo ir saviugdymo procese, galima nesunkiai suvokti, kaip sparčiai ikimokyklinio amžiaus vaikai ugdo (si), tobulėja gebėjimai, o kartu su patirtiniais išgyvenimais ir aiškesnis suvokimas apie tai, kaip konstruktyviai spręsti kylančius konfliktus. Skirtingo amžiaus vaikai skirtingai priima informaciją, ją interpretuoja, geba ja pasinaudoti. Tačiau lavėjant kalbiniams gebėjimams, plečiantis kalbai, suvokimo procesams vaikas suvokia, kas blogai ir kas gerai, koks elgesys tinkamas, o koks neleistinas. Vaikai dažniausiai pirmąsias elgesio taisykles įtvirtina pradėję lankyti ikimokyklinę ugdymo įstaigą, pradėję bendrauti su bendraamžiais, atsiradus būtinybei dalintis, suvokti šalia esančio norus ir poreikius, susitarti.

4 pav. 3 – 4 metų vaikų konfliktų sprendimo kultūra (proc.)

Ankstyviausią ikimokyklinio amžiaus vaikų koncentraciją sudaro 3 – 4 metų amžiaus vaikai. Šio amžiaus vaikai, kaip galima pastebėti 4 paveiksle pateiktoje diagramoje, dažniausiai naudoja verbalinius konfliktų sprendimo būdus, tai yra: „šaukia“ (48%), „nesutinka su žaidimo taisyklėmis, prieštarauja“ (28%), „skundžiasi“ (32%), „ginčijasi“ (45%), „aiškina, kaip reikia ir

kaip nedera elgtis“ (26%). Kaip 3 – 4 metų vaikai suvokia konfliktų sprendimą „aiškindami“ aiškiai atsiskleidžia pavyzdyje: <..> *Viktorija išsižeidusi sako: -Negalima taip daryti, čia visų žaislai, ne tavo. Aš pasakysiu auklėtojai* (protokolo Nr. 50, situacijos Nr. 10). Tokio amžiaus vaikai dažniausiai veikia konfliktinėse situacijose laikydamiesi auklėtojos nustatytų taisyklių, kadangi neturi didelės patirties, kad galėtų sugalvoti naują konflikto sprendimo būdą. Taip pat, vienas dažniausiai užfiksuotų neverbalinių vaiko veikimo būdų – „nuėjimas, atsitraukimas“ nesprenžiant konflikto (35%). Kaip ir buvo galima tikėtis, vienas iš dažniau situacijose užfiksuotų konfliktų sprendimo būdų yra „verkimas“. Jaunesniojo ikimokyklinio amžiaus vaikams dar yra gana sunku konstruktyviai spręsti konfliktus, kadangi dar itin stipriai vaiką veikia vidinis egocentrizmo jausmas. Kai kurie mokslininkai teigia, jog vaikai apskritai tik nuo 7 metų, o kai kuriais atvejais ir vėliau, geba konstruktyviais būdais spręsti konfliktines situacijas.

5 pav. 4 – 5 metų vaikų konfliktų sprendimo kultūra (proc.)

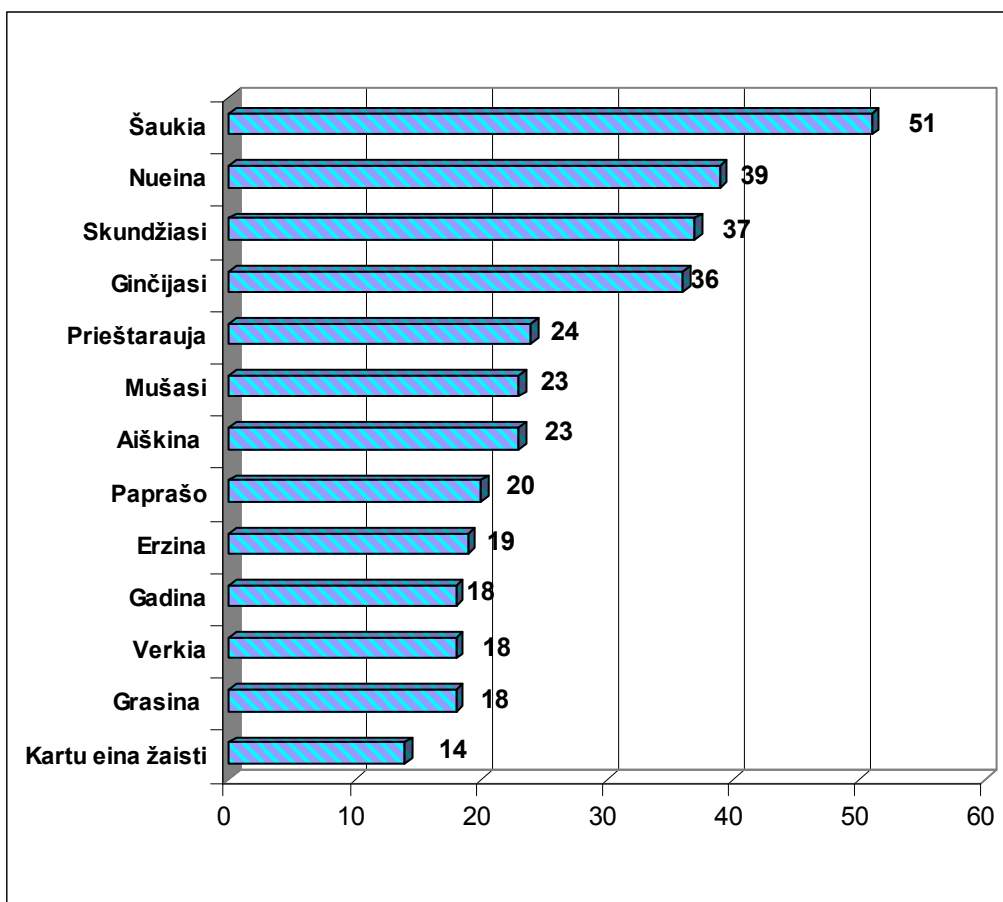
Toliau pagal amžiaus koncentrus įdomu išsamiau išanalizuoti 4 – 5 metų vaikų (5 pav.) veiksenas konfliktuose, kurios buvo užfiksuotos tyrimo metu. Šiame amžiaus koncentre vaikai, kaip galima pastebėti pateiktoje diagramoje, dažniau negu 3 – 4 metų vaikai „mušasi“ (30%). Toks gausus procentinis rodiklis gali būti traktuojamas kaip silpnai išvystytas komunikavimo, derybų, susitarimo gebėjimas. Galima daryti tik prielaidas, jog toks dažnas fizinio smurto panaudojimas prieš konflikte dalyvaujantį asmenį gali būti sąlygojamas pedagogų mažas dėmesio sutelkimas į konfliktų sprendimo sritį, neskiriama laiko pokalbiams, diskusijoms, greičiausiai šiai tendencijai susidaryti turėjo įtakos ir pačių vaikų amžiaus savybės. Gana dideliu dažnumu vaikai vengdami konfliktų sprendimo, arba nežinodami, kaip jį išspręsti, naudoja tokį sprendimo būdą, kai nereikia nei prisipažinti esant kaltu, nei laukti atsiprašymo, tai yra „nuėjimas arba atsitraukimas“ (35%). Pateikiamas pavyzdys: *Arūnas nekreipdamas dėmesio į Kasparo neigiamą atsakymą, vėl pabandė atimti knygą, stipriau timpltelėjo knygą, bet Kasparas nepaleido. Abu susikibę laiko knygą.* <..> *Kasparas tebelaikė knygą. Arūnas pažiūrėjo į auklėtoją ir paleidęs knygą nuėjo žaisti* (protokolo Nr. 44, situacijos Nr. 2).

Aptariamo amžiaus koncentro konfliktinėse situacijose dažniausiai užfiksuota vidutinio lygio verbalinių konfliktų sprendimo kultūros atspindžių: „nesutinka, prieštarauja esamoms žaidimo, veikimo taisyklėms“ (26%), „skundžiasi“ (31%), „šaukia“ (38%), „ginčijasi“ (35%). Reikia atkreipti dėmesį, jog 4 – 5 metų amžiaus vaikai dažnai iškilusiose konfliktinėse situacijose „šaukia, rėkia, pakelia balso toną“. Toks sprendimo būdas dažniausiai būna tik kaip papildoma priemonė priešininkui išgąsdinti, įbauginti, įtikinti ar kito tikslo siekiant. Dažnoje konfliktinėje situacijoje pastebima, jog vien pakeltu grėsmingu balso tonu neapsiribojama, kartu naudojamas kitas pasirinktas veikimo būdas, dažniausiai naudojama fizinė prievarta, ar įžeidimas, žeminimas, grasinimas. Pateikiamas pavyzdys, iliustruojantis šaukimą, kaip konflikto sprendimo būdą: *Lukas su Kasparu mėto kamuolį vienas kitam. Lukui atsibodus mėtytis jis sviedžia kamuolį tolyn į grupės vidurį ir nueina. Kasparas pradeda šaukti: -Paduok man kamuolį, kam taip toli numetei* (protokolo Nr. 49, situacijos Nr. 8).

Akivaizdu, kad kitos konfliktų sprendimo formos rečiau naudojamos šiame amžiaus tarpsnyje ir pasiskirsto procentiniu santykiu apylygiai. Aukštą konfliktų sprendimo kultūrą atskleidžiančių veikimo būdų užfiksuota: „aiškina, kaip galima ir kaip nedera elgtis“ (18%), „kartu eina žaisti“ (17%), „paprąšo“ (16%), „pasidalina“ (14%), „susitaria“ (11%), vidutinio lygio konfliktų sprendimo kultūrą išreiškiantys būdai aptarti anksčiau dėl dažno vaikų naudojimo, kiti sprendimo būdai užfiksuoti rečiau: „verkia“ (22%), „ignoruoja“ (15%), o žemos konfliktų sprendimo kultūros lygį atitinka tokie veikimo būdai (be jau minėto – „mušimo“): „atima“ (15%),

„erzina“ (12%), „grasina“ (11%)“. Grasinimai ikimokyklinio amžiaus vaikų kalbiniame kontekste dažniausiai yra susiję su pasiskundimu suaugusiajam, pavyzdžiui mamai, tėčiui, dažniau pedagogui.

Taigi šio amžiaus vaikams, kaip ir 3 – 4 metų vaikų koncentre, būdingas vidutinis konfliktų sprendimo kultūros lygis, kuris pasireiškia „verkiant“, „ignoruojanč“ konflikte sąveikaujantį asmenį, jo žodžius, veiksmus, „nueinant“, taip pat dažna verbalinė vidutinio konfliktų sprendimo lygio išraiška „šaukimas“.

6 pav. 5 – 6 metų vaikų konfliktų sprendimo kultūra (proc.)

5 – 6 metų amžiaus vaikų konfliktų sprendimo kultūros lygis analizuojamas pagal 6 paveiksle pateiktus duomenis. Čia akivaizdžiai išsiskiria du konfliktų sprendimo būdai: „nueina, atsitraukia“ (39%) ir „šaukia“ (51%). Taigi galima pagrįstai teigti, jog ir šiame amžiaus koncentre dominuoja vidutinio lygio konfliktų sprendimo kultūra. Tai patvirtina ir kitų sprendimo būdų naudojimo dažnumas užfiksuotose situacijose: „skundžiasi“ (37%), „ginčijasi“ (36%). Pateikiamas situacijos pavyzdys: *Rūta su Sandra sugalvoja žaisti „namus“*. *Rūta sako: - aš būsiu*

mama, o tu būk tėtis. Sandra:- Aš nenoriu būti tėtis. Rūta: -Tada būk sesė, arba vaikelis. Sandra: -Ne, nebūsiu aš nei sesė, nei tas tavo vaikelis. Pati ir būk jeigu nori. Rūta supykusi:-0 tai kuo tu nori būti tada? Sandra: - Niekuo, aš iš vis nežaidžiu (protokolo Nr. 43, situacijos Nr. 4).

Įdomu tai, kad šio amžiaus konkurencijos vaikų konfliktų sprendimo būdai gana tolygiai pasiskirstę procentinėje lentelėje (6 pav.). Galima išskirti vyraujančius vidutinio konfliktų sprendimo lygio atvejus: „verkia“ (18%), „prieštarauja“ (24%). Žemą konfliktų sprendimo kultūrą nurodo tokie vaikų naudojami sprendimo būdai: „erzina“ (19%), „grasina pasakyti tėvams ar ugdytojui“ (18%), „gadina darbelį, žaislą (dažniausiai svetimą)“ (18%), „muša“ (23%). Pastebima, jog išskirti tik trys aukštą konfliktų sprendimo kultūros lygį nurodantys būdai: „kartu eina žaisti“ (14%), paprašo (20%) ir „aiškina, kaip galima ir kaip nedera elgtis, primena grupės taisykles“ (23%). Pavyzdys, iliustruojantis vaikų aiškinimą vienas kitam apie tai, kaip galima ir kaip nedera elgtis: *Pamačiusi, kad mergaitės dalinasi saldinius ir valgo, priėjo prie mergaičių ir sako:-Duok ir man saldainį, negalima vienom valgyti pasislėpus. Ugnė:-Mes ir nesislepjam. Viktorija: -Tada pasidalink su visais.<..> Viktorija – Kad mergaitės vienos valgo ir kitiems neduoda, taip gi negalima. Reikia dalintis grupėj arba parsinešti namo ir niekam neduoti (protokolo Nr. 50, situacijos Nr. 9). Tačiau stulpelinėje diagramoje pavaizduoti ne visi 5 – 6 metų vaikų konfliktų sprendimo atvejai. Reikia pastebėti, jog šio amžiaus vaikų veiksenoje užfiksuoti ir gana reti aukšto lygio konfliktų sprendimo kultūrą nurodantys atvejai: „paguodžia“ (4%), „apkabina, glosto“ (5%), „kūrybiškai sprendžia konfliktus“ (3%). Įdomu pastebėti, kad nors ir retai užfiksuoti, tačiau yra keli atvejai, kai vaikai konfliktus sprendžia nestandartiškai, netikėtai, spontaniškai sugalvodami netikėtą išeitį: *Lukas atsisuka į šalia tupintį Paulių ir klausia: -Pauliau, bet aš teisesnis, ane? Paulius sugalvoja konflikto sprendimo būdą: - Tai aš išskaičiuosiu „oro lėktuvėlių“ kas teisus ir kas ne <..> (protokolo Nr. 15, situacijos Nr. 4).**

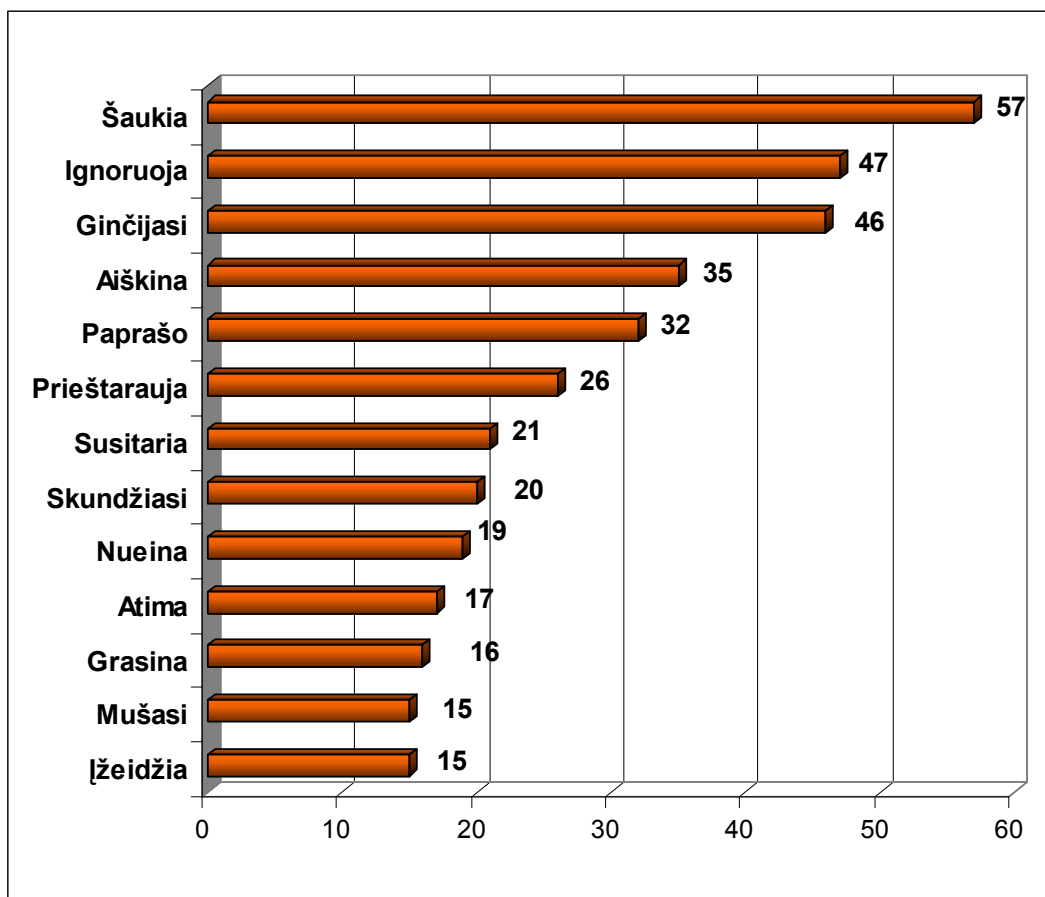
Taigi akivaizdu, kad vaikų veiksenoje sprendžiant kilusius tarpusavio konfliktus vyrauja vidutinio lygio konfliktų sprendimo kultūra. Tai yra, vaikai dažniau linkę vengti konflikto baigties, neieško sprendimo būdų, dažniau pasišalina, atsitraukia nors ir nepatenkinti situacija, tačiau ir nejausdami ir kitam dažniausiai nesukeldami nei fizinės, nei psichinės žalos.

Vyriausių ikimokyklinio amžiaus, arba priešmokyklinio amžiaus vaikų konfliktų sprendimo kultūros lygio amplitudė kiek skiriasi nuo prieš tai aptartų vaikų amžiaus koncentru veikimo būdų (10 pav.). Kuo 6 – 7 metų amžiaus vaikų veiksenoje konfliktinėse situacijose skiriasi, galima pastebėti išanalizavus stebėjimų metu užfiksuotų situacijų dažnį. Pirmiausia galima pastebėti tokį skiriamąjį požymį, jog vyresnieji vaikai dažniau sprendžia konfliktus verbaliniu būdu, žodinėmis išraiškomis: „šaukia“ (57%), „ginčijasi“ (46%), „aiškina, kaip galima elgtis ir

kaip nedera“ (35%), „susitaria arba bando susitarti“ (21%), „paprašo“ (32%), „prieštarauja, nesutinka su sukurtomis žaidimo, veiklos taisyklėmis“ (26%), „įžeidžia“ (15%), „grasina“ (16%). Reikia atkreipti dėmesį, jog žodiniai konfliktų sprendimo būdai ne visais atvejais yra aukštos kultūros, susitarimo, komunikacijos, derybinių įgūdžių požymis. Ir konkrečiu atveju galima pastebėti, kad vaikai gana dažnai naudoja „įžeidimo“, „grasinimo“ būdus sprendžiant konfliktines situacijas. Pavyzdžiui: *Ignas, Artūras ir Marius žaidžia ant kilimo. Ignas ir Artūras turi po robotą, o Marius neturi. Marius sako:- Ignai duok pasižiūrėti savo robotą, aš tik trumpam. Ignas pasižiūri ir sako: - Man pačiam dabar jo reikia. Tu gali žiūrėti, bet imti neleidžiu. Marius: -Tada aš tau nerodysiu savo tiranozauro kai atsinešiu rytoj į grupę. Ignas:-Nu ir kas, man ir neįdomu* (protokolo Nr. 47, situacijos Nr. 2).

Kaip matyti, 6 – 7 metų vaikų konfliktų sprendimo būdai dažniau remiasi žodiniais būdais, o nežodiniai būdai užfiksuoti kur kas rečiau. Dažniausiai vyresnio amžiaus vaikų naudotas neverbalinis sprendimo būdas – „ignoravimas“ arba dėmesio nekreipimas į tai, kas vyksta, ar kas yra sakoma. Taip pat stebėjimo metu pasitaikė atveju, kai vaikai sprenddami tarpusavio konfliktus naudojo fizinį smurtą – „mušėsi“, arba fizinę jėgą siekiant gauti tai, ko tuo metu reikia, neieškant kompromiso ar bandant susitarti. Kaip tokio sprendimo būdo pavyzdį, galima pateikti vieną iš situacijų, kurių metu užfiksuotas vaiko „ignoravimas, arba dėmesio nekreipimas“ kai jam tai nėra palanku, naudinga: *Ignas užsidengia ausis rankomis ir sako garsiai šaukia: - Gal užsičiaupsi vieną kartą. Edgaras toliau dainuoja, nekreipia dėmesio* (protokolo Nr. 47, situacijos Nr.13). Taip pat yra užfiksuota nežodinių konfliktų sprendimo situacijų, tačiau jos nepavaizduotos diagramoje, kadangi rodikliai nėra informatyvūs. Pavyzdžiui 6 -7 metų vaikų stebėjimo metu konfliktinėse situacijose keletą kartų buvo užfiksuotas „apsikabinimas, glostymas“ (1%), bei „verkimas“ (9%). Įdomu pastebėti, kad palyginus visuose keturiuose amžiaus centruose užfiksuotus rodiklius apie vaikų „verkimo“ dažnumą sprendžiant tarpusavio konfliktus, pastebina verkimo retėjimo tendencija augant vaikui: 3- 4 metai - 23%, 4 – 5 metai 22%, 5 -6 metai 18%, 6 – 7 metai - 9% visų situacijų, kuriose vaikas verkia iškilus ar sprendžiant konfliktą. Vyresnio ikimokyklinio amžiaus vaikai dažniausiai verkia ne nežinodami kaip elgtis vienoje ar kitoje situacijoje, bet užgauti, panaudojus prieš vaikų fizinį smurtą. Ilustruojant minėto atvejo pavyzdį, pateikiama tokia situacija: *Džiugas pamatęs nieko nepasakęs puola prie Martyno ir kumščiu trenkia per galvą. Martynas smarkiai išsigandęs parvirsta ant žemės užsigaudamas alkūnę, ima verkti ir sako:-Ką darai, durniau tu, dabar aš viską išgriausiu, nieko nebeliks iš jūsų nesąmoningos mašinos* (protokolo Nr. 48, situacijos Nr. 6).

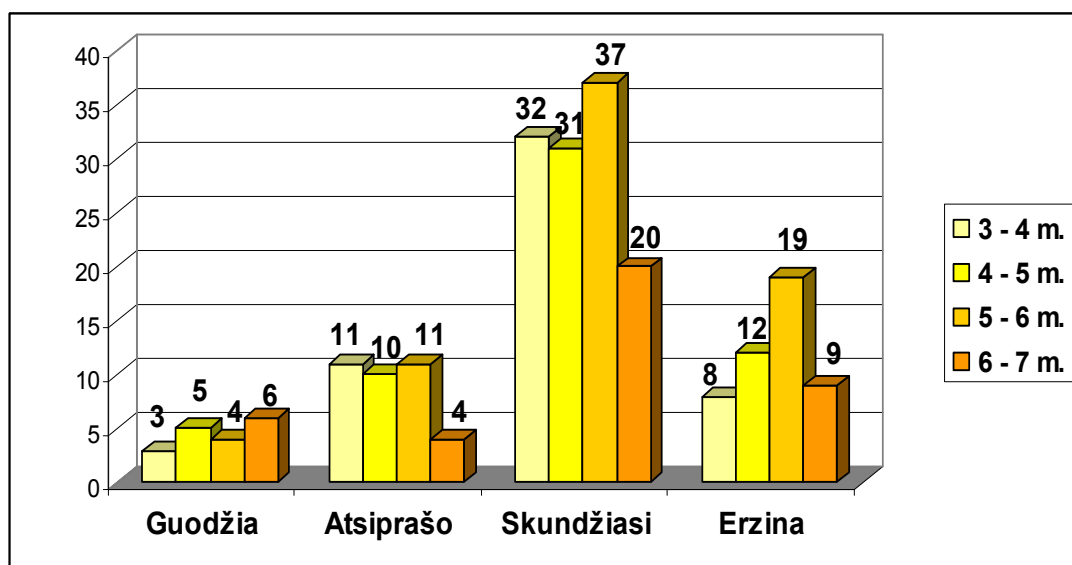
Išanalizavus tyrimo rezultatus, tendencijas, galima teigti, kad nepriklausomai nuo vaiko amžiaus, vaiko elgsenoje konflikto metu dažniausiai vyrauja vidutinio lygio konfliktų sprendimo kultūra. Vis dėlto reikia paminėti, kad vaiko amžius konfliktų sprendimui įtakos turi, tai galima pastebėti palyginus kaip kinta konfliktų metu naudojamų būdų dažnumo amplitudė. Vienuose amžiaus centruose ryškiau dominuoja neverbaliniai konfliktų sprendimo būdai, kituose – atvirkščiai, verbaliniai, vienuose daugiau pozityvių, kituose – negatyvių atvejų.

7 pav. 6 – 7 metų vaikų konfliktų sprendimo kultūra (proc.)

Akivaizdu, kad sudėtingesni verbaliniai konfliktų sprendimo būdai dominuoja vyresnio ikimokyklinio amžiaus vaikų veiksena („erzina“, „guodžia“), o tokie būdai kaip „atsiprašo“ ir „skundžiasi“ dažniau užfiksuoti jaunesniojo amžiaus (3 – 4 m., 4 – 5 m.) vaikų sprendžiamose konfliktinėse situacijose. Galima teigti, kad priešmokyklinio amžiaus vaikai linkę spręsti konfliktus asmeniškai (skundimosi situacijų užfiksuota 20%, tai yra beveik du kartus rečiau negu 5 – 6 metų vaikai), tačiau ir apytikriai du kartus rečiau, nei kitų amžiaus centrų vaikai, atsiprašo (4%) kilus konfliktinei situacijai. Galima manyti, kad dėl geriau išvystytos

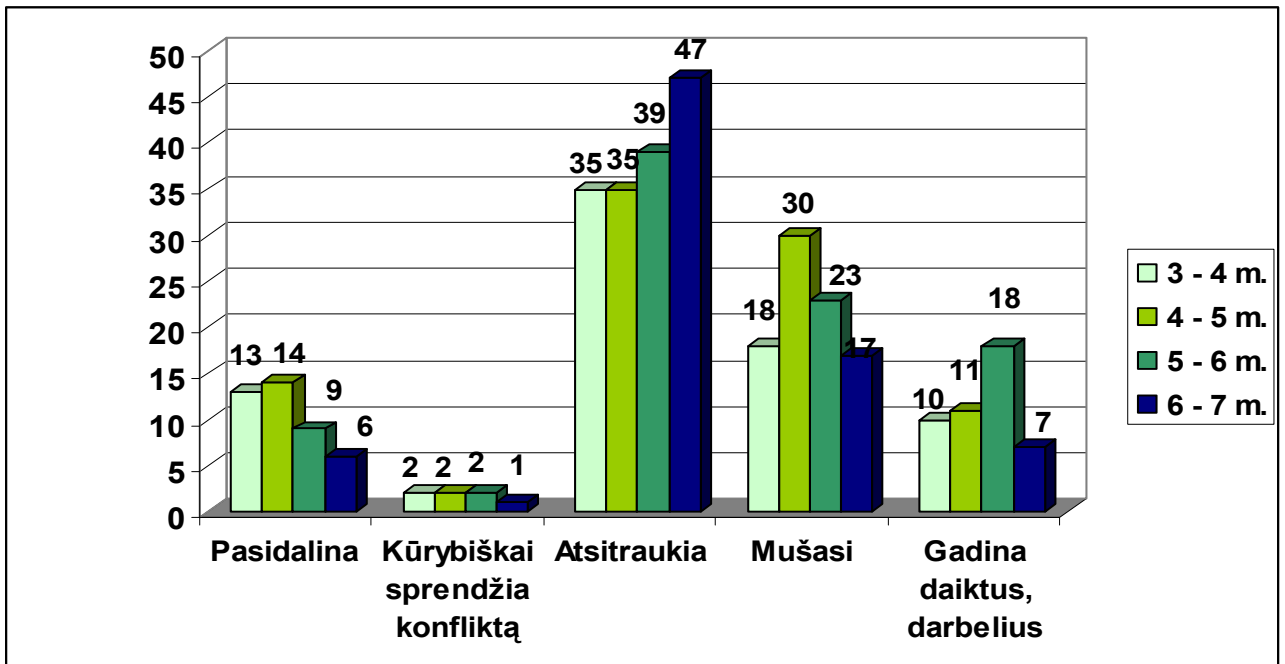
komunikacinės kompetencijos vyresnio amžiaus vaikai dažniau „guodžia“ (6 – 7 m. – 6%) vieni kitus konfliktinių situacijų metu.

8 pav. Žodiniai vaikų konfliktų sprendimo būdai skirtinguose amžiaus centruose (proc.)

Išanalizavus 9 paveikle pateiktus duomenis paaiškėjo, kad tiek 3 – 4 m., tiek 6 – 7 m. amžiaus vaikai, rečiau nei kitų amžiaus koncentrų vaikai, „mušasi“ ir „gadina daiktus, darbelius ir kita“. Dažniausiai destruktiviai veikia sprendžiant konfliktus 4 – 5 m. ir 5 – 6 m. vaikai. Tiriamajame darbe pastebima tendencija, kad priešmokyklinio amžiaus vaikai dažniau nei jaunesnio amžiaus vaikai kilus konfliktui linkę „atsitraukti“. Tačiau 6 – 7 m. amžiaus vaikų veiksenoje vienu procentu rečiau užfiksuotas „kūrybiškas konfliktų sprendimas“.

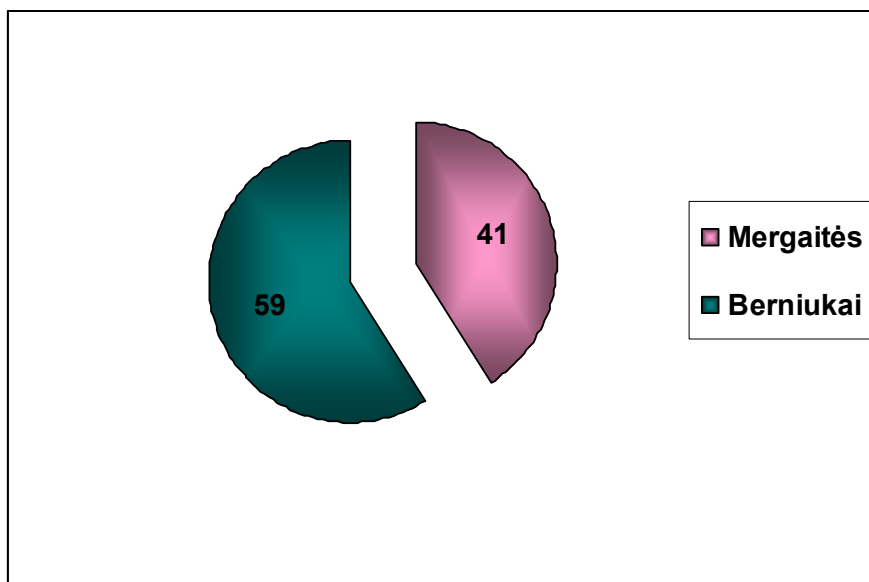
Jau iš to, kas pasakyta, matyti, kad vyresnio ikimokyklinio amžiaus vaikai dažniau naudoja sudėtingesnes verbalines konfliktų sprendimo formas, taip pat pastebima ryškėjanti tendencija, kad vyresni vaikai dažniau renkasi „atsitraukimo“ metodą, negu destruktivius veikimo būdus.

9 pav. Nežodiniai vaikų konfliktų sprendimo būdai skirtinguose amžiaus centruose (proc.)

3.1.2. Vaikų lytis ir konfliktų sprendimo kultūra

Ikimokyklinio amžiaus vaikai sunkiai suvoktų sąvokų „konfliktas“, „kultūra“ reikšmes, tačiau išanalizavus nemažai mokslinės literatūros šaltinių, sudaryta tyrimo metodika, padėsianti atskleisti berniukų ir mergaičių konfliktinių situacijų sprendimo kultūros lygių panašumus ir skirtumus. Šiame darbo etape siekiama ištirti, ar vaiko lytis turi įtakos konfliktų sprendimo kultūros lygio formavimuisi ikimokykliniame amžiuje. Tai svarbu ir aktualu dėl kelių priežasčių – dėl to, kad šis tyrimas padės išsiaiškinti, kokios esminės sąlygos veikia vaiko konfliktų sprendimo kultūros formavimąsi, ir patvirtinti arba paneigti giliai išsisknijusią visuomenės nuomonę, jog mergaitės yra dažniau švelnios ir jautrios, o berniukams nuo mažens diegiama, kad „tikri vyrai“ neverkia. Taigi tokios nusistovėjusios nuostatos skatina atidžiau pažvelgti į šiandienų vaikų veiksena. Laikantis nustatytų principų, mergaitės turėtų atspindėti aukšto lygio konfliktų sprendimo kultūrą, o berniukų negatyvus elgesys turėtų būti pateisinamas dėl jų impulsyvesnio būdo. Tačiau jau pirmieji tyrimo duomenys rodo (10 pav.), kad konfliktinėse situacijose ikimokyklinio amžiaus mergaitės dalyvauja nežymiai rečiau nei berniukai.

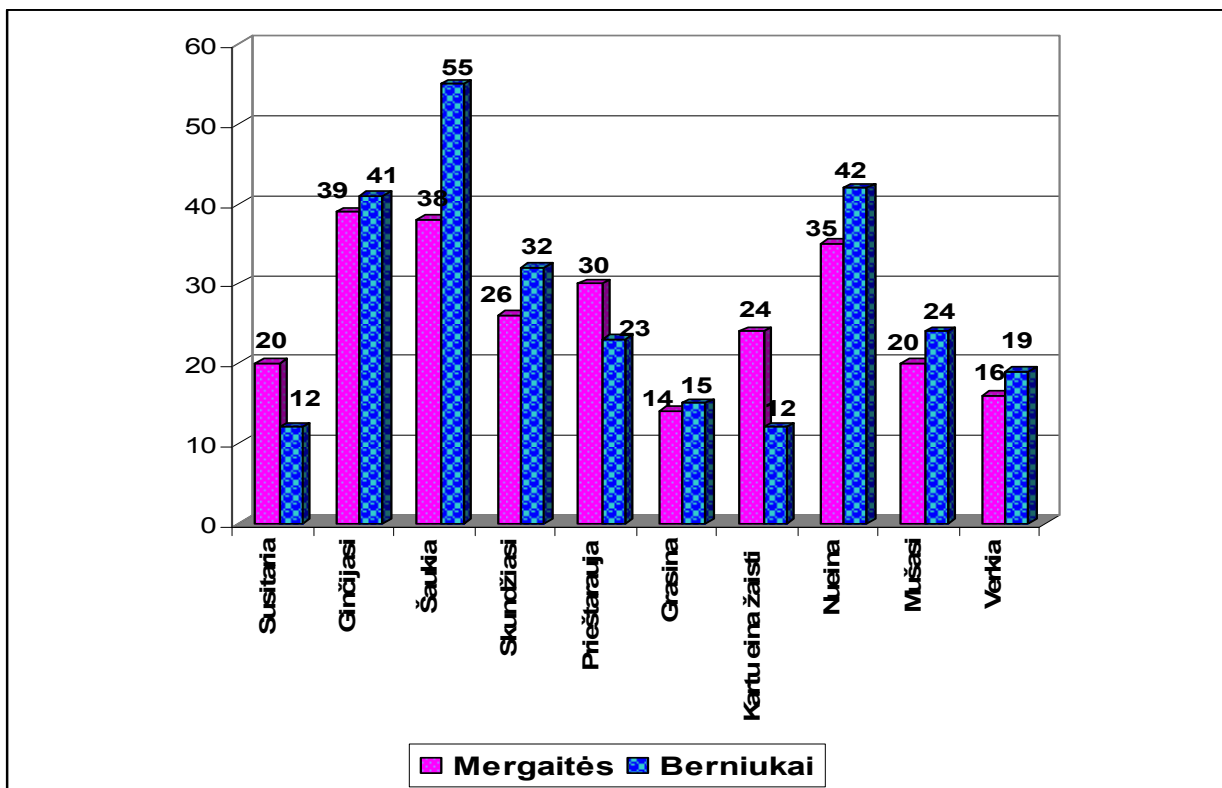

10 pav. Mergaičių ir berniukų dalyvavimo konfliktinėse situacijose dažnis (proc.)

Kaip galima pastebėti, 11 paveiksle pateikti duomenys rodo, jog tiek mergaitės, tiek berniukai dažniausiai konfliktinėse situacijose naudoja vidutinio arba žemo lygio konfliktų sprendimo kultūrą atspindinčius būdus. Tik du iš dažniausiai naudotų vaikų konfliktų sprendimo būdai nurodo aukštą konfliktų sprendimo kultūrą: „susitarimo“ (20 – 12%) ir „ėjimo kartu žaisti, piešti ar užsiimti kita patinkančia veikla“ (24 – 12%). Aukšta žodinė ir nežodinė konfliktų sprendimo kultūra dažniausiai užfiksuota mergaičių veiksenoje. Taigi, kaip ir buvo tikėtasi, mergaitės dažniau negu berniukai konstruktyviai sprendžia konfliktines situacijas. Tačiau tyrimo metu pastebėta, jog mergaitės dažniau negu berniukai „prieštarauja“ (30 – 23%) arba nesutinka su žaidimo taisyklėmis, siužetu. Šis konfliktų sprendimo būdas priskiriamas vidutinio lygio konfliktų sprendimo kultūrai ir dažniau naudojamas vyresnio ikimokyklinio amžiaus vaikų, kai vaikai įgyja daugiau gyvenimiškos patirties ir geba kurti įvairaus siužeto, vaidmeninius žaidimus.

Išanalizavus tyrimo metu gautus rezultatus, galima pastebėti, kad berniukai dažniau negu mergaitės „šaukia“ (55 – 38%), „skundžiasi“ (32 – 26%), „nueina“ (42 – 35%), „mušasi“ (24 – 20%) ir, nors ir atrodytų paradoksaliai, dažniau negu mergaitės „verkia“ (19 – 16%). Galima išskirti bendresnius berniukų ir mergaičių elgesio konfliktinėse situacijose skirtumus, tai yra: berniukai apskritai dažniau atsiduria konfliktinėse situacijose ir yra linkę jas spręsti destruktiviais būdais dėl to, kad yra daugiau nekantrūs, impulsyvūs negu mergaitės. Tačiau įdomu tai, kad mergaitės tik keliais procentiniais punktais nusileidžia berniukams sprendžiant konfliktines situacijas vidutinę arba žemą konfliktų sprendimo kultūrą

atskleidžiančiais būdais: „ginčijasi“ (39 – 41%), „skundžiasi“ (26 – 32%), „grasina“ (14 – 15%), „mušasi“ (20 – 24%). Keletas iš užfiksuotų situacijų, kai mergaitės, nežinodamos, kaip išspręsti iškilusį nesutarimą, mušasi, stumdomi: *Asta:- Ne, aš čia nežaisiu, atiduok mano indelius, aš einu ten. O tu gali likti. Asta nori paimti dėžutes, įrankius, bet Karolina neleidžia, griebia Astai iš rankų, abi pradeda stumdytis* (protokolo Nr. 49, situacijos Nr. 4).

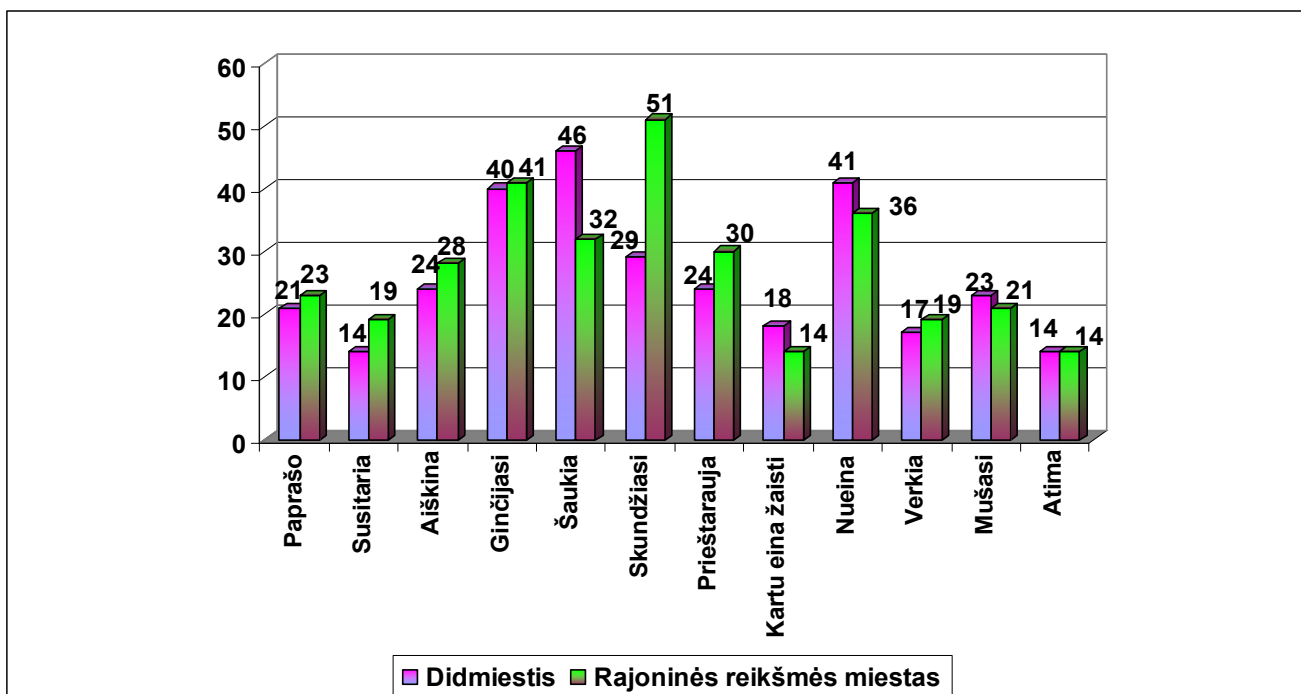

11 pav. Berniukų ir mergaičių konfliktų sprendimo kultūros lygis (proc.)

3.1.3. Vaikų gyvenamoji vieta ir konfliktų sprendimo kultūra

Gauti ir vizualizuoti tyrimo duomenys suteikia nemažai informacijos apie bendrą ikimokyklinio amžiaus vaikų gebėjimo spręsti iškilusias konfliktines situacijas lygį. Tačiau šiame tyrime yra svarbu iširti ne tik tai, kokio lygio konfliktų sprendimo kultūra vyrauja ikimokyklinėse ugdymo įstaigose, bet ir kas, kokios priežastys sąlygoja vienokio ar kitokio lygmens susidarymą. Todėl tolesnėje darbo eigoje analizuojami ir lyginami konkretesni konfliktų sprendimo kultūros lygį sąlygojantys faktoriai. Šioje darbo dalyje siekiama palyginti didmiesčio

ikimokyklinės įstaigas lankančių vaikų gebėjimus spręsti konfliktines situacijas su rajoninės reikšmės mieste gyvenančių ir ugdymo įstaigas lankančių vaikų gebėjimais. Tačiau siekiant objektyviai pateikti išvadas apie vaikų konfliktų sprendimo kultūros lygio sąlygojimą įstaigos vietovės atžvilgiu, reikia paminėti, jog tyrime lyginamas ne vienodas situacijų skaičius, didmiesčio ikimokyklinėse ugdymo įstaigose užfiksuota 255 situacijos, o rajoninės reikšmės ikimokyklinėje įstaigoje užfiksuota gerokai mažiau – 145 situacijos, tačiau nors ir situacijų skaičius ženkliai mažesnis, gauti rezultatai itin iškalbingi. Svarbu pažymėti, kad nėra tolygus santykinis atvejų skaičius.

12 pav. Vaikų konfliktų sprendimo kultūra pagal įstaigas, kurią lanko vaikas vietovę (proc.)

Remiantis 12 paveiksle pateiktais duomenimis, tiek didmiesčio, tiek rajoninės reikšmės miesto ikimokyklinės įstaigas lankantys vaikai dažniausiai sprendžia konfliktus „ginčydamiesi“ (40 – 41%), „šaukdami“ (46 – 32%), „skųsdamiesi“ (29 – 51%) ir „nueidami“ (41 – 36%). Įdomu tai, kad visi iš išvardytų sprendimo būdų atspindi vidutinį konfliktų sprendimo kultūros lygį. Pastebima esant nedideliems, tačiau akivaizdiems skirtumams tarp didmiestyje vyraujančių konfliktų sprendimo būdų dažnumo ir rajoninės reikšmės mieste vyraujančių. Kaip galima pastebėti 12 paveiksle pavaizduotoje stulpelinėje diagramoje, vaikai, lankantys ikimokyklinę ugdymo įstaigą rajoninės reikšmės mieste, sprenddami konfliktus dažniau naudoja pozityvius verbalinius konfliktų sprendimo būdus („paprašo“, „susitaria“, „aiškina, kaip

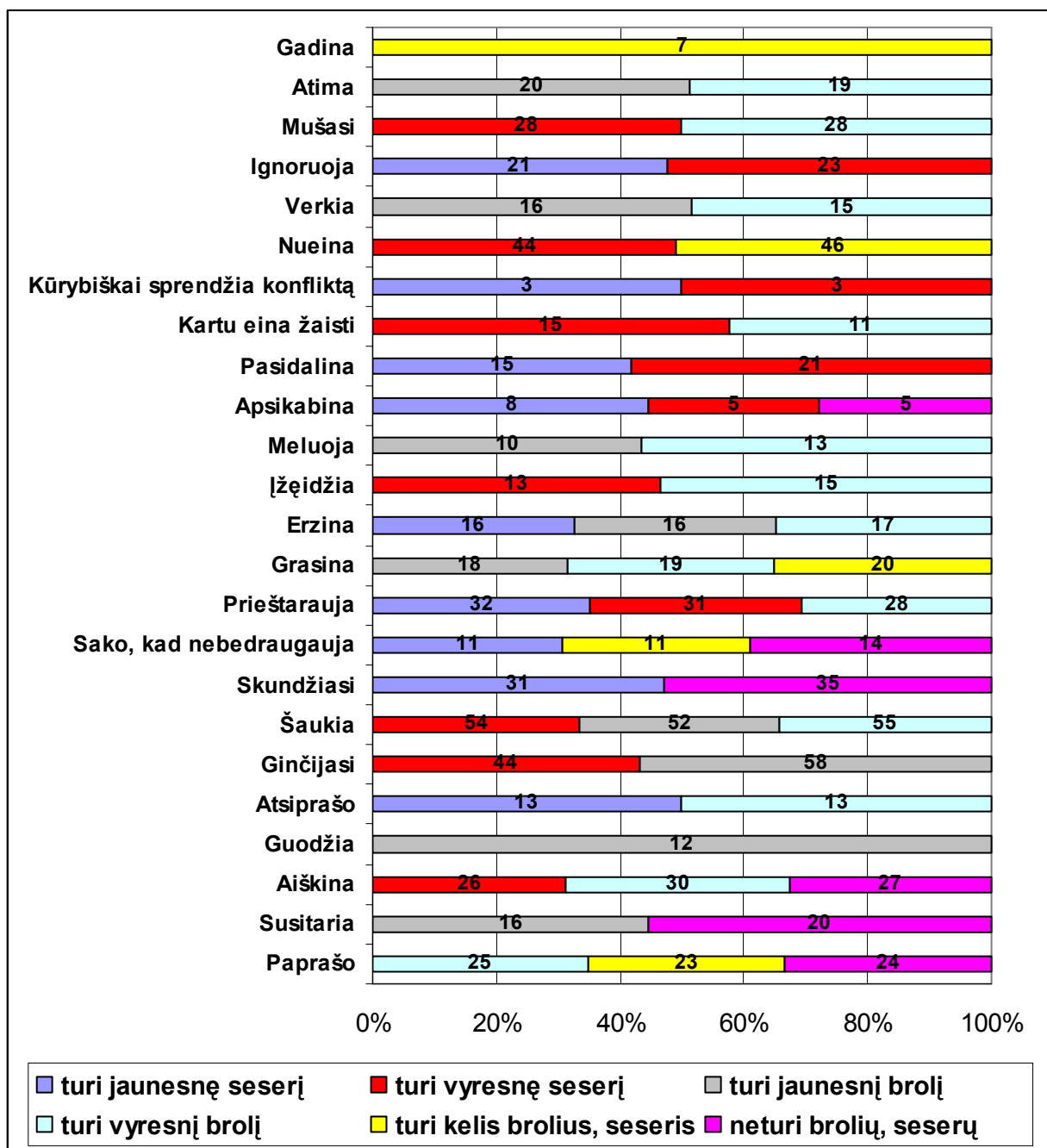
galima elgtis ir kaip nederą“). Pateikiamas pavyzdys: *Tu negali viena žaisti, čia ne tavo prisimink...visi gali pažaisiti, ne tu viena. Kamilė užsikniaubusi kompiuterį :-Bet aš dabar žaidžiu, tu negali iš manęs atimti, aš pažaisiu tada tau duosiu. Gabija: -Ne, man dabar reikia, tu jau pažaidei* (protokolo Nr. 50, situacijos Nr. 10). Gauti tyrimo duomenys įrodo, jog rajoninės reikšmės mieste gyvenantys vaikai dažniau negu didmiestyje ikimokyklinę ugdymo įstaigą lankantys vaikai linkę spręsti konfliktus su pedagogo pagalba, tai yra dažniau „skundžiasi“ (51 – 29%), jie dažniau „prieštarauja“. Pateikiamas pavyzdys: *Pasižiūri į Matą ir sako:- Aš tau duosiu savo garažą, o tu man duosi mašiną? Matas:-Ne, man nereikia garažo. Arnas:- Bet tokios didelės daugiau nėra, reikia dalintis. Matas:-Nu ir kas, kad nėra, tu paimk šitą. - rodo į raudoną sportinę mašinėlę* (protokolo Nr. 49, situacijos Nr. 3). (30 – 24%) ir „verkia“ (19 – 17%) sprenddami konfliktines situacijas.

Sprendžiant pagal gautus atlikto tyrimo rezultatus, didmiesčio ikimokyklinės įstaigas lankantys vaikai dažniau konfliktus sprendžia savarankiškai, rečiau skundžiasi, prašo auklėtojos pagalbos sprendžiant konfliktus. Taip pat itin dažnai didmiesčio ikimokyklinėse įstaigose vaikai sprenddami konfliktines situacijas „šaukia“ (46 – 32%) arba kalba pikta, agresyviai, gąsdinančiu balso tonu. Svarbu pastebėti, kad didmiesčio darželius lankantys vaikai dažniau vengia konflikto sprendimo, nueina, atsitraukia taip vengdami išsiaiškinti kilusį nesutarimą, prieštaravimą (41 – 36%). Taigi, kaip galima pastebėti palyginus gautus rezultatus, didmiesčio ir rajoninės reikšmės miesto ikimokyklinės įstaigas lankantys vaikai konfliktines situacijas dažniau sprendžia skirtingai, tačiau yra ir panašiomis procentinėmis išraiškomis užfiksuotų konfliktų sprendimo atvejų („atima“ – 14%, „ginčijasi“ – 40, 41%).

3.1.4. Vaikų skaičius šeimoje ir konfliktų sprendimo kultūra

Siekiant išsiaiškinti, kokios sąlygos įtakoja vaikų konfliktų sprendimo kultūros lygio formavimąsi ikimokykliniame amžiuje, iškelta hipotezė, jog vaikų skaičius šeimoje daro įtaką vaiko, lankančio ikimokyklinę įstaigą, konfliktų sprendimo kultūros lygiui.

Tyrimo stebėti ir vėliau individualiame pokalbyje dalyvavo atsitiktinai pasirinkti vaikai, nežinant jų šeimos sudėties, ar turi brolių, seserų, ar ne, todėl vienu respondentų skaičius didesnis, kitų ženkliai mažesnis. Tyrimo dalyvavusių ikimokyklinio amžiaus vaikų, kurie turi seserį ar brolių, kelis brolius ar seseris, ir neturi nei brolių, nei seserų, konfliktų sprendimo kultūros lygis nežymiai, tačiau galima teigti, kad skiriasi priklausomai nuo vaikų skaičiaus šeimoje.

13 pav. Vaikų skaičiaus šeimoje įtaka vaiko konfliktų sprendimo kultūros lygiui (proc.)

Vaikai, kurie turi jaunesnę seserį dažniau negu kiti vaikai: „ignoruoja“ (21%), „erzina“ (16%), „prieštarauja“ (32%), „sako, kad nebedraugauja“ (11%), itin dažnai „skundžiasi“ (31%), tačiau taip pat dažniau negu kiti vaikai „atsiprašo“ (13%), „kūrybiškai sprendžia konfliktus“ (3%), „kartu eina žaisti“ (18%), „pasidalina“ (15%) ir „apsikabina“ (8%). Sprendžiant iš pirmųjų pateiktų žemą ir vidutinį konfliktų sprendimo kultūros lygį atspindinčių veiksmų, galima kelti hipotezę, kad vaikai turintys jaunesnę seserį dažniau reikalauja dėmesio

kurio mažiau sulaukia namuose, yra mažiau pasitikintys savimi bei yra prasčiau išlavėję komunikaciniai, derybiniai gebėjimai. Tačiau pozityvių konfliktų sprendimo būdų dažnas naudojimas leidžia teigti, kad jaunesnę seserį turintys vaikai dažniau tiek namuose, tiek ugdymo įstaigoje linkę atsiprašyti, susitaikyti, konstruktyviais būdais spręsti iškylančius konfliktus.

Vyresnę seserį turintys vaikai turi pavyzdį į kurį gali lygiuotis ir iš kurio pasisemia daugiau naujų įgūdžių, žinių. Šių vaikų konfliktų sprendimo modelyje dažniau negu kitų vaikų elgesyje, vyrauja: „mušimas“ (28%), „ignoravimas“ (23%), „atsitraukimas, nuėjimas“ (44%), „įžeidimas“ (13%), „prieštaravimas“ (31%), „šaukimas“ (54%), „ginčijimasis“ (44%). Sprendžiant pagal tyrimo metu gautus rezultatus, vyresnę seserį turintys vaikai dažniau nei kiti vaikai elgiasi agresyviai, priešiška, negatyviai sprendžia konfliktines situacijas. Tačiau kaip priešprieša tam, pažymėtina, jog vaikai, turintys vyresnę seserį, beje, kaip ir jaunesnę seserį, dažniau konfliktus sprendžia „kūrybiškai“ (3%), netikėtai. Dažniau „apsikabina“ (5%), „pasidalina“ (21%), bet šiek tiek rečiau negu kiti vaikai „eina kartu žaisti“ (15%). Kaip galima pastebėti iš aptartų duomenų, vaikai turintys vyresnę seserį konfliktines situacijas gerokai dažniau sprendžia destruktiviai, tarsi nuolat atsidurdami gynybinėje pozicijoje (šaukia, prieštarauja, atsitraukia ir kt.), tačiau yra geriau įvaldę atsiprašymo būdus bei yra kūrybiškesni sprendžiant nesutarimus.

Remiantis tyrimo duomenimis, jaunesnį brolių turintys vaikai dažniau konfliktus sprendžia žemą arba vidutinį konfliktų sprendimo kultūros lygį atspindinčiais būdais. Kaip ir vaikų, turinčių jaunesnę seserį, analizuojamų vaikų veiksena gali įtakoti dėmesio stoka, mažiau išvystyti komunikaciniai gebėjimai. Įdomu pastebėti, jog vaikų, turinčių tiek jaunesnį, tiek vyresnį brolių, veiksenoje šiek tiek rečiau užfiksuotas konfliktų sprendimo būdas – „verkimas“ (16% – 15%). Tai gali būti siejama su liaudyje vis dar gajaus požiūrio į berniukų elgseną, jog pastarųjų elgsenoje toleruotina beveik visi konfliktų sprendimo būdai, išskyrus „nevyrišku“ laikomą „verkimą“. Taigi šios kultūrinės tradicijos gali netiesiogiai atsispindėti ir tyrimo rezultatuose.

Jaunesnį brolių turintys vaikai, kaip parodė tyrimas, dažniau nei kiti vaikai „atima norimą daiktą, žaislą jėga“ (20%), „meluoja“ (10%), „erzina“ (16%), „grasina“ (18%), „šaukia“ (52%), „ginčijasi“ (58%). Šioje vaikų, turinčių jaunesnį brolių, elgsenos analizėje, galima pastebėti, kad vaikai dažniau naudoja verbalinius konfliktų sprendimo būdus. Taip pat, remiantis tyrimo duomenimis, vaikai dažniau „susitaria“ (16%) ir „paguodžia“ (12%) kilus konfliktui. Taigi jaunesnį brolių turinčių vaikų konfliktų sprendimo kultūra yra vidutinio lygio, tokią išvadą pagrindžia ir tai, kad jie dažniau nei kiti vaikai naudoja žodinius konfliktų sprendimo būdus.

Įdomu pastebėti, kad vyresnį brolių turinčių vaikų dalyvavimas konfliktinėse situacijose pasižymi gerokai dažniau naudojamais žemo lygio kultūrą atspindinčiais būdais: „atima“ (19%), „muša“ (28%), „meluoja“ (13%), „ižeidžia“ (15%), „grasina“ (19%). Pažymėtina, kad mušimosi strategiją sprendžiant konfliktus dažniausiai naudojo vaikai, turintys vyresnę seserį ir vyresnį brolių. Šiuos tendencingus rodiklius galima vertinti kaip, galbūt, iš vyresnių brolių, seserų išmoktą pavyzdį. Vaikai, turintys vyresnį brolių dažnai „šaukia“, „prieštarauja“, taip gindami savo poziciją ir garsiai, agresyviai siekia pergalės konfliktinėje situacijoje. Tačiau kaip priešprieša vaiko agresyvaus elgesio dominavimui, vyresnį brolių turinčių vaikų elgsenoje dažniau užfiksuoti pozityvūs konfliktų sprendimo būdai: „kartu eina žaisti“ (11%), „atsiprašo“ (13%), „aiškina, kaip galima ir kaip nedera elgtis“ (30%), „paprašo“ (25%). Išanalizavus dalį pateiktų tyrimo duomenų, susijusių su vaikų seserų ar brolių turėjimu ir neturėjimu, išryškėjo tam tikri panašumai tarp vaikų, kurie turi vyresnę seserį ir vyresnį brolių, konfliktų sprendimo kultūros lygmens. Šie vaikai konfliktinėse situacijose dažniau negu kiti tyrime dalyvavę vaikai konfliktus sprendžia panaudodami fizinį bei psichologinį smurtą: mušdami, ižeiddami konfliktinėje situacijoje sąveikaujantį asmenį, prieštaraudami, šaukdami, bei aiškindami koks elgsenys yra leistina ir koks neleistinas.

Vaikai, augantys daugiavaikėje, tris ar daugiau vaikų auginančioje, šeimoje atliktame kokybiniame žvalgomajame tyrime, rečiau nei kiti vaikai „gadino“ darbelius, žaislus, kitus daiktus kilus poreikių, požiūrių susidūrimui. Tačiau šie vaikai dažniau „nueina, atsitraukia“ palikdami konfliktinę situaciją nebaigtą, neišspręstą, didelė tikimybė išlieka patekus į panašią situaciją vėl pasielgti taip pat, nusišalinti nepasiekus konstruktyvių, konfliktuojančius asmenis tenkinančių rezultatų. Vaikai iš daugiavaikės šeimos, dažniau nei kiti tyrime dalyvavę vaikai, „grasina pasakyti kas nutiko ugdytojui, tėvams, neduoti savo žaislų ar kita“, „sako, kad nebedraugaus, nebežais kartu ar nebemylės“. Labiausiai stebina ir džiugina analizuojant gautus rezultatus tai, kad vaikai, turintys kelis brolius ir/ar seseris dažnai konfliktus sprendžia „paprasydami“ norimo daikto, tapusio konflikto objektu. Ir iš tiesų šis elgsenos modelis gali būti laikomas tarsi išmokto elgsenos modelis, matytas, išgyventas šeimoje, todėl pritaikomas ir ugdymo įstaigoje sprendžiant tarpusavio nesutarimus.

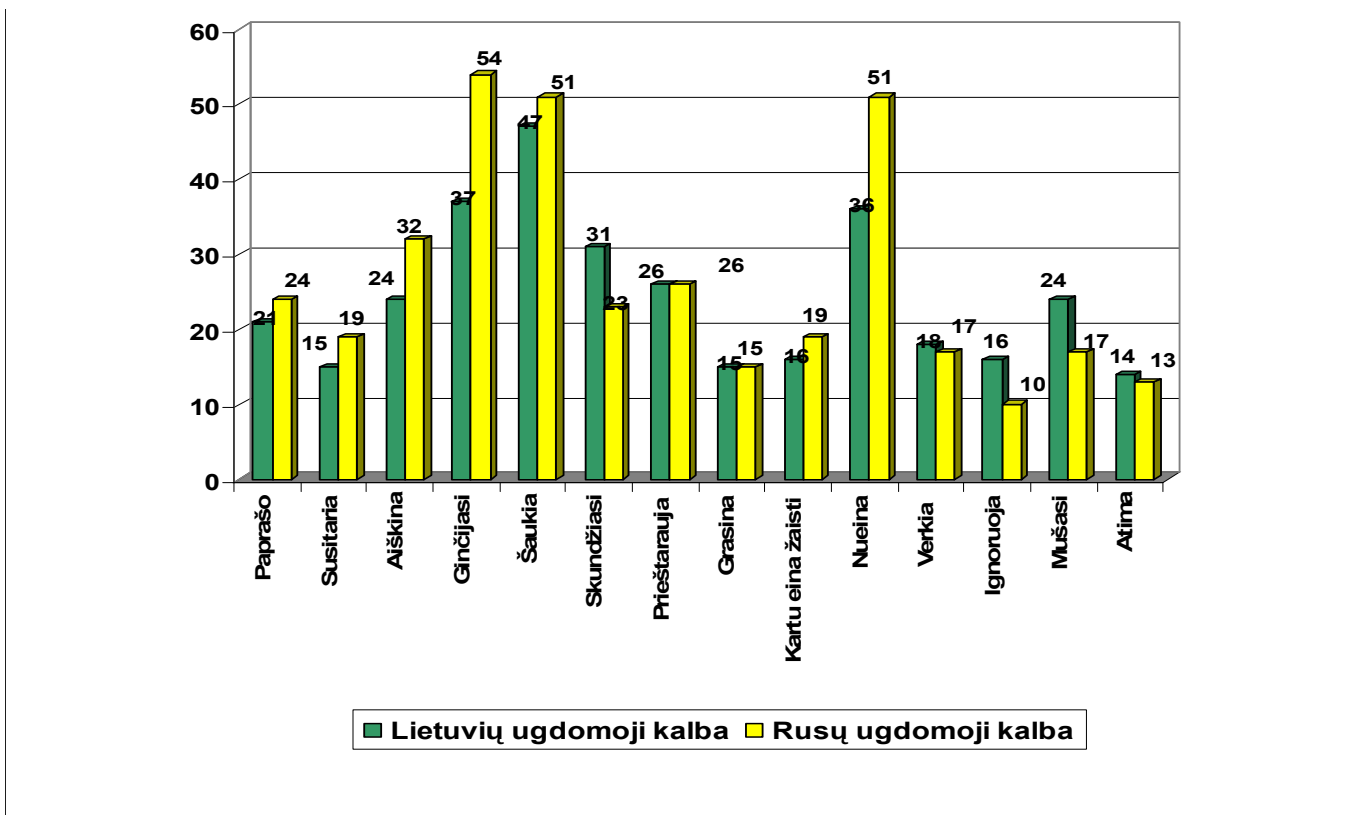
O vaikai, augantys šeimoje be seserų, brolių dažniau, remiantis gautais tyrimo duomenimis, naudoja aukštos konfliktų sprendimo kultūros būdus. Vaikai, augantys vieni šeimoje sulaukia daugiau tėvų, kitų artimųjų dėmesio, ir tokio pat dėmesio tikisi sulaukti ir atėję į ikimokyklinę įstaigą. Šią mintį pagrindžia vaikų, kurie auga be brolių ir seserų, dažniau negu kitų vaikų naudojami konfliktų sprendimo būdai: „sako, kad nebedraugaus, nebemylės, nesidalins

savo atsineštais žaislais“ (14%), „skundžiasi, arba pasako auklėtojai apie tai, kas nutiko“ (35%), „apsikabina“ (5%), „aiškina, kaip galima elgtis ir kaip nedera“ (27%), „susitaria“ (20%), „paprąšo“ (24%). Kaip galima pastebėti išanalizavus gautus rezultatus, be brolių, seserų augantys vaikai dažniau konfliktinėse situacijose naudoja verbalinius aukštą kultūrą nurodančius būdus.

3.1.5. Vaikų tautybė ir konfliktų sprendimo kultūra

Vaikų kultūrinis identitetas turi didelės reikšmės vaiko gyvenime, jo ugdyme, suvokiant asmenybės tautinius skirtumus, puoselėjant tradicijas, suvokiant charakterio, temperamento išskirtines savybes, panašumus ir skirtumus. Kiekvienas vaikas yra individuali asmenybė su savitu charakteriu, kiekvienam asmeniškai būdingomis savybėmis, pomėgiais, poreikiais, individualiu pasaulio, aplinkos, šeimos suvokimu, vertybėmis, nuostatomis. Siekiama nustatyti konfliktų sprendimo kultūros lygio formavimosi sąlygas, kokios sąlygos įtakoja, o kurios neturi įtakos arba įtakoja nežymiai. Esant sparčiai kultūrų, tautų migracijai, vis dažniau kuriantis mišrių tautybių šeimoms, iškyla poreikis ištirti daugiatautiškumo įtaką ir atliekamame tyrime. Lietuvoje yra nemažai tautinių mažumų ikimokyklinių įstaigų, kuriuose vaikai ugdomi lenkų, rusų, kitomis kalbomis, nemaža dalis ikimokyklinių įstaigų turi po vieną, kelias integruotas grupes, kuriose ugdymas vyksta ne lietuvių kalba. Todėl ir tyrime vienas iš tikslų yra išanalizuoti rusakalbių ir lietuvių vaikų konfliktų sprendimo kultūros lygio panašumus ir skirtumus. Siekiant objektyviai vertinti gautus rezultatus, reikia įvertinti tokią rezultatų įtakojančią sąlygą, jog rusakalbiai vaikai tiriama šalyje, kurioje rusų kalba yra ne gimtoji ir didelę įtaką vaikų kultūriniam identitetui daro daugiakultūrinė aplinka, tradicijos, kalba, bendruomenė ir kitos sąlygos.

Lyginant lietuvių ir rusakalbių vaikų konfliktų sprendimo kultūros lygį, pastebima, jog kai kuriais atvejais rusakalbių vaikų konfliktų sprendimo atvejų ryškus dominavimas. Akivaizdu tai, kad rusakalbiai vaikai dažniau negu lietuviai vaikai sprendžia konfliktus verbaliniu būdu: „paprąšo“ 24%, „susitaria“ 19%, „aiškina, kaip galima elgtis ir kaip nedera“ 32%. Kaip pavyzdį galima pateikti tokią „aiškinimo, kaip dera elgtis“ situaciją: *Ilja nebelieka nei vienos pagalvėlės, todėl jis priėjo prie Vadimo, kuris turi dvi pagalves, ir sako:- O kodėl tu turi dvi pagalves? Vadimas: - Todėl, kad man reikia. Ilja neatstoja: - Reikia dalintis. Vadimas: - Nesidalinsiu* (protokolo Nr.41, situacijos Nr. 12).

14 pav. Lietuvių ir rusakalbių vaikų konfliktų sprendimo kultūros lygis (proc.)

Tačiau reikia atkreipti dėmesį, kad dominavimas ne visose srityse yra teiktinas. Pavyzdžiui rusakalbių vaikų veiksenoje žymiai dažniau užfiksuoti tokie konfliktų sprendimo būdai: „ginčijasi“ (54 – 37%), „šaukia“ (51 – 47%). Kaip vieną iš dažniausiai rusakalbių vaikų naudojamų konfliktų sprendimo būdų, nurodančių vidutinį vaikų konfliktų sprendimo kultūros lygį, galima pateikti vieną iš užfiksuotų situacijų, kurioje vaikai užuot ieškodami kompromiso, šaukia, barasi, pakelia balso toną: *Berniukas nieko nesako, toliau sėdi savo vietoje. Marta, pamačiusi, kad nieko nepavyko padaryti ima šaukti:- Tai gal gali pasitraukti, sėdi čia ant grindų ir trukdai praeiti, nematai, kad mes čia žaidžiam? Eik, eik iš čia....* (protokolo Nr. 41, situacijos Nr.6). Akivaizdu, kad rusakalbiai vaikai gana dažnai sprenddami konfliktines situacijas „eina kartu žaisti, piešti, ar kita veikla užsiima“ (19 – 16%). Be to, vienas iš ryškesnių skirtumų tarp lietuvių ir rusakalbių vaikų konfliktų sprendimo kultūros lygio yra gana dažnai užfiksuotas vieno iš konflikto dalyvių „nuėjimas, atsitraukimas“, arba, galima manyti, vengimas išsiaiškinti interesų susidūrimo priežastis (51 – 36%). Pateikiamas pavyzdys, kaip rusakalbiai vaikai neverbaliniu būdu sprendžia kilusį konfliktą: *„Šėimos centre žaidžia Oskaras, Artiomas, Marta. Marta siekia paimti dėžutę su mozaika. Oskaras neleidžia Martai paimti mozaikos, trenkia Martai per galvą.*

Marta supykusi ir liūdna šaukia: - Tada aš taip nebežaidžiu, viskas <..> (protokolo Nr. 41, situacijos Nr. 8).

Kaip galima pastebėti iš 14 paveiksle pateiktos duomenų stulpelinės diagramos, rusakalbiai vaikai kiek rečiau nei lietuviai vaikai skundžiasi (23 – 31%), verkia (17 – 18%), ignoruoja (10 – 16%), gerokai rečiau mušasi (17 – 24%) ir jėga atima (13 – 14%) daiktus, žaislus. Pateikus išsamią duomenų analizę galima pastebėti, jog rusakalbiai vaikai dažniau naudoja žodinius konfliktų sprendimo būdus ir jų sprendimo kultūra, lyginant su lietuvių vaikų, yra aukštesnio lygio. Remiantis tyrimo rezultatais, rusakalbiai vaikai rečiau naudojo fizinį smurtą prieš bendraamžius, dažniau užfiksuoti vidutinį konfliktų sprendimo kultūros lygį nusakantys būdai.

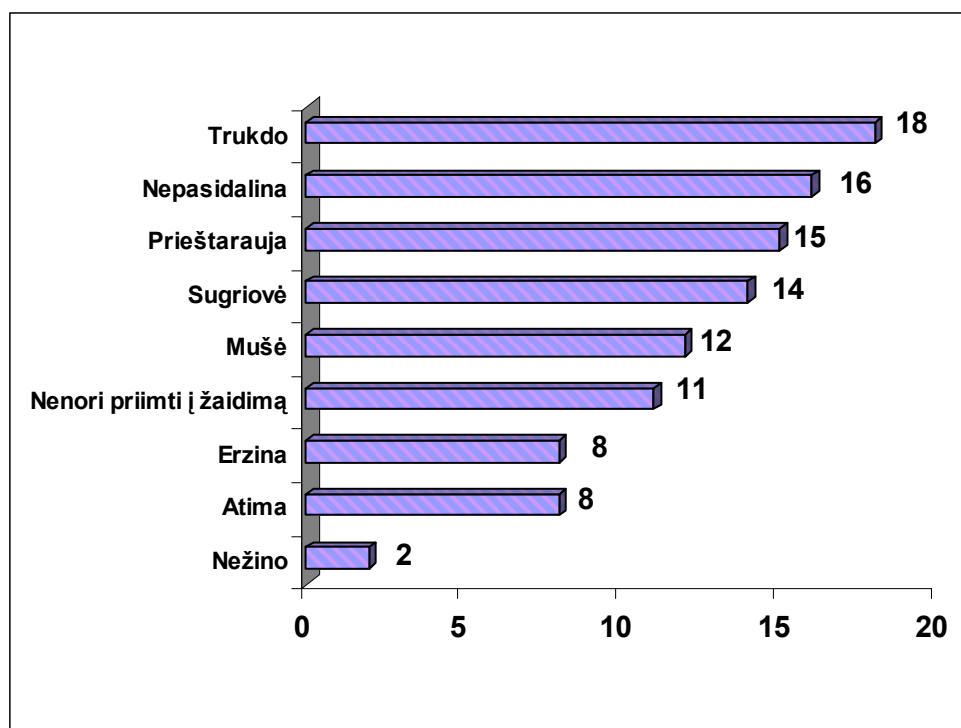
3.2. Vaikai apie konfliktų kylimo priežastis ir jų sprendimą

Siekiant kuo objektyviau išanalizuoti konfliktų susikūrimo priežastis, jų sprendimą, konflikto dalyvių nuostatas ir veiksenas juose, sukurtas individualus vaikų pokalbio planas, klausimai. Parengtame pokalbyje dalyvavo 93 ikimokyklinio amžiaus vaikai. Remiantis vaikų pateiktais lakoniškais atsakymais sudarytos diagramos, kuriose pateikti apibendrinti atsakymų variantai nuo dažniausiai iki rečiausiai paminėtų. Kaip pastebima, vaikų atsakymų dažnis pateiktas procentine išraiška, todėl rodikliai nėra dideli.

Pirmasis klausimas vaikams buvo užduotas toks: Dėl ko susipykai su grupės draugu?

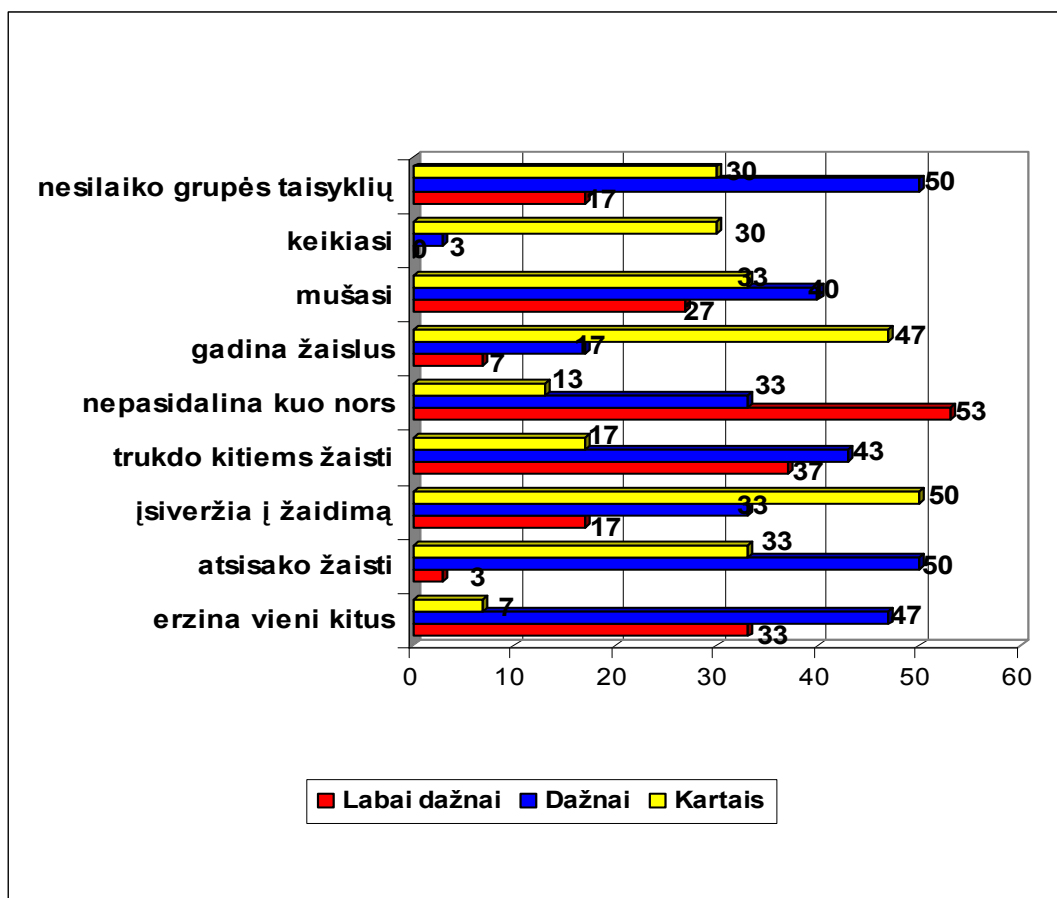
Individualių pokalbių su vaikais metu pastebėta, jog dažniausia konfliktų kylimo priežastimi įvardintas „trukdymas“ (18%) žaisti, įsibrovimas į žaidimą be leidimo. Viena iš dažniausiai minimų konflikto priežasčių yra nepasidalinimas, poreikių susikirtimas nei vienam iš konflikto dalyvių nenusileidžiant ir neieškant kompromiso. Ikimokyklinio amžiaus vaikams yra dar gana sudėtinga nusileisti, atsisakyti savo norų, pasirinkti kitą variantą vietoj trokštamo, dėl to tokiose konfliktinėse situacijose dažniau tarpininkauja pedagogas: pataria kaip vaikai galėtų taikiai išspręsti nesutarimą, pasiūlo tokį patį arba labai panašų geidžiamo objekto pakaitalą. Labai panašiu dažnumu buvo paminėtos konfliktų kylimo priežastys: „prieštaravimas“ numatytiems veiksams, žaidimo siužetui, taisyklėms ir „griovimas“ (14%) žaidimo, susikurtos aplinkos, inventoriaus, sukurto statinio, kūrybinio darbelio niokojimas. Kiek rečiau vaikai įvardijo tokias konfliktų kylimo priežastis kaip „muštynes“ (12%) bei „nenorą priimti į žaidimą“ (11%). Ikimokyklinio amžiaus vaikams dar sunku suvokti elgesio taisykles ir kodėl jų reikia laikytis,

tačiau vaiko savivoką ir taisyklių priėmimą sąlygoja tam tikri veiksniai, tokie kaip vaiko amžius, lytis, charakterio savybės, patirtiniai dalykai bei šeimoje formuojamų vertybių suvokimas. 8 procentai respondentų atsakė, jog konfliktas kilo dėl sąveikaujančio asmens netinkamo elgesio, tai yra „erzinimo“, „atėmimo arba svetimo daikto pasisavinimo be leidimo“. Ir tik du procentai visų apklaustų respondentų negalėjo įvardinti kilusio konflikto priežasties arba pastarajam atrodė, kad konflikto išviso nebuvo.

15 pav. Vaikų dažniausiai įvardintos konfliktų priežastys (proc.)

O pedagogai anketinėje apklausoje (16 pav.) išskiria, jų manymu, tokias dažniausiai konfliktines situacijas sąlygojančias priežastis: „nepasidalina kuo nors“, „trukdo žaisti“, „erzina vieni kitus“, „nesilaiko grupės taisyklių“ bei „mušasi“. Kaip rečiau konfliktus sukeliančias sąlygas įvardija: „keikiasi“, „įsiveržia į žaidimą be sutikimo“ ir „gadina daiktus“. Taigi, kaip galima pastebėti palyginus vaikų ir pedagogų pateiktus dažniausiai konfliktines situacijas sukeliančių sąlygų variantus, yra daug panašumų.

16 pav. Pedagogų įvardintos dažniausiai tarp vaikų kylančių konfliktų priežastys (proc.)

Antras klausimas individualaus pokalbio su vaikais metu suformuluotas taip: „Su kuo dažniausiai pykstiesi grupėje?“. Pateiktus lakoniškus ir aiškius klausimus vaikams buvo kur kas paprasčiau suvokti ir į juos atsakyti. Dėl to vaikų atsakymuose gana dažnai figūravo grupės draugų vardai, kelis kartus buvo paminėti seserys, broliai. Stebino kai kurių vaikų atsakymo išplėtojimas bei atsakymo pagrindimas tam tikrais, atsakymo teisingumą grindžiančiais faktais.

Beveik pusė kalbintų vaikų atsakė, kad dažniausiai pykstasi su berniukais. Šis rezultatas iš tiesų nestebina, nes stebėjimo metu buvo pastebėta berniukų persvara dalyvavimo konfliktinėse situacijose atžvilgiu.

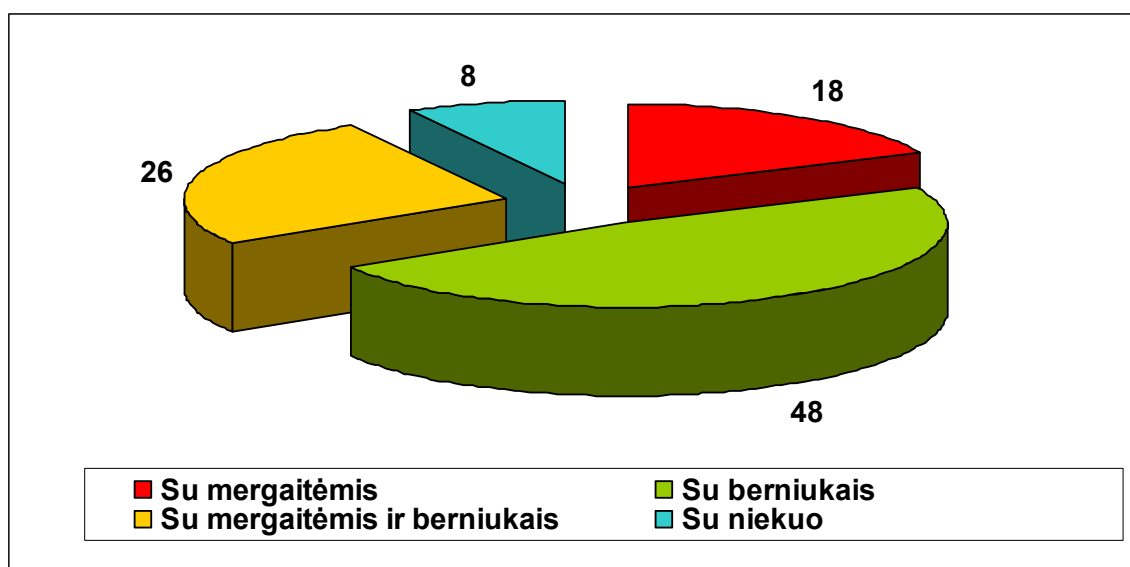
Dalis vaikų (18%) atsakė, kad dažniau pykstasi su mergaitėmis. Tokį atsakymą daugeliu atvejų pateikė mergaitės, nes ikimokyklinio amžiaus vaikai dažniau sąveikauja su tos pačios lyties vaikais.

O 26% visų respondentų atsakė, kad pykstasi dažnai tiek su berniukais, tiek su mergaitėmis.

Tai rodo, kad vaikas ne tiksliai suprato užduotą klausimą ir atsakė abstrakčiai nesirinkdamas realią situaciją labiau atitinkančio atsakymo.

Kaip galima pastebėti pateiktoje diagramoje (17 pav.), 8% visų pokalbiuose dalyvavusių vaikų nuomonė nėra aiški, nes jie arba visai neatsakė į užduotą klausimą, arba teigė iš viso nesipykstantys su grupės draugais.

Apibendrinant gautus duomenis galima teigti, kad konfliktuose dažniau dalyvauja berniukai, tačiau konfliktai kyla ne tik tarp berniukų, bet neretai juos sprendžia tarpusavyje berniukai ir mergaitės.

17 pav. Su kuo grupėje vaikai dažniausiai konfliktuoja (proc.)

3.3. Vaikų konfliktų sprendimo trukmė

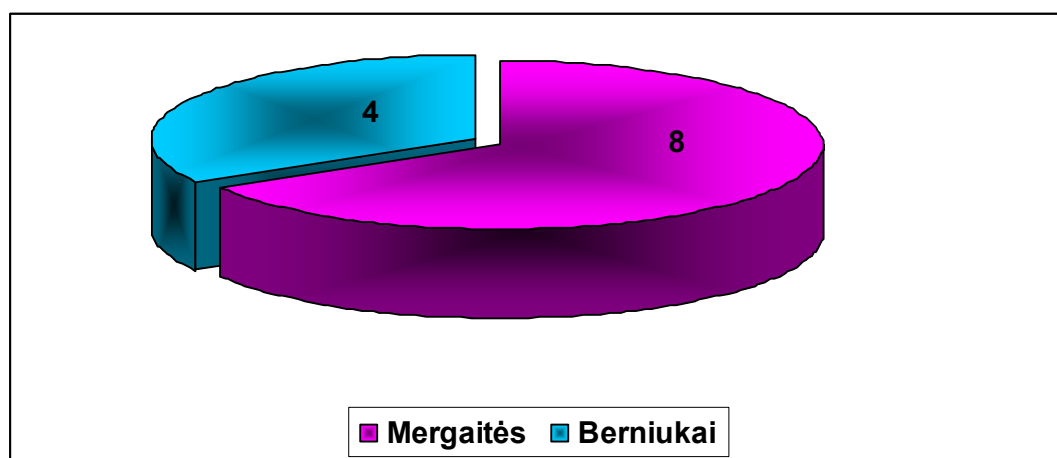
Atliekant vaikų konfliktų sprendimo kultūros lygio analizės tyrimą atkreiptas dėmesys ir į dar vieną, galimai kintantį priklausomai nuo vaiko lyties ar amžiaus koncentrų, rodiklį. Užfiksuotas kiekvienos stebėtos konfliktinės situacijos laikas. Pastebėta, kad trukmė gana įvairi ir kintanti: nuo minutės iki apytikriai penkiolikos minučių. Apskaičiavus vidutinę konfliktinės situacijos trukmę, paaiškėjo, jog tiek berniukų, tiek mergaičių konfliktinių situacijų trukmė lygi apytikriai 4 minutėms. Labai panaši situacija pastebėta ir tuo pačiu principu apskaičiavus skirtingo amžiaus vaikų vidutinę konfliktinės situacijos trukmę. Tačiau visuose tirtuose vaikų amžiaus centruose vidutinė situacijos trukmė apie 4 minutes su kelių dešimtųjų minutės paklaida.

Vaikų konfliktų trukmė (min.)

Vaikų amžiaus koncentrai	Iš viso užfiksuota situacijų	Iš jų trumpos (1 – 4 min.)	Iš jų ilgai besitęsiančios (10 – 15 min.)
3 – 4 metai	92	59	1
4 – 5 metai	114	67	4
5 – 6 metai	94	53	4
6 – 7 metai	100	71	3

Remiantis atlikto tyrimo duomenimis (2 lentelė) trumpų, tai yra besitęsiančių apytikriai 1 – 4 minutes, konfliktinių situacijų visuose užfiksuotuose protokoluose yra daugiau negu pusė. Įdomu pastebėti tai, kad 6 – 7 metų amžiaus koncentre tirtų situacijų didžiąją dalį, tai yra 71%, sudaro trumpos situacijos. Nors gali pasirodyti, jog augant vaikui sudėtingėja veikimo būdai, formos, todėl ir konfliktinė situacija turėtų atspindėti sudėtingumą laiko atžvilgiu. Tačiau vieną pagrindžiant, kita paneigiant, galima pasakyti, jog situacijos ne laiko, o turinio prasme tampa sudėtingesnės. Tačiau ilgomis laiko atžvilgiu situacijomis vyresnio amžiaus vaikų veiksmas nepasižymėjo, suskaičiuotos trys ilgai besitęsiančios (10 – 15 minučių) konfliktinės situacijos. Ir, atrodo, paradoksalu, tačiau 3 – 4 ir 4 – 5 metų amžiaus centruose užfiksuota po keturias ilgai besitęsiančias konfliktines situacijas.

Taigi, galima teigti, kad atliktų stebėjimų rezultatai parodė vyraujant trumpoms konfliktinėms situacijoms, kurių metu vaikai sprendžia reikšmingus tarpusavio bendravimo ir bendradarbiavimo klausimus.

18 pav. Mergaičių ir berniukų ilgai trunkančių konfliktų dažnis (sk.)

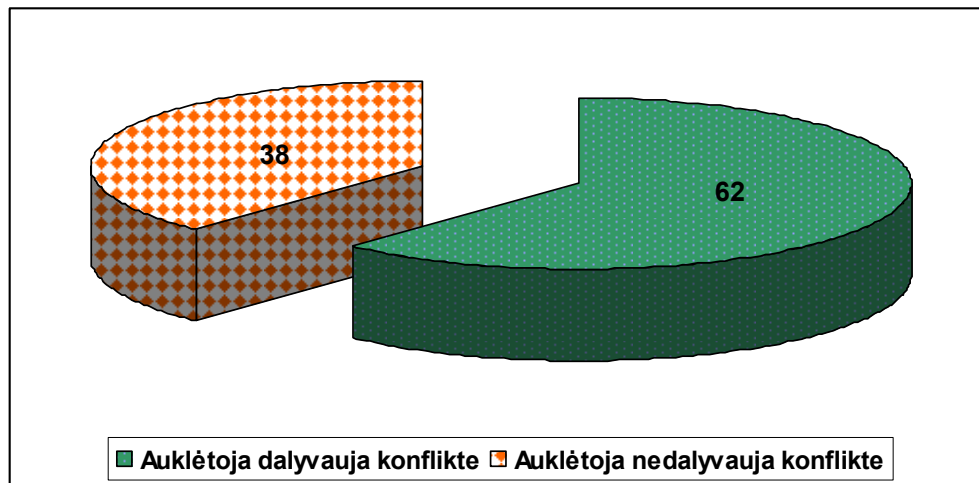
Įdomu atkreipti dėmesį į tai, kokių santykių pasiskirsto mergaičių ir berniukų sprendžiamų konfliktų trukmė, tai yra: kurios lyties vaikams labiau būdingas ilgai besitęsiančių konfliktinių situacijų sprendimas. Pateiktoje diagramoje (18 pav.) didelė persvara išsiskiria mergaičių ilgų konfliktinių situacijų dominavimas. Mergaičių konfliktinėse situacijose du kartus dažniau vyrauja ilgai trunkančios situacijos. Pateikiamas pavyzdys, iliustruojantis ilgai besitęsiantį konfliktą: *Mergaitės paprašo A., kad įjungtų muziką. <..> Urtei ir Saulei atsibodo laukti, kol Gabrielė baigs šokti. Mergaitės pasišnibžda tarpusavy: - Einam ir mes šokti, davai, einam. Mergaitės nueina ant kilimo ir nekreipdamos dėmesio į Gabrielės nepasitenkinimą šoka šalia. Gabrielė atsisuka į mergaites ir sako:- Ei, juk susitarėm, kad šoksime po vieną, dabar mano eilė. Stumia mergaites nuo kilimo: - Pasitraukit, mano eilė <..>* (protokolo Nr. 11, situacijos Nr. 3).

Remiantis stebėjimo metu užfiksuotomis mergaičių ir berniukų konfliktų sprendimo situacijomis, galima teigti, jog mergaitės dažniau naudoja strategiškai apgalvotus konfliktų sprendimo būdus, dažniau tariasi, planuoja, o berniukai dažniau elgiasi impulsyviai, greitai, todėl dažnai jų veikimo būdai įgyja destruktivią formą.

4. PEDAGOGŲ ELGSENA IKIMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ KONFLIKTŲ SPRENDIMO SITUACIJOSE

4.1. Pedagogo įtaka vaikų konfliktų sprendimui

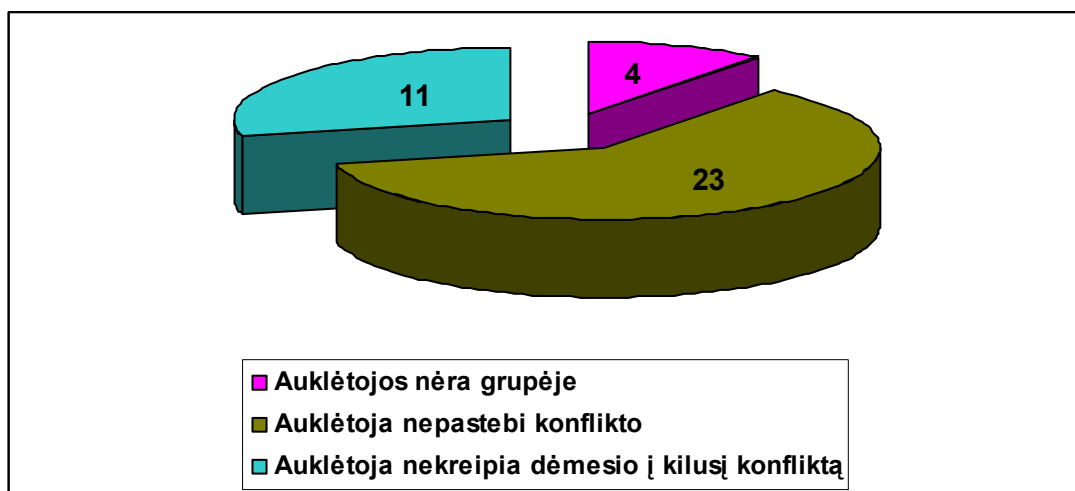
Tyrinėjant vaikų ir pedagogų konfliktų sprendimo kultūrą, iškilo klausimas, kaip dažnai pedagogas dalyvauja vaikams sprendžiant konfliktus, ir kiek atvejų užfiksuota, kai pedagogas dėl tam tikrų priežasčių nedalyvauja. Šiuos duomenis išanalizuoti skatino hipotetinė mintis, jog konstruktyvus pedagogo dalyvavimas konfliktinėse situacijose vaikui padeda suvokti, kaip nežalojant vienam kito išsiaiškinti nesutarimą, kaip svarbu suvokti kito jausmus ir elgtis atsižvelgiant ne tik į tai, kaip „aš“ noriu ir kaip palanku man, bet ir į oponento gerovę.

19 pav. Pedagogo dalyvavimo konfliktinėse situacijose dažnis (proc.)

Akivaizdu, kad pedagogas žymiai dažniau dalyvauja tarpininko pozicijoje (62%) vaikams sprendžiant tarpusavio konfliktus, nei nedalyvauja (38%). Siekiant išanalizuoti esamą pedagogų konfliktų sprendimo kultūros lygį, svarbu ne tik procentinė išraiška to, kiek dalyvavo ir kiek nedalyvavo, bet ir objektyvios priežastys, kodėl konfliktinės situacijos metu pedagogas neatliko stebėtojo ar tarpininko vaidmens.

Išanalizavus užfiksuotas konfliktines situacijas, išskirtos trys priežastys, dėl kurių pedagogas nedalyvavo vaikams sprendžiant konfliktus, tai yra: auklėtojos nebuvo tuo metu grupėje, auklėtoja nepastebėjo konflikto arba auklėtoja nekreipė dėmesio į tarp vaikų kilusį konfliktą.

20 pav. Pedagogo nedalyvavimo sprendžiant konfliktus priežastys (proc.)

Visų užfiksuotų situacijų, kuriose pedagogas nedalyvavo, didžiąją dalį, net 23% sudaro situacijos, kai pedagogas nepastebi tarp vaikų kilusio konflikto. Pavyzdys: *Darius stato statinį iš kaladėlių. Saulius prieina iš šono, stovi ir žiūri kaip berniukas žaidžia. Darius kelis kartus pašnairuoja į šalia stovintį draugą. Po to sako piktai: -Dink iš čia, ko stovi. Saulius stovi, nekreipia dėmesio. Darius atsistoja ir nieko daugiau nesakydamas pastumia Saulių. Saulius pargriūna ant grindų. Jis susiima už skaudamos vietos ir tyliai kantriai sėdi. <..> Pastaba - Auklėtoja nepastebi, užsiėmusi įnirtingai kažką rašo prie stalo (protokolo Nr. 50, situacijos Nr. 1). Tokia situacija, kaip teko pastebėti atliekant mokslinį tyrimą, gana dažna dėl to, jog pedagogas be vaikų ugdymo turi dar nemažai papildomų pareigų, užduočių, dienos veiklos tempas įtemptas, todėl norint visur suspėti ir įvykdyti visus keliamus reikalavimus, susiduriama su aplaidumu, nepastebimi esminiai dalykai vaiko elgesyje, kurie turėtų būti tobulinami.*

Rečiau ugdytojas nekreipia dėmesio į kilusią situaciją (11%), dėl to vaikai dažniausiai sprendžia konfliktus tokiais būdais, kokie jiems atrodo teisingi. O pedagogas reaguoja tik tuo atveju, kai kyla grėsmė vaiko fizinei ar psichinei sveikatai, gerovei, arba kai vaikas prašo pedagogo pagalbos nesugebėdamas savarankiškai išspręsti nesutarimą.

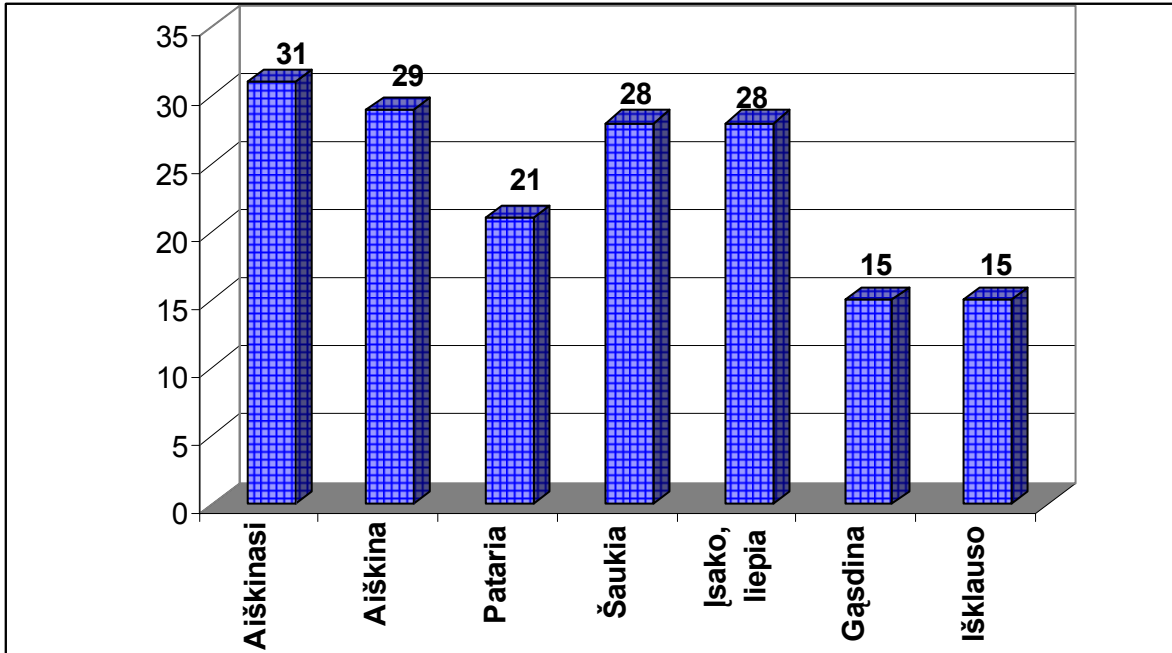
Stebėjimo metu pasitaikė atvejų, kai kilus konfliktinėms situacijoms pedagogo nebuvo grupėje. Tokiu atveju grupėje neretai kildavo sumaištis. Galima pateikti tokį stebėjimo metu užfiksuotą pavyzdį: *Marius nusipiešė kompiuterį ir pasirašė ant klavišų skaičius, raides. Prieina Ignas ir sako:-Leisk pasižiūrėti ir aš tokį pasidarysiu. Marius nekreipia dėmesio, nesiruošia dalintis. Ignas:-Duok, ar gaila. Nusipiešiu ir atiduosiu. Marius papurto galvą, perlenkia lapą ir nerodo nieko. I. griebia lapą ir pabėga. Marius vejasi iš paskos ir sako:-Atiduok man. Tadas sugauna Igną ir nepaleidžia, laukia kol Marius ateis ir pasiims savo lapą. Draugas padeda. Marius ateina, griebia savo lapą ir sako:-Dabar tikrai neberodysiu tau, eik ir pasidaryk pats. Ignas supykęs nueidamas trenkia Tadui (protokolo Nr. 47, situacijos Nr. 15).*

Taigi pastebima tendencija, jog pedagogas dažniau dalyvauja tarp vaikų kylančiuose nesutarimuose kaip stebėtojas arba kaip nešališkas „teisėjas“, tarpininkas, gebantis patarti, nuraminti. O retesniais atvejais ugdytojas, nekreipdamas dėmesio į kilusį konfliktą, savo elgesį motyvuoja pernelyg dažnai grupėje kylančiais konfliktais, anot kai kurių stebėtų pedagogų, nekreipiant dėmesio vaikai dažniau ne skūsis ir ieškos pagalbos iš šalies, o patys savarankiškai ims spręsti kylančius konfliktus.

4.2. Pedagogų konfliktų sprendimo kultūra

Atlikus išsamią analizę, koks vyraujantis vaikų konfliktų sprendimo kultūros lygis, aktualu tampa atkreipti dėmesį į tai, kokiais būdais veikia pedagogas ir kokio lygio kultūra pasižymi atitinkama veikseną. Ši tyrimo dalis svarbi ir aktuali dėl to, kad vaikas mokosi stebėdamas, per savo asmeninę patirtį. Jeigu pedagogas sprendžia konfliktą, kilusį tarp vaikų, naudodamas fizinę jėgą, įžeidinėja, žemina ar kitokiais būdais menkina vaiko savivertę, priverčia jausti negatyvius jausmus, taip numalšindamas kilusį konfliktą, tačiau neišmokydamas vaikų konstruktyvaus konfliktų sprendimo. Tai tokiu veikimo modeliu, labai tikėtina, naudosis ir ikimokyklinio amžiaus vaikas spręsdamas nesutarimus tarp bendraamžių darželyje, vėliau mokykloje, ir kitose srityse.

Kaip galima pastebėti 21 paveiksle pavaizduotoje tyrimo duomenų diagramoje, pedagogas apylygiu procentiniu dažniu naudoja: „situacijos aiškinimosi, analizavimo“ (31%), „aiškinimo kaip galima ir kaip nedera grupėje elgtis“ (29%), „šaukimo“ (28%) ir „įsakinėjimo arba liepimo“ (28%) konfliktų sprendimo būdais. Pavyzdys iliustruojantis dažniausiai pedagogo naudojamą konfliktų sprendimo būdą: *Auklėtoja išgirdusi mergaičių šūkavimus sako: -Ką tu man nori pasakyti? Ką? Viktorija: – Kad mergaitės vienos valgo ir kitiems neduoda, taip gi negalima. Reikia dalintis grupėj arba parsinešti namo ir niekam neduoti. Auklėtoja: –Taip, teisingai tu sakai. Atsisuka į Ugnę ir sako:-Tikrai nesidalini? O kam tu davei? (protokolo Nr. 50, situacijos Nr. 9). Ugdytojas pirmiausia siekia išsiaiškinti, kas pradėjo konfliktą, o po to, dažniausiai tačiau ne visada, naudojami papildomi sprendimo būdai tokie kaip: „aiškinimas“, „patarimas“, rečiau – „gąsdinimas“ (15%), „išklausymas“ (15%).*

21 pav. Dažniausiai pedagogo naudojami konfliktų sprendimo būdai (proc.)

Analizuojant 22 paveiksle pateiktus duomenis, pastebima, kad pedagogų rečiau naudojami konfliktų sprendimo būdai yra neigatyvaus pobūdžio. Pastebima, kad užfiksuota atvejų, kai pedagogai neobjektyviai vertina susidariusią situaciją (7%), tokio pobūdžio situacijose vadovaujasi sukurtomis vaikų ženklinančiomis etiketėmis, kurios nesuteikia progos, galimybės pasielgti teisingai, dorai, nes pedagogas yra „perpratęs“ vaiko elgesį. Tačiau džiugina tai, kad sprendimo būdai, nurodantys vidutinio lygio pedagogo konfliktų sprendimo kultūrą, yra užfiksuoti retu procentiniu dažniu: „pertraukia“ (7%), „ironizuoja“ (7%), „stumdo“ (4%), „įžeidžia“ (3%).

Stebėjimo metu atlikti duomenų tyrimai parodė, kad pedagogai dažniausiai naudoja pozityvius verbalinius konfliktų sprendimo būdus, o rečiau užfiksuotos neigatyvūs konfliktinių situacijų sprendimo būdai. Todėl įdomu palyginti gautus rezultatus su anketinėje apklausoje pedagogų išskirtais dažniausiai pateiktais atsakymais (3 lentelė). Dalis respondentų anketose pateiktų atsakymų sutampa su stebėjimo metu gautais rodikliais. Sutampa tokie dažniausiai minėti konfliktų sprendimo būdai: „bandymas išsiaiškinti konflikto priežastį“, „aiškinimas, kaip galima ir kaip nedera elgtis“, „patarimas atsiprašyti, susitaikyti“, iš dalies sutampa atsakymai, kad pedagogai niekada arba labai retai „peikia, kritikuoja“, „moralizuoja“ ir „žemina vaiką“. Nors galima pastebėti tendenciją, jog respondentai anketinėje apklausoje labiau

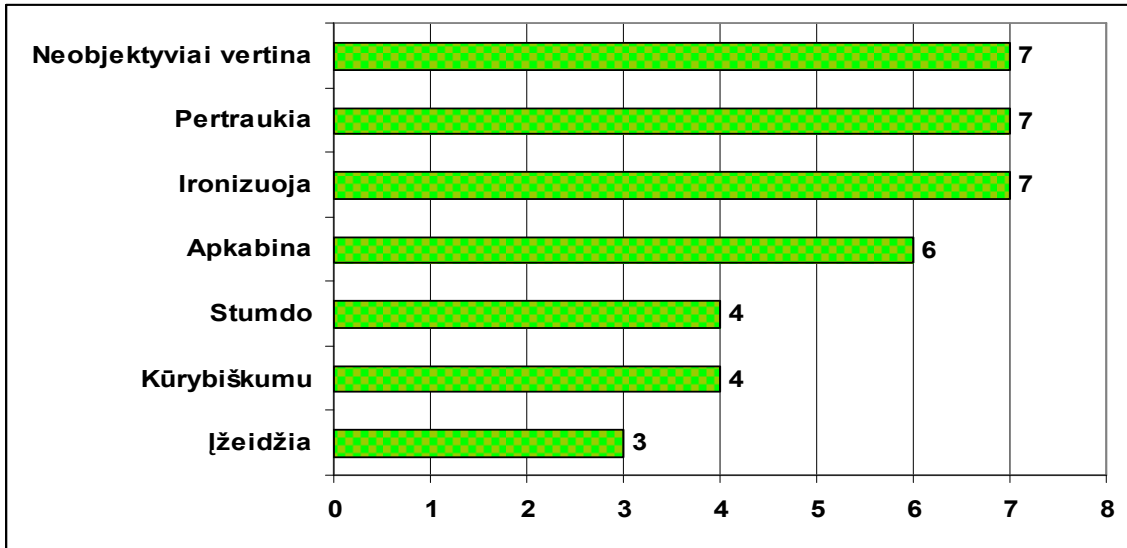
linę pažymėti pozityvius veikimo būdus, o negatyvius dažniau žymėjo kaip retai naudojamus, arba iš viso nenaudojamus ugdant ikimokyklinio amžiaus vaikus. Kaip galima pastebėti, pedagogų konstruktyvūs konfliktų sprendimo būdai dažniau kaip deklaratyvi veikimo forma, nei realią situaciją atitinkanti informacija. Pavyzdžiui stebėjimo metu gana dažnas „šaukimo ant vaikų“ atvejis, „gąsdinimo“, „įžeidimo“ atvejai retesni tačiau taip pat užfiksuoti sprendžiant tarp vaikų iškilusius konfliktus, nors anketinėje apklausoje respondentų teigiama, jog tokių būdų niekada nenaudoja.

3 lentelė

Pedagogų anketoje išskirti dažniausiai ir rečiausiai naudojami konfliktų kilusių tarp vaikų sprendimo būdai

PEDAGOGO VEIKSENOS:	Bando išsiaiškinti konflikto priežastį		Padedą suvokti nuskriausto vaiko jausmus		Pasiūlo būdų, kaip išspręsti konfliktą		Aiškina, kaip galima ir kaip nedera elgtis		Supranta vaiko elgesį nekaltindama		Pataria atsiprašyti ir susitaikyti	
DAŽNIAUSIAI	24	80%	18	60%	14	47%	14	47%	9	30%	21	70%
PEDAGOGO VEIKSENOS:	Peikia, kritikuoja		Moralizuoja		Žemina vaiką		Grasina, gąsdina vaiką		Šaukia ant vaiko		Nekreipia dėmesio	
NIEKADA	15	50%	15	50%	28	93%	24	80%	20	67%	12	40%

Tiriant dažniausiai ir rečiausiai pedagogų pasitelktus konfliktų sprendimo būdus, pastebima, kad ženkliai retesni pedagogo pozityvūs, nei žemą ar vidutinio lygio kultūrą atskleidžiantys veikimo būdai. Vienas rečiausiai užfiksuotų konstruktyvių konfliktų sprendimo atvejų, kai pedagogas „apkabina“ (6%) bei „kūrybiškai sprendžia susidariusią situaciją“ (4%). Nors kūrybiškai sprendžiamų atvejų gana mažai, tačiau reikia atkreipti dėmesį, kad jų yra ir kai kurių pedagogų spontaniškai kuriami arba atkreipiant dėmesį į nuolat besikartojančias konfliktines situacijas, kaip problemą, pasiruošiama iš anksto: *Auklėtoja, išgirdusi, kad vaikai nesutaria kieno istorija tikresnė, plėšo knygele, atsisuka ir sako: - Vaikai, tai jūs pasakokit po vieną, bus labai įdomu. Pirma tegu Lukas pasako, nes jis sugalvojo pirmas pasakoti, o tu nepertrauk jo. O po to tu pasakosi savo pasaką. Ir galėsime išrinkti netgi įdomiausią pasaką.* (protokolo Nr. 15, situacijos Nr. 2).

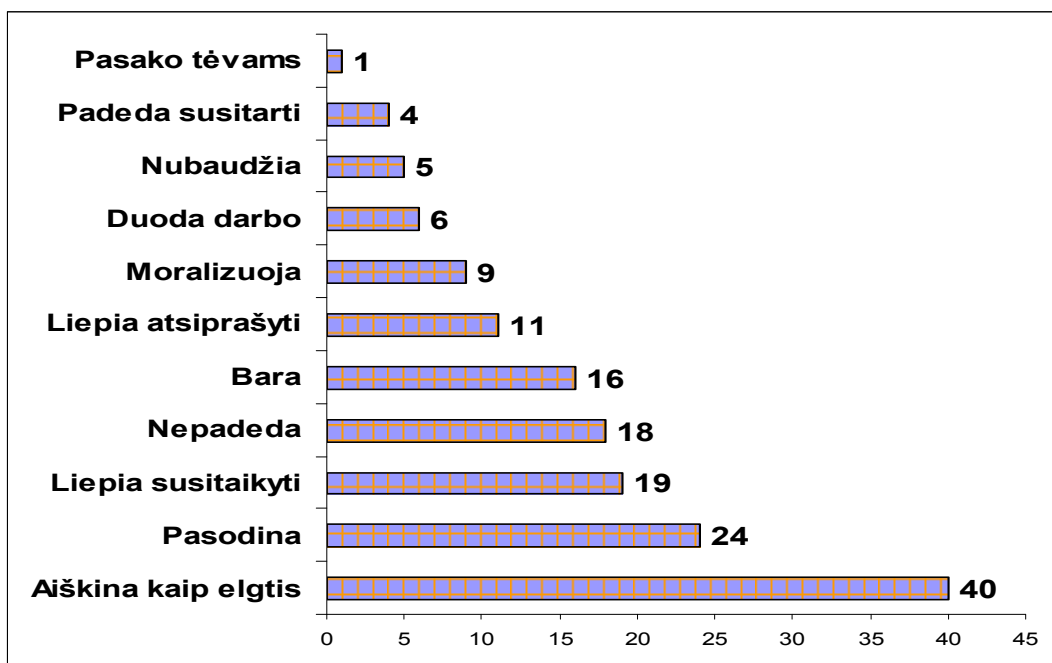

22 pav. Rečiausiai pedagogo naudojami konfliktų sprendimo būdai (proc.)

Analizuojant pedagogų veiksenas vaikų tarpasmeninių konfliktų sprendimo metu, įdomu gautus rezultatus palyginti su vaikų individualių pokalbių metu išskirtais dažniausiai pedagogų naudojamais būdais, padedant vaikams išspręsti konfliktus. 22 paveiksle pateikti duomenys rodo, jog vaikai dažniausiai išskiria žemą arba vidutinio lygio kultūrą atskleidžiančius būdus: „nubaudžia“ (5%), „moralizuoja“ (9%), „liepia atsiprašyti“ (11%), „liepia susitaikyti“ (19%) (vaiko atsakymo pavyzdys: *Pasako, kad nesipyktumėm, susitaikytumėme* (Protokolo Nr. 6, Gabrielė 5 metai)), „bara, šaukia, pikta kalba“ (16%), „pasodina ant kėdutės, tualete, prie stalo ar kitur“ (24%) izoliuojant vaiką nuo kitų grupės vaikų. Prie konstruktyvesnių vaikų išskirtų pedagogų naudojamų konfliktų sprendimo būdų galima priskirti atvejus kaip pedagogas „skiria tam tikrą užduotį“ (vaikai įvardija tai kaip darbą, kurį turi atlikti), kad vaikas nusiramintų, suvoktų savo netinkamo elgesio padarinius, „pagalba susitariant“ (4%) bei „aiškinimą, kaip galima ir kaip nedera elgtis“ (40%). Pateikiamas vaiko atsakymo pavyzdys: *Nepadeda, tik kartais pasako, kad taip daryti negalima, kad nesimuštumėm, nebėgiotumėm grupėj* (Protokolo Nr. 1, Rokas 5 metai).

18% individualioje apklausoje dalyvavusių respondentų atsakė, kad pedagogas „nepadeda“ spręsti kilusių nesutarimų. Tokį ikimokyklinio amžiaus vaikų požiūri galėjo lemti kelios sąlygos, tai yra: vaikas nebuvo susikoncentravęs ir negalėjo suvokti klausimo, to pasekoje objektyviai į jį atsakyti, arba pedagogo požiūris į vaiką, jeigu judresnis, daugiau dėmesio

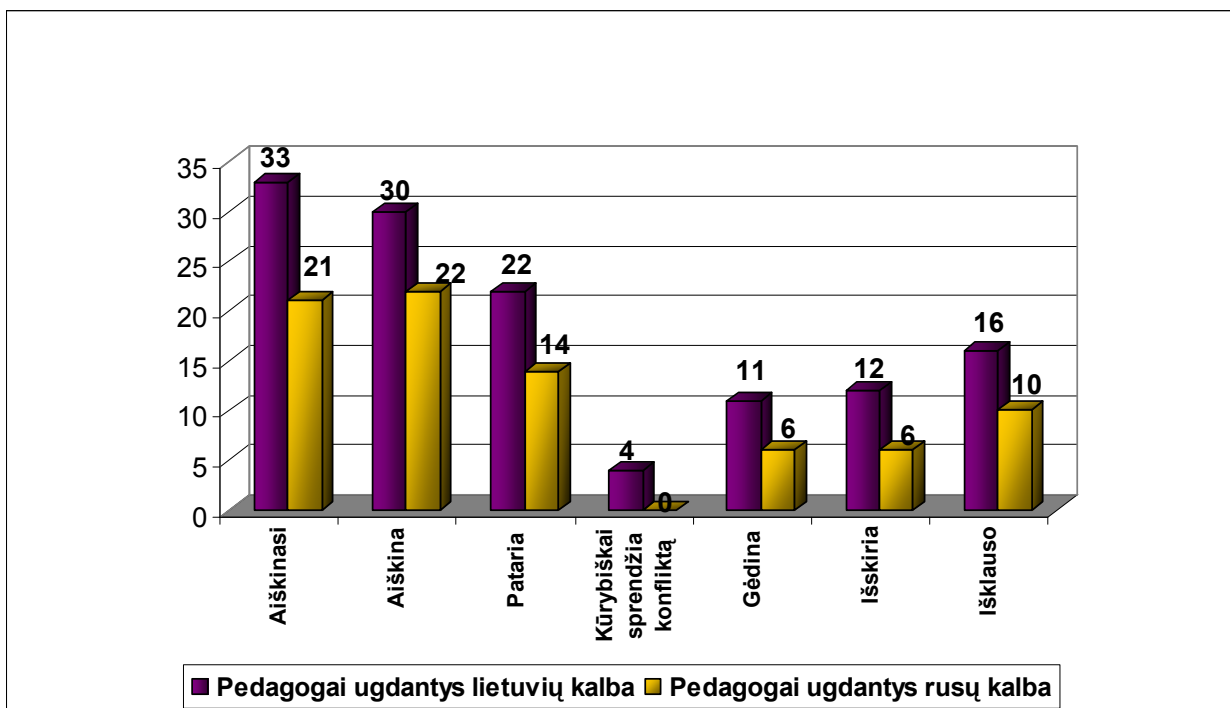
reikalaujantis vaikas sukelia konfliktą, užfiksuota situacijų, kai tokiu atveju pedagogas nekreipia dėmesio, dėl to niekaip neprisideda padedant vaikui spręsti kilusį nesutarimą.

23 pav. Vaikų pokalbyje įvardinti pedagogų dažniausiai naudojami būdai padedant spręsti konfliktus (proc.)

Taigi, palyginus stebėjimo metu užfiksuotas pedagogų konfliktinių situacijų sprendimo formas, jų pateiktus ir apibendrintus atsakymus anketinėje apklausoje su vaikų pateiktais atsakymais, galima pastebėti, jog vyrauja nemenka priešprieša tarp deklaratyvaus pedagogo elgesio normų ir realaus veikimo būdų.

Siekiant išanalizuoti, kokie veiksniai sąlygoja konfliktų sprendimo kultūrą, aktualu atkreipti dėmesį ne tik į vaikų, augančių ir ugdymo įstaigą lankančių skirtingoje kultūrinėje aplinkoje, bet ir į tai, kaip kinta pedagogų elgesio kilus konfliktinei situacijai būdai priklausomai nuo jų tautybės. Svarbu aptarti atlikto tyrimo duomenis, kokių procentiniu dažniu pasiskirsto lietuvių ir rusakalbių ugdytojų veiksena rodikliai sprendžiant konfliktus. Taip siekiama atskleisti, ar yra žymesnis skirtumas tarp rusakalbių ir lietuvių ugdytojų konfliktų sprendimo lygio.

24 pav. Lietuvių ir rusų kalba ugdančių pedagogų konfliktų sprendimo kultūros lygis (proc.)

24 paveiksle pateikta diagrama atspindi tendencingą rodiklių kitimą. Siekiant objektyvios duomenų analizės, reikia paminėti, jog rusų tautybės pedagogų buvo stebėta kur kas mažiau negu lietuvių, dėl to atitinkamai mažesni gautų rezultatų rodikliai. Kaip pastebima, tiek lietuvių, tiek rusų tautybės pedagogai stebinančiu panašumu „aiškinasi kilusio konflikto situaciją“, „aiškina, kaip reikia ir kaip nedera elgtis“, „pataria“ kaip konstruktyviai būtų galima išspręsti konfliktinę situaciją. Rusakalbių bei lietuvių pedagogų „aiškinimo, kaip reikia ar kaip nedera elgtis“ keli pavyzdžiai: *Auklėtoja, pamačiusi ką mergaitės daro prieina ir sako:-Baikit peštis, o tai nei viena negausit žaisti. Ar čia jūsų žaislas, kad pešatės? Man atrodo, kad Darius atsinešė. Va jums dabar pamoka bus kaip reikia dalintis, nei vienai neduosiu, atiduodam Dariui ir jis pasidės į spintelę.* (protokolo Nr. 50, situacijos Nr. 10); *Auklėtoja pamačiusi berniukų netinkamą elgesį, priėjo ir sako:- Berniukai, juk yra grupėje taisyklės, kad muštis negalima, kodėl jūs mušatės? Vadimai, taip elgtis negalima, tu juk žinai. <..> Gražiai žaiskit* (protokolo Nr. 41, situacijos Nr. 13). Pastebima, kad pedagogai, nepriklausomai nuo tautybės, panašiu dažnumu „gėdina“, „išskiria“, „išklauso“. Tačiau įdomus duomenų rodiklis „kūrybiškai sprendžiant“ kilusius konfliktus. Kas rusakalbių pedagogų veiksenoje visiškai neatsispindi, o lietuvių pedagogų konfliktų sprendimo kultūriniame kontekste užfiksuota 4% dažnumu.

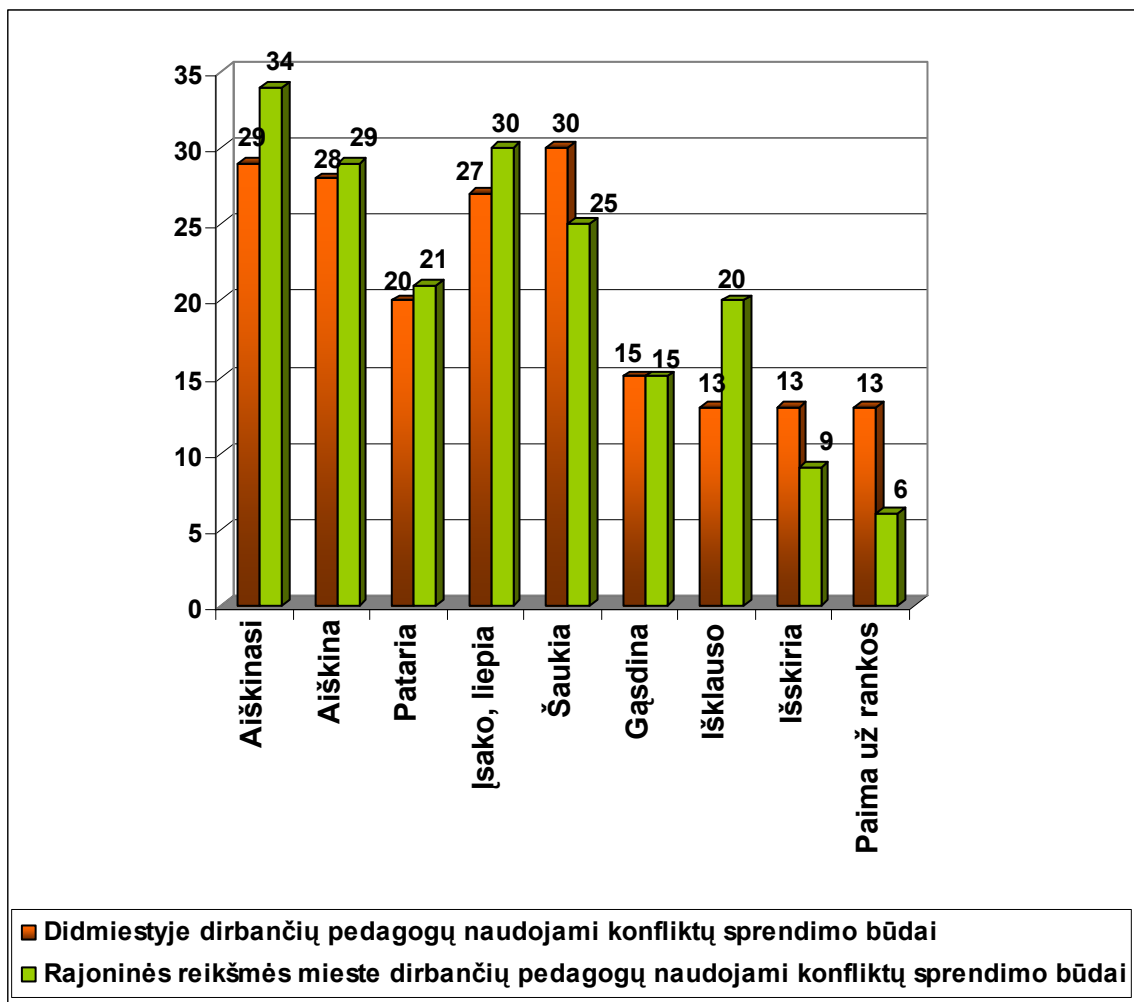
Nors ir rusakalbių pedagogų stebėta kur kas mažiau, tačiau kai kurių sprendimo būdų duomenys paradoksaliai sutampantys – lietuvių ir rusų tautybės pedagogai vienodu procentiniu dažnumu vaikų konfliktų metu naudoja „įsakymo, liepimo“ (28%), „šaukimo“ (28%), „įžeidimo“ (3%), bei „pasodinimo“ prie stalo, ant kėdutės atskiriant nuo grupės vaikų (12%).

Įdomu pastebėti ir tokį faktą, kad rusakalbiai pedagogai dažniau negu lietuviai, „neobjektyviai vertino susidariusią konfliktinę situaciją“ (9 – 6%), bei dažniau „pertraukia“ (10 – 6%) vaikus. Iš pateiktų pavyzdžių matyti, kad tiek rusų, tiek lietuvių tautybės pedagogams būdinga vidutinio lygio konfliktų sprendimo kultūra.

Tyrimo metu buvo stebimi didmiesčio ir rajoninės reikšmės miesto pedagogai, jų dalyvavimas konfliktinėse situacijose. Šios tyrimo dalies esmė yra pastebėti ir daryti išvadas, ar įstaigos vietovė įtakoja konfliktų sprendimo kultūros lygio formavimąsi. Jeigu įtaka pastebima, tai kokio lygio kultūra vyrauja didmiesčio pedagogų konfliktų sprendimuose, ir kaip pasireiškia mažesniame mieste dirbančių ikimokyklinių įstaigų pedagogų veiksenoje.

Ištyrus stebėjimo metu gautus duomenis, pastebėta, kad esama tam tikrų skirtumų tarp didmiesčio ir rajoninės reikšmės miesto pedagogų veiksenos konfliktinėse situacijose. Didmiestyje dirbantys pedagogai dažniau naudoja vidutinio ir žemo lygio konfliktų sprendimo kultūrą nurodančius būdus: „paima už rankos“ (13 – 6%), „šaukia, pikta kalba“ (30 – 25%). Paėmimas vaikui už rankos siekiant atkreipti dėmesį, sustabdyti netinkamą vaiko elgesį dažniau užfiksuotas didmiesčio pedagogų veiksenoje: *Auklėtojai paėjus kelis žingsnius į šalį, vaikai vėl pradėjo nesutarimus. Auklėtoja grįžo prie vaikų ir paėmus abu už rankų, atskyrė vieną nuo kito. Auklėtoja: -Vaikai, kas nutiko, jūs vėl negražiai žaidžiat. Tada aš jums iš viso neleisiu žaisti. Gana...* (protokolo Nr. 7, situacijos Nr. 6). Tačiau šiek tiek rečiau „aiškinasi“ (29 – 34%), „aiškina, kaip galima ar kaip nedera elgtis“ (28 – 29%).

Iš diagramoje pateiktų atlikto tyrimo duomenų (25 pav.) akivaizdu, kad rajoninės reikšmės mieste esančioje ugdymo įstaigoje dirbantys pedagogai dažniau kylančius konfliktus sprendžia konstruktyviais verbaliniais ir neverbaliniais būdais. Kaip galima pastebėti, čia dažniau vyrauja „aiškinimasis“, „aiškinimas, kaip galima ar kaip nedera elgtis tam tikrose situacijose“, pedagogas dažniau randa laiko vaiką „išklaustyti“ (20% – 13%), „pataria“ (21% – 20%), kaip konstruktyviai išspręsti kilusį konfliktą.

25 pav. Didmiesčio ir rajoninės reikšmės ikimokyklinėse ugdymo įstaigose dirbančių pedagogų konfliktų sprendimo tendencijos (proc.)

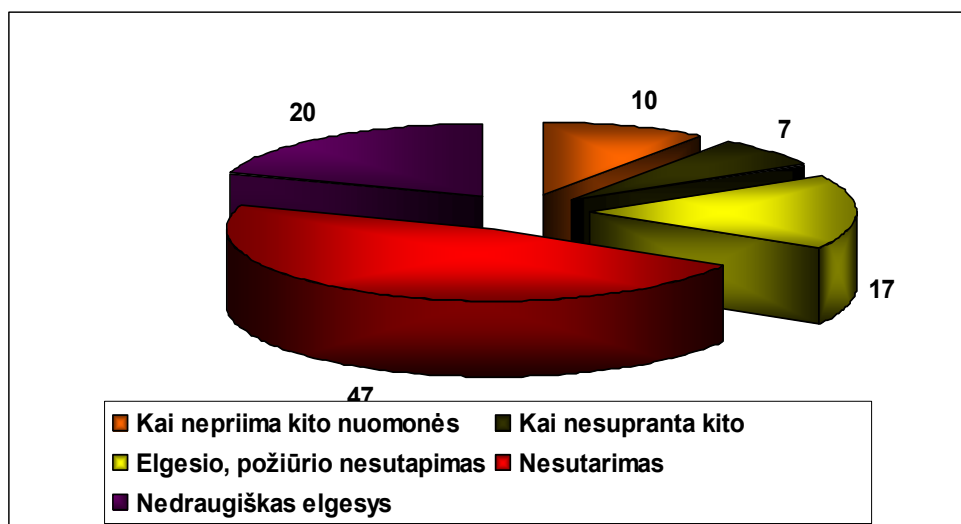
Įdomu tai, kad rajoninės reikšmės miestelyje vaikus ugdantis pedagogas dažniau „kūrybiškai sprendžia kilusius konfliktus“ (7% – 2%), negu tie pedagogai, kurių ikimokyklinės įstaigos didmiestyje. Užfiksuotos tokios kūrybišką konfliktų sprendimą iliustruojančios situacijos: *Auklėtoja pastebėjusi, kad mergaitės tampo drabužėlį lėliu, prieina, atsitūpia ir sako: Monika, kieno tas drabužis? Monika:-Mano. Ema:-Ne, aš pirma paėmiau kaip ir tu. Auklėtoja: –Tai abi paėmėt tą pačią suknelę? Mergaitės:-Taip. Auklėtoja: –Bet gal kažkuriai labiau reikia? Abi mergaitės ima šaukti:-Man, man. Auklėtoja:-Gerai, gerai, supratau, abiems jums reikia. Bet pažiūrėk, Monika, tavo lėlė turi tokią gražią šventinę suknelę, o Emos nuoga. Gal atiduokim Emai, nes jos lėlytė gali sušalti ir susirgti. Ar gerai? Monika: –Gerai, nes mano tai nešalta (protokolo Nr. 45, situacijos Nr. 8).*

Ištirus didmiesčio ir rajoninės reikšmės ikimokyklinių įstaigų pedagogų veiksena konfliktinėse situacijose paaiškėjo, jog rajoninės reikšmės mieste pedagogų konfliktų sprendimo kultūros lygis kiek aukštesnis negu didmiesčio pedagogų, taip pat mažesnio miestelio pedagogai dažniau pasižymėjo gebėjimu kūrybiškai spręsti iškilusius konfliktus.

4.3. Pedagogų požiūris į vaikų konfliktų sprendimo kultūrinį aspektą

Siekiant ištirti ir analitiškai pažvelgti į tai, kokia pedagogų konfliktų sprendimo kultūra vyrauja užfiksuotose situacijose, tampa aktualu, kaip pedagogai suvokia paties konflikto kaip reiškinio sąvoką. Dėl to, kuriant anketines apklausas pedagogams, į jas įtrauktas klausimas, padėsiantis išsiaiškinti, kas pedagogų nuomone, yra konfliktas, kokie procesai, veiksmai sąlygoja konfliktų susidarymą, sprendimą.

Apibendrinus gautus atsakymus, juos pavyko suskirstyti į penkias konkrečias sritis. Daugiausiai respondentų atsakė, kad konfliktas – tai nesutarimas (47%). Antroje vietoje pagal dažnumą respondentai konfliktą įvardijo kaip „nedraugišką elgesį“. Šie atsakymų variantai lakoniški ir nėra itin informatyvūs. Kiti 17% apklaustųjų atsakė, kad konfliktas tai „elgesio, požiūrio nesutapimas“, čia jau plačiau žvelgiama į konfliktą kaip į tam tikrų procesų sukeltą reiškinį. Dalis pedagogų atsakė, kad konfliktas yra nuomonės nepriėmimas, prieštaravimas. O keletas respondentų teigia, kad konfliktas – tai būseną, kai sąveikaujantys asmenys nesupranta vienas kito.

26 pav. Pedagogo sąvokos „konfliktas“ aiškinimas (proc.)

**Pedagogų išskirtos svarbiausios vaikų savybės, būtinos
konstruktyviam konfliktų sprendimui**

Vaikų savybės:	Susitarimo / komunikavimo gebėjimas		Grupės taisyklių suvokimas		Mokėjimas atsiprašyti		Savitvarda		Draugiškumas	
	Dažnis									
	23	77%	22	73%	17	57%	18	60%	20	67%

Respondentų apklausos metu išsiaiškinta, kad svarbiausiomis vaiko būdo savybėmis, padedančiomis konstruktyviai spręsti kilusius konfliktus yra laikomos: susitarimo / komunikavimo gebėjimas, grupės taisyklių suvokimas ir jų laikymasis, mokėjimas atsiprašyti, savitvarda ir draugiškumas. Taigi galima manyti, kad šių savybių įgijimas bei puoselėjimas ikimokykliniame amžiuje nemaža dalimi lemia konfliktų sprendimo kultūros lygį. Tačiau minėtas savybes vaikai dažnai įgyja esant tam tikroms išorės sąlygoms, tai yra vaiko padėtis šeimoje, brolių, seserų turėjimas, dažnas bendravimas su namiškiais, grupės draugais, gebėjimas žaisti poroje su kitu, šeimoje ir grupėje diegiamos dorovinės vertybės, empatija. Taigi aplinkos faktoriai daro didelę įtaką vaiko asmenybės savikūrai. Tačiau analizuojamos asmens savybės yra dažnai skatinamos ir propaguojamos ikimokyklinėse įstaigose, pavyzdžiui skatinant atsiprašyti, susitaikyti užgavus ar kaip kitaip įskaudinus draugą, nuolat primenamos grupės taisyklės, skatintina vaiko veiksmena šalia kitų vaikų ir vengtina, kaip pastebėta analizuojant užfiksuotas situacijas, pedagogai dažnai nesąmoningai primena vaikams koks elgesys yra tinkamas, o koks ne. Draugiškumo ir savitvartos lavinimas vaikui nėra suvokiamas dalykas, todėl geriausia šias savybes puoselėti per patirtinę veiklą, patiriant kokia naudinga ir džiuginanti būna draugystė, draugiškumas kai asmenys geba konstruktyviai spręsti kilusius nesutarimus. Savitvartos, nusiramino vaikai mokomi dažnu atveju pasiūlymus netinkamai, atskiriant vaiką nuo grupės draugų. Vaikas tokiu atveju bando suvokti ką padarė negerai ir kaip reikia valdyti savo jausmus ir emocijas. Tokių gebėjimų ugdymą propaguoja daugelis šiuolaikinių ugdymo programų, projektų, skatinančių vaikus pagalvoti apie savo išgyvenimus, vaiko, su kuriuo yra sąveikaujama, jausmus. Susitarimo ir komunikavimo savybes vaikai ugdo bendraudami su bendraamžiais, sprendžiant konfliktus išsakydami savo jausmus, nuoskaudą

Dažniausiai pedagogų nurodyta vaikų elgsena konfliktinėse situacijose

SITUACIJA	VAIKO VEIKSENOS					
	Verkia		Spardosi		Ignoruoja	
Supykęs vaikas	6	20%	17	57%	7	23%
Užgavęs grupės draugą	Pabėga		Išsigąsta		Atsiprašo	
	10	33%	5	17%	15	50%
Neteisingai pasielgęs	Supyksta		Nueina		Aiškinasi	
	6	20%	13	43%	11	37%
Nepasidalindami žaislais	Stumdosi		Mušasi		Nueina	
	9	30%	16	53%	5	17%
Nepriimtas į žaidimą	Liūdi		Pyksta		Skundžiasi	
	10	33%	8	27%	12	40%
Negavęs norimo daikto	Šaukia		Verkia		Atima	
	16	53%	10	33%	9	30%
Ižeistas	Verkia		Pyksta		Skundžiasi	
	17	57%	10	33%	3	10%
Pamelavęs	Susigėsta		Nepripažįsta		Šypsosi	
	14	47%	15	50%	1	3%

Apibendrinant respondentų atsakymus į užduotą anketinį klausimą apie vaikų dažniausiai naudojamus kilusių konfliktų sprendimo būdus, galima teigti, kad ikimokyklinio amžiaus vaikai sudėtingas konfliktines situacijas dažniausiai imasi spręsti destruktiviais sprendimo būdais paremtais impulsyvumu, aukšta emocine įtampa, neturėdami pakankamai išugdytų derybinių, komunikacinių įgūdžių. Penktoje lentelėje pateikti apibendrinti atsakymai rodo, jog esant tam tikrų poreikių susidūrimui vaikai beveik nenaudoja verbalinių sprendimo būdų, dažniau išlieja negatyvias emocijas fiziniais destruktiviais veiksmais, šaukimu, užsisklęsdami, pasitraukdami, kas rodo, kad vaikų konfliktų sprendimo kultūros lygmuo yra pakankamai žemo lygio.

Siekiant pakeisti susiklosčiusią situaciją pirmiausia reikėtų imtis aktyviau vykdyti prevencines priemones, užkertant kelią vaikų negatyvaus, žalojančio elgesio plitimui. Ištyrus vaikų konfliktų sprendimo būdus pagal amžiaus koncentrus, pastebėta, kad ankstyvajame ikimokykliniame amžiuje vaikai jau geba perimti tam tikrus elgesio modelius, dažnai vadovaujasi pedagogo nurodytomis taisyklėmis. Todėl kuo ankstyvesniame amžiuje bus siekiama padėti vaikui konstruktyviai spręsti konfliktus, tuo geresnių rezultatų bus pasiekta.

TEORINĖ DISKUSIJA

Išanalizavus nemažai psichologinių, pedagoginių, filosofinių ir teisinių šaltinių pastebima, kad daugelis įvairių sričių mokslininkų konfliktą, kaip reiškinį žmogaus gyvenime, vertina dvejopai: kaip destruktivią, griaunamąją galią turintį procesą, o kita dalis konfliktologijos srities tyrėjų laikosi priešingos nuomonės, kad konfliktai tai socialinio bendravimo išraiška, padedanti įgyti reikalingų įgūdžių. Anot J. Piaget, ankstyvojoje vaikystėje konfliktas yra vienas iš svarbiausių veiksnių, padedančių įveikti egocentrizmą ir įgyti žinių apie save ir kitus žmones (D. Račelytė, 2008, p. 49). Konstatuojamojo tyrimo duomenys rodo, kad konfliktas ikimokyklinio ugdymo institucijoje, kaip ir kitose grupinėse socialinėse organizacijose, yra neišvengiamas ir tęstinis procesas, taigi vaikas aktyviai dalyvaudamas konfliktinių situacijų sprendimo procese, tobulina asmeninius gebėjimus veikti grupių procese. Todėl linkstama sutikti su pozityvaus požiūrio šalininkais. Tęsiant šią mintį, svarbu akcentuoti konstruktyvios konflikto sprendimo strategijos kūrėjų R. Blake ir J. Mouton požiūrį, jog socialinė pažanga neįmanoma be konflikto (A. Suslavičius, 2006, p. 219). Esant tvirtam pagrindui manyti, kad konfliktas yra reikalingas ir reikšmingas procesas vaiko asmenybės savikūrai, svarbu analitiškai pažvelgti ir į konfliktą sąlygojančius veiksnius.

Atsižvelgiant į tai, kas pasakyta, svarbu greta atlikto tyrimo rezultatų reflekyviai pateikti konfliktų tyrėjų nuomonę apie konfliktų sprendimo kultūrą įtakojančius veiksnius. Esminės idėjos apie vaiko sociokultūrinio pagrindo kūrimąsi pateikiamos Vygotskio ir Leontj`ev sukurtoje koncepcijoje. Jie teigia, jog vaikas formuoja savo kultūrinį pagrindą dalyvaudamas kultūriniame gyvenime bei naudodamas visuomenines priemones (H., S. Han, 2010, p. 81). Kitaip tariant, vaikų ir pedagogų konfliktų sprendimo kultūrą formuoja daugelis vidinių bei išorinių veiksnių. K. Westlund ir kiti tyrimo bendraautoriai teigia esant neginčijamai vaiko lyties bei amžiaus įtakai konfliktų sprendimo kultūros lygio formavimuisi. Ši nuomonė sutampa su iškelta tyrimo hipoteze (Lietuvos ikimokyklinio ugdymo įstaigose žemas vaikų ir pedagogų konfliktų sprendimo kultūros lygis. Vaikų konfliktų sprendimo kultūros lygį įtakoja tokie veiksniai: vaiko amžius, lytis, gyvenamoji vieta, vaikų skaičius šeimose, kuriose auga dažniausiai konfliktuose dalyvaujantys vaikai bei kultūrinė aplinka.), tuo tarpu tyrimo duomenys nėra paraleliai tapatūs šiai nuomonei. Platesnės teorinės analizės metu išsiaiškinta, jog vaikai konflikto metu veikia pagal tam tikrus modelius priklausomai nuo amžiaus tarpinių. L. Wang (2007) lyginamajame tyrime (Communication Conflicts and Management in American and Chinese Children) teigia išsiaiškinusi, kad konfliktų sprendimo kultūra priklauso ir nuo tokių

veiksnių kaip: vaiko amžius, kilusio konflikto priežastis, vaikų derybiniai, komunikaciniai gebėjimai ir kita. Užsienio mokslininkų atlikti tyrimai parodė, kad didelę reikšmę vaikų konfliktų sprendimui bei vaikų – pedagogų sąveikai turi vaikų lytis. Iš tiesų, galima sutikti su teiginiais, jog mergaitės labiau linkusios suartėti su sąveikaujančiu asmeniu tiek fiziškai, tiek psichologiškai, o berniukams būdingas dominavimas grupėje, aktyvia veikla paremti tarpusavio santykiai (A. R. Ewing, A. E. Taylor, 2009, p. 93). Taip pat remiantis užsienio mokslininkų tyrimų duomenimis, akivaizdu, jog berniukai išsiskiria dažniau naudojamu destruktiviu elgesiu konfliktinėse situacijose nei mergaitės (K. M. Rudasill ir kt., 2009, p. 110). Tačiau šis skirtumas užfiksuotas ne toks akivaizdus tiriant vaikų konfliktų sprendimo kultūrą Lietuvos ikimokyklinėse įstaigose.

Remiantis M.Lash (2008) atlikto tyrimo duomenimis, vaiko kultūros formavimuisi didelę įtaką daro vaikų tarpusavio sąveika. Sąveikaudami bendraamžiai sukuria tam tikrą savitą kultūrą. Taigi remiantis šia idėja, galima teigti, jog ne vien bendraamžių grupės, bet ir kitos, pavyzdžiui: skirtingos tautybės žmonių, vaikų iš skirtingos gyvenamosios vietos, vaikų, augančių skirtingose šeimose vaikų skaičiaus atžvilgiu, turi lemiamos įtakos konfliktų sprendimo kultūros formavimuisi. Tokia tendencija pastebima atliktame tyrime.

Ikimokyklinio ugdymo procese konfliktų sprendimo kultūros problema itin gabi bei reikalaujanti nuolatinio tyrinėjimo, analizės įvairiomis temomis perspektyvomis siekiant padėti vaikams įgyti konstruktyvaus konfliktų sprendimo įgūdžių.

IŠVADOS

1. Konfliktų sprendimo kultūra ikimokykliniame ugdymo procese – tęstinė, neišsenkanti mokslinių tyrinėjimų sritis. Ikimokyklinio amžiaus vaikų ir pedagogų konfliktų sprendimo kultūra, jos analizė ir priskyrimas tam tikram kultūriniam lygiui – iššūkis tyrėjui. Todėl konfliktų sprendimo kultūra ikimokyklinėje įstaigoje – tai naujas žvilgsnis, nauja kryptis, kuria bandoma eiti. Išanalizavus naujausią bei, nagrinėjamai temai aktualią, mokslinę lietuvių bei užsienio autorių literatūrą paaiškėjo, kad konfliktų tema yra itin aktuali ir plačiai tiriama, tačiau gimtąja kalba išsamesnių tyrimų apie ikimokyklinio amžiaus vaikų konfliktus, analizių, platesnio mokslinio požiūrio vis dar stokojama.

2. Ikimokyklinio amžiaus vaikų konfliktų sprendimo kultūrinį lygį įtakoja nemažai tiek vidinių, tiek išorinių veiksnių:

- Kaip buvo pastebėta tyrimo analizės metu, vaikų amžius įtakoja konfliktų sprendimo kultūros lygį. Remiantis konkrečiais amžiaus koncentrais, galima pastebėti nors ir ne žymų, tačiau tendencingą konfliktų sprendimo kultūros lygio kitimą.
- Vaikų lyties skirtumai yra svarbus veiksnys, sąlygojantis vaikų konfliktų sprendimo kultūrą. Šį faktą įrodo pirmiausia tai, kad mergaitės beveik du kartus rečiau negu berniukai dalyvauja konfliktinėse situacijose. Nors tarp mergaičių ir berniukų konfliktų sprendimo būdų yra užfiksuota nemažai panašumų, vis dėlto mergaičių konfliktų sprendimo kultūros lygis nežymiai aukštesnis negu tyrime dalyvavusių berniukų.
- Ištyrus skirtingose vietovėse ikimokyklines ugdymo įstaigas lankančių vaikų konfliktų sprendimo kultūros lygį paaiškėjo, kad vaikai, lankantys ikimokyklinę ugdymo įstaigą rajoninės reikšmės mieste, sprenddami konfliktus dažniau naudoja pozityvius verbalinius konfliktų sprendimo būdus.
- Lyginant stebėjimo metu užfiksuotus skirtingos tautybės vaikų konfliktų sprendimo atvejus, pastebėta, kad rusakalbiai vaikai dažniau naudoja konstruktyvius verbalinius konfliktų sprendimo būdus, kiek rečiau užfiksuoti atvejai kai rusakalbiai vaikai naudoja fizinį smurtą prieš konflikto sąveikos dalyvį. Jau iš to, kas pasakyta matyti, kad rusakalbių vaikų sprendimo kultūra, lyginant su lietuvių vaikų, yra aukštesnio lygio.
- Taip pat tyrimo metu buvo siekiama pagrįsti arba paneigti hipotezę, jog vaikų skaičius šeimoje turi įtakos konfliktų sprendimo kultūros lygiui. Iškelta hipotezė iš dalies pasitvirtino. Gauti duomenys parodė, kad vaikai, turintys brolių dažniau naudoja

destruktyvius būdus. O vaikai, turintys seseris, dažniau nei kiti vaikai, naudojo kūrybinius konfliktų sprendimo būdus. O vaikai, neturintys nei brolių, nei seserų pastebimai išsiskyrė dažnesniu verbalinių aukštą kultūros lygį atspindinčių konfliktų sprendimo būdų naudojimu.

3. Ikimokyklinio amžiaus vaikai konfliktus suvokia kaip natūralų reiškinį, susidariusios situacijos sprendimą, su kuria dažniau ar rečiau tenka susidurti kiekvienam, siekiant patenkinti savo poreikius. Tačiau svarbu pabrėžti, kad skiriasi pasirenkami konfliktų sprendimo būdai. Tai ir sąlygoja vaikų ir pedagogų konfliktų sprendimo kultūros lygį. Be to, svarbu išskirti, kad individualaus pokalbio metu vaikai dažniau išskiria naudojamus žodinius konfliktų sprendimo būdus. Tai, kad vaikai žino ir geba įvardinti konstruktyvius konfliktų sprendimo būdus, iš dalies paneigia išsikeltą hipotezę, kad vaikų konfliktų sprendimo kultūra žemo lygio. Remiantis tyrimo rezultatais, dažniau užfiksuota vidutinio lygio konfliktų sprendimo kultūra.

4. Pastebima tendencija, jog pedagogas dažniau dalyvauja tarp vaikų kylančiuose nesutarimuose kaip stebėtojas arba kaip nešališkas „teisėjas“, tarpininkas, gebantis patarti, nuraminti. Tačiau pedagogo vaidmuo konfliktinėse situacijose ne visada pozityvus. Remiantis daugelio užsienio mokslininkų nuomone (K. M. Rudisall, 2009; K. J. Hyatt, J. W. Filler, 2007; H. S. Han, 2010, ir kiti), didelę įtaką vaiko sampratos apie konfliktų sprendimo kultūrą formavimuisi daro pedagogų elgesys grupėje. Todėl reikia pastebėti, kad pedagogai mažai laiko praleidžia sąveikaudami su vaiku, dažnai nekreipia dėmesio (11%) į kylančius konfliktus, nesiima arba tik periodiškai imasi konstruktyvių prevencinių priemonių.

REKOMENDACIJOS

1. Nuolatinis kaitos ir tonulėjimo procesas verčia žmogų nuo pat vaikystės priimti esamas taisykles. Vadovaujantis naujomis XXI amžiaus sampratomis nusigręžiama nuo visko, kas natūralu ir tikra, pamiršamos amžinosios vertybės, empatijos, humaniškumo, tolerencijos jausmai. Atliekant tyrimą buvo siekiama išsiaiškinti, kokio lygio vaikų ir pedagogų konfliktų sprendimo kultūra vyrauja ikimokyklinėse įstaigose ir kokios išorinės sąlygos įtakoja kultūrinio lygmens formavimąsi. Pirmiausia rekomenduotina jau jaunesnio ikimokyklinio amžiaus grupėse diegti prevencines programas, ugdančias vaikų gebėjimą komunikuoti, konstruktyviai įveikti konfliktus, lakoniškai išsakyti savo jausmus, išgyvenamas emocijas, rasti sprendimų.
2. Svarbu nuosekliai dirbti su vaikais konkrečia linkme, siekiant sukurti nekonfliktinį bendravimą ar bent stengtis sukurti tam tikras strategijas, padedančias pirmiausia pedagogams diegti naujas idėjas ikimokyklinėje įstaigoje, o galiausiai ir pasiekti utopija virtusį rezultatą, kad vaikai gebėtų savarankiškai surasti konstruktyvius sprendimus, jais pasinaudoti, kad ir ne visada sėkmingai. Sistemingai dirbant su ikimokyklinio amžiaus vaiku galima pasiekti stulbinančių rezultatų.
3. Kadangi konfliktai yra kasdienis ir dažniausiai neišvengiamas reiškinys, tai viena iš pateikiamų rekomendacijų būtų, kad vaikui, patekusiam į konfliktinę situaciją, būtų suteikiama pagalba konstruktyviai ją išspręsti ir taip per individualią patirtį vaikas įgytų komunikacinių, derybinių ir kitų gebėjimų.
4. Analizuojant užsienio tyrėjų mokslinius šaltinius, pastebėta, jog yra naudojama, praktikoje pritaikoma nemažai veiksmingų, sudominančių būdų, kaip vaikui padėti išsiugdyti tam tikrus gebėjimus, reikalingus konfliktinių situacijų sprendimui:
 - Emocinis instruktažas, padedantis vaikui nustatyti ir suvokti savo pačių emocijas, ir kurti socialiai tinkamas emocines išraiškas.
 - Emocinės išraiškos ir diskusiniai užsiėmimai su vaikais gali smarkiai paveikti smegenų funkcijas. Moksliniais tyrimais įrodyta, kad žmogaus sąmoningas mąstymas yra veikiamas komunikacinių gebėjimų.
 - „Isijungimo“ valandėlės. Vaikai kiekvieną rytą kalbasi apie savo emocinę savijautą, išgyvenimus, jausmus.

- Ramybės būseną. Kiekvienas iš grupės dalyvių nusipiešia žmogaus ūgio į meduolio siluetą panašią figūrą. Vaikai prašomi prisiminti negatyvių ir pozityvių elgesio būdų. Pasakę negatyvų, turi sugalvoti ir pasakyti jam atvirkščią – pozityvų. Pozityvius sprendimo būdus vaikai rašo ant žmogaus silueto ir jį kabina ant sienos, taip primenant kaip reikia elgtis iškilus tam tikroms situacijoms.

Ir nemažai kitų efektyvių būdų (W. Heydenberk, R. Heydenberk, 2007).

LITERATŪRA

1. Adler A. Žmogaus pažinimas. – Vilnius: Vaga, 2008.
2. Baranova J., Sodeika T. Filosofija: žmogus. – Vilnius: Tyto alba, 2007.
3. Berns M., R. Vaiko socializacija. – Vilnius: Poligrafija ir informatika, 2009.
4. Čiuladienė G. Konfliktas kaip mokslinio pažinimo objektas // Acta paedagogica Vilnensia. – Nr. 14, 2005.
5. Dumbliauskas V. Sociologija: mokymo priemonė. – Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 1999.
6. Ignatavičienė K., Račelytė D. Apie konfliktus ir jų sprendimą. I dalis. – Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 2003.
7. Jovaiša L. Enciklopedinis edukologijos žodynas. - Vilnius: Gimtasis žodis, 2007.
8. Juodaitytė A., Martišauskienė D. Darželio – mokyklos dalyvavimas kuriant organizacijos kultūrą: sąlygos ir galimybės // Pedagogika. – Nr. 88, 2007.
9. Juodaitytė A. Socializacija ir ugdymas vaikystėje. – Vilnius: Petro ofsetas, 2002.
10. Kultūros prigimtis: [straipsnių rinkinys]. – Vilnius: Valst. Leidybos centras, 1993.
11. Lakis J. Konfliktų sprendimas ir valdymas. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008.
12. Leliūgienė I. Socialinė pedagogika. – Kaunas: Technologija, 2002.
13. Leonavičius V. Sociologija. – Kaunas: Vytauti didžiojo universitetas, 2004.
14. Pocienė S., J. Ikimokyklinis ugdymas. - Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2010.
15. Pruskus V. Sociologija: teorija ir praktika. – Vilnius: Vilniaus teisės ir verslo kolegija, 2004.
16. Psichologija studentui: vadovėlis. – Kaunas: Technologija, 2002.
17. Psichologijos žodynas. // Sud. Augis R. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1993.
18. Račelytė D. Apie konfliktus ir jų sprendimą. – Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2008.
19. Račelytė D. Konfliktų studijų pagrindai. – Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2009.
20. Shapiro D. Konfliktai ir bendravimas: vadovas po konfliktų valdymo labirintą. Vilnius: Atviros Lietuvos fondas, 1996.
21. Sterfeldt E., Mathiasen R., Ch. Pedagogika ir demokratija: ugdomojo darbo eksperimentai Lietuvos vaikų darželiuose. – Vilnius: Aidai, 1999.
22. Strauss L., V., Auchter T. Psichoanalizės terminų žodynėlis. – Vilnius: Vaga, 2003.

23. Suslavičius A. Socialinė psichologija: vadovėlis aukštųjų mokyklų studentams ir ne tik jiems. – Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2006.
24. Szarkowicz D. Stebėjimas ir refleksija vaikystėje. – Social Science Press, 2006.
25. Theriault C. Vaikų konfliktai: kaip ugdyti savarankiškumą. – Vilnius: Baltos lankos, 2009.
26. Valickas G. Psichologinės asocialaus elgesio ištakos: monografija. -Vilnius: Lietuvos teisės akademija, 1997.
27. Žukauskienė R. Raidos psichologija. – Vilnius: Margi raštai, 2007.
28. Brigg M., Muller K. Conceptualizing Culture in Conflict Resolution // Journal of Intercultural Studies. – 2009, Vol. 30, No.2.
29. Daniel F.- M., Doubin A.- P., Pons F. Children`s representations of violence: impacts of cognitive stimulation of a philosophical nature // Journal of Peace Education. – 2006, Vol. 3, No. 2.
30. Doumen S., Verschueren k., Buyse E. Children`s aggressive behaviour and teacher – child conflict in kindergarten: Is teacher perceived control over child behaviour a mediating variable? // British Journal of Educational Psychology. – 2009. Vol. 79.
31. Ewing R., A., Taylor R., A., The role of children gender and ethnicity in teacher – child relationship quality and children`s behavioral adjustment in preschool // Early Childhood research Quarterly. – 2009. Vol. 24.
32. Findlay C., L., Girardi A., Coplan J., R. Links between empathy, social behavior, and social understanding in early childhood // Early Childhood research Quarterly. – 2006. Vol. 21.
33. Garfinkel D., A. Children`s Scripts for Peer Conflict During the Transition to School // Doctoral dissertation, 2010.
34. Han S., H. Sociocultural Influence on Children`s Social Competence: A Close Look at Kindergarten Teachers` beliefs // Journal of Research in Children Education. – 2010. Vol. 24.
35. Heydenberk W., Heydenberk R. More than Manners: Conflict Resolution in Primary Level Classrooms //Early Childhood Education Journal. – 2004. No. 10.
36. Hyatt J., K., Filler W., J. A Comparison of the Effects of Two Social Skill Training Approaches on Teacher and Child behavior // Journal of Research in Children Education. – 2007. Vol. 22, No. 1.
37. Hoogdaem van A., G., Singer E., Bekkema N., Young children who intervene in Peer conflicts in multicultural child care centers. // Behaviour. – 2008. No.145.
38. Justice M., L., Cottone A., E., Mashburn A. Relationships Between Teachers and Preschoolers Who Are At Risk: Contribution of Children`s Language Skills,

- Temperamentally Based Attributes, and Gender // Early Education and Development. – 2008. Vol. 19, No. 4.
39. Lash M. Classroom Community and Peer Culture in Kindergarten // Early childhood education Journal. – 2008. No. 10.
 40. Licht B., Simoni H., Perrig-Hiello P. Conflict between peers in infancy and toddler age: what do they fight about? // Early years. – 2008. Vol. 28, No. 3.
 41. Miller A., S. Learning to Resolve Conflicts. 2005 Prieiga per internetą: <http://teacher.scholastic.com> [žiūrėta 2011 02 21].
 42. Nelson J., L., Hart H., C., Evans A. Behavioral and relational correlates of low self-perceived competence in young children // Early Childhood research Quarterly. – 2009. Vol. 24.
 43. Ostrov M., J., Mossetti M., G., Stauffacher K. An intervention for relational and physical aggression in early childhood: A preliminary study // Early Childhood research Quarterly. – 2009. Vol. 24.
 44. Ostrov M., J., Pilat M., M., Crick R., N. Assertion strategies and aggression during early childhood: A short-term longitudinal study // Early Childhood research Quarterly. – 2006. Vol. 21.
 45. Rahim A., N., Sujud A., Subramaniam V. Helping Children Resolve Conflict in Communication // The International Journal of Learning. – 2008. Vol. 15, No 11. Prieiga per internetą: <http://Learning-Journal.com>. [žiūrėta 2010 10 28]
 46. Rudasill M., K., Rimm-Kauman E., S. Teacher – child relationship quality: The roles of child temperament and teacher – child interaction // Early Childhood research Quarterly. – 2009. Vol. 24.
 47. Salkind J., N. Encyclopedia of educational psychology. – 2008.
 48. Stevahn L., Johnson W., D., Johnson T. Effects of Conflict Resolution Training Integrated into a Kindergarten Curriculum // Child Development. - 2000, Vol. 71, No. 3.
 49. Szabo N., Dekovic M., Aken van C. The relations among child negative interactive behavior, child temperament, and maternal behavior // Early Childhood research Quarterly. – 2008. Vol. 23.
 50. Thornberg R. The Situated Nature of Preschool Children's Conflict Strategies // Educational Psychology. – 2006. Vol. 26, No 1.

51. Trommsdorff G., Friedlmeier W. Motivational Conflict and Prosocial Behaviour of kindergarten children // International Journal of Behavioral Development. – 1999. Vol. 23, No.2.
52. Wang L. Communication Conflicts and Management in American and Chinese Children // Studies of Preschool Education. – 2008. Prieiga per internetą: <http://childresearch.net>. [žiūrėta 2010 11 04]
53. Westlund K., Horowitz L., Jansson L. Age effects and gender differences on post-conflict reconciliation in preschool children. – // Behaviour. – 2008. No.145.

Dokumentai:

- Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija. Prieiga per internetą:
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=19848&p_query=&p_tr2=
[žiūrėta 2011 02 17].
- Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas: 1996 m. kovo 14 d. Nr. I-1234. Prieiga per internetą:
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=26397 [žiūrėta 2011 03 07].
- Vaiko teisės. Prieiga per internetą:
http://www.savethechildren.net/lithuania/what_we_do/children_violence/school_groups.html
[žiūrėta 2011 02 17].
- Why Do Children Have Rights. Prieiga per internetą:
<http://www.childrensrightscentre.co.za/site/awdep.asp?dealer=6592&depnum=20682>
[žiūrėta: 2011 03 03].
- Recommendation Rec of the Committee of Ministers to member states on child day-care; Barselonos siekių pagrindu parengtos Europos Komisijos Ministrų Komiteto rekomendacijos. – 2002. Nr. 8. Prieiga per internetą:
[https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=Rec\(2002\)8§or=secCM&language=lanEnglish&ver=original&backcolorinter=9999CC&backcolorintra=FFBB55&backcolorlogge=FFA C7](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=Rec(2002)8§or=secCM&language=lanEnglish&ver=original&backcolorinter=9999CC&backcolorintra=FFBB55&backcolorlogge=FFA C7)
[žiūrėta 2011 02 17].

PRIEDAI

1 PRIEDAS

Klausimai pokalbiui su vaiku

Protokolo Nr.____ Data____ Laikas ____ Tyrėjas _____

VAIKŲ IR PEDAGOGŲ KONFLIKTŲ VALDYMO KULTŪRA

Klausimynas vaikui

Mačiau, kad susipykai su draugu (-e), gal gali man papasakoti apie tai, kas įvyko.

1. Dėl ko susipykai su grupės draugu?

2. Su kuo dažniausiai pykstiesi grupėje?

3. Ką darai kai susipyksti su grupės draugais?

4. Kaip auklėtoja tau padeda spręsti pykčius?

2 PRIEDAS

Klausimynas pedagogui

VAIKŲ IR PEDAGOGŲ KONFLIKTŲ SPRENDIMO KULTŪRA

Klausimynas pedagogui

Gerb. Pedagoge,

Aš, Ikimokyklinio ugdymo magistrantūros II kurso studentė Dalia Olšauskaitė, rašau magistro darbą, kurio tema - „Vaikų ir pedagogų konfliktų sprendimo kultūra“. Jūsų pagalba ir aktyvus dalyvavimas anketinėje apklausoje padės ne tik išsiaiškinti esamą problemos situaciją darželiuose, bet ir rasti bei pasiūlyti naujų, efektyvesnių vaikų konfliktų sprendimo būdų. Šioje anketoje Jūsų pateikta informacija yra konfidenciali ir naudojama tik tyrimo tikslais.

1. Savais žodžiais įvardinkite žodžio „konfliktas“ reikšmę:

Konfliktas tai - _____

2. Kokios vaikų savybės, Jūsų manymu, yra svarbiausios jiems sprendžiant tarpusavio konfliktus:

Prašome pažymėti kiekvieną iš išvardintų veiksnių, įvertinus jų svarbą.

	Labai svarbu	Svarbu	Ne itin svarbu	Visai nesvarbu	Nežinau
1. susitarimo / komunikavimo sugebėjimas					
2. problemų sprendimo strateginiai būdai					
3. socialinė patirtis					
4. derybiniai įgūdžiai					
5. įžvalga ir situacijos valdymo gebėjimas					
6. grupės taisyklių suvokimas					
7. dalinimasis ir bendradarbiavimas					
8. empatija (gebėjimas įsijausti į kito padėtį, emocinę būseną, tiesiogiai suprasti kito jausmus)					
9. mokėjimas atsiprašyti					
10. gėrio ir blogio suvokimas					
11. savitvarda					
12. impulsyvumo kontroliavimas					
13. draugiškumas					
14. mandagumas					
15. tolerancija					

16. atlaidumas					
17. dėkingumo jausmas					
18. pasitikėjimas					

3. Sprendžiant tarp vaikų kilusius konfliktus Jūs :

	Visada	Dažnai	Retai	Labai retai	Niekada
1.bandote išsiaiškinti konflikto priežastį					
2.padedate suvokti nuskriausto vaiko jausmus					
3.pasiūlote būdų, kaip išspręsti konfliktą					
4. primenate grupės taisykles					
5.aptariate kilusią situaciją su visa vaikų grupe,					
6.aiškinate, kaip galima ir kaip nedera elgtis					
7.suprantate vaiko elgesį nekaltindama					
8.patariate atsiprašyti ir susitaikyti					
9.patariate / liepiate atsisėsti, nusiraminti					
10.skiriate užduotį konfliktą sukėlusiam vaikui (vaikams)					
11.skiriate bausmę					
12.draudžiate užsiimti patinkančia veikla					
13.sudrausminate pastebėjusi kilusį konfliktą					
14.stebite ir laukiate, kaip baigsis konfliktas					
15.išskiriate vaikus					
16.peikiate, kritikuojate					
17.moralizuojate					
18.žeminate vaiką					
19.grasinate, gąsdinate vaiką					
20.pranešate tėvams apie grupėje kilusį konfliktą					
21.šaukiate ant vaiko					
22.nekreikiate dėmesio					

4. Pabaigdami sakinius nurodykite, kaip vaikai, Jūsų manymu, dažniausiai elgiasi:

1. Supykęs vaikas dažniausiai.....
2. Vaikas, užgavęs grupės draugą.....
3. Vaikas, neteisingai pasielgęs, dažniausiai.....
4. Nepasidalindami žaislais ar kitais daiktais, vaikai dažniausiai.....
5. Nepriimtas į žaidimą, vaikas dažniausiai.....
7. Negavęs norimo daikto, vaikas dažniausiai.....
8. Įžeistas vaikas dažniausiai.....
9. Pamelavęs vaikas dažniausiai.....

5. Kokios, Jūsų manymu, dažniausiai tarp vaikų kylančių konfliktų priežastys:

	Labai dažnai	Dažnai	Kartais	Labai retai	Niekada
1. erzina vieni kitus					
2. atsisako žaisti su kitais vaikais					
3. be sutikimo įsiveržia į vaikų žaidimą					
4. trukdo kitiems vaikams žaisti					
5. nepasidalina žaislais, žaidimu, vieta ir kt.					
6. gadina žaislus ir kitus daiktus					
7. mušasi, stumdosi					
8. vartoja keiksmažodžius					
9. nesilaiko grupės taisyklių					

6. Nurodykite savo išsilavinimą:

- 1) Vidurinis , 2) Aukštesnysis nepedagoginis , 3) Aukštesnysis pedagoginis ,
4) Aukštasis nepedagoginis , 5) Aukštasis pedagoginis .

7. Nurodykite savo kvalifikacinę kategoriją:

- 1) auklėtoja , 2) vyresn. auklėtoja , 3) metodininkė , 4) auklėtoja ekspertė.

8. Nurodykite savo darbo stažą:

- 1) iki 5 metų , 2) 5 – 10 metų , 3) 10 – 15 metų ,
4) 15 – 20 metų , 5) 20 – 25 metų , 6) 25 – 30 metų .

9. Nurodykite savo amžių:

- 1) 20 – 30 metų , 2) 30 - 40 metų , 3) 40 – 50 metai , 4) 50 ir daugiau metų .

10. Ikimokyklinės įstaigos vieta:

- 1) Didmiestis , 2) Miestas , 3) Rajoninės reikšmės miestas , 4) Rajono centras .

11. Grupės, kurioje dirbate, ugdomoji kalba:

- 1) lietuvių , 2) rusų .

12. Ikimokyklinės įstaigos veiklos prioritetinga kryptis:

- 1) Etninė , 2) Ekologinė , 3) Sveikatingumo , 4) Mišri .

13. Ugdymo įstaigos metodinė sistema:

- 1) Visuminio kompleksinio ugdymo sistema , 2) Valdorfo pedagogika , 3) Montesori metodas , 4) Reggio Emilia sistema .

14. Vaikų amžius:

- 1) 3- 4 metai , 2) 4-5 metai , 3) 5-6 metai , 4) 6 – 7 metai , 5) mišri grupė .

Nuoširdžiai dėkoju už išsamius atsakymus ir sugaištą laiką.

3 PRIEDAS

Tyrimo metodika 1

4 PRIEDAS

Tyrimo metodika 2

5 PRIEDAS

Tyrimo metodika 3